

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Vedecký časopis pre medzinárodné
politické, ekonomické, kultúrne a
právne vzťahy

Scientific journal of international
political, economic, cultural and
legal relations

Ročník XVI | Volume XVI

2/2018

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis
pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy
Fakulty medzinárodných vzťahov
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Journal of International Relations

Scientific journal
of international political, economic, cultural and legal relations
published by the Faculty of International Relations
at the University of Economics in Bratislava

Indexovaný v / Indexed in:

EBSCO

INDEX
COPERNICUS

IDEAS

ECONBIZ

Medzinárodné vzťahy 2/2018, ročník XVI.
Journal of International Relations 2/2018, Volume XVI.

Medzinárodné vzťahy

Journal of International Relations

Redakcia / Editorial office:

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovak Republic

Tel.: 00421 2 6729 5471

E-mail: mv.fmv@euba.sk

Hlavná redaktorka / Editor-in-chief:

 Ludmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board:

	Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR	University of Malaya, Malaysia
	Doreen BEKKER	Rhodes University, South Africa
	Alexandru BURIAN	Moldavian Association of International Law, Moldova
	Eva CIHELKOVÁ	Pan-European University, Slovakia
	Alan V. DEARDORFF	University of Michigan-Ann Arbor, USA
	Attila FÁBIÁN	University of West Hungary, Hungary
	Tatiana FILOSOFOVA	NRU Higher School of Economics, Russia
	François GEMENNE	University of Liège, Belgium
	Otmar HÖLL	University of Vienna, Austria
	Edward H. HUIJBENS	University of Akureyri, Iceland
	María Teresa INFANTE Caffi	University of Chile, Chile
	Siti Rohaini Binti KASSIM	University of Malaya, Malaysia
	LI Hsi-Mei	Chinese Culture University, Taiwan
	Klavdij LOGOŽAR	University of Maribor, Slovenia
	Stanislav MRÁZ	College Danubius, Slovakia
	Rebecca NEUMANN	University of Wisconsin-Milwaukee, USA
	Jan OSTOJ	Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland
	Hakan G. SICAKKAN	University of Bergen, Norway
	Karol SORBY	University of Economics in Bratislava, Slovakia
	František ŠKVRNDA	University of Economics in Bratislava, Slovakia
	Pavel ŠTURMA	Charles University in Prague, Czech Republic
	Chong-Ko Peter TZOU	Tamkang University, Taiwan
	Harun UÇAK	Alanya Alaaddin Keykubat University, Turkey
	Jolita VVEINHARDT	Vytautas Magnus University; Sports University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor:

 Mykhaylo KUNYCHKA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Technický redaktor / Technical editor:

 Denys BRAGA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Vydavateľ / Publisher: Ekonomická univerzita v Bratislave, IČO 00 399 957

Evidenčné číslo / Country registration number: EV 4785/13

ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print edition)

ISSN 1339-2751 (online)

Obsah

 O VYBRANÝCH SOCIOLOGICKO-POLITOLOGICKÝCH OTÁZKACH SKÚMANIA VOJENSKÝCH PREVRATOV V KONTEXTE SÚČASNEJ TEÓRIE BEZPEČNOSTI	
DOC. PHDR. FRANTIŠEK ŠKVRNDA, CSC. _____	120
 DEZINTEGRÁCIA NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA: STAV A ROZVOJ HOSPODÁRSKEJ SPOLUPRÁCE	
ASS. PROF. NATALIJA PARKHOMENKO, PHD. _____	147
 ANGAŽMÁ JAPONSKA V SKUPINE G-7	
MGR. LUKÁŠ LAŠ PH.D. – LUKÁŠ KLOZA _____	160
 SPOLUPRÁCE ČÍNY A RUSKA NA ROZVOJI DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURY NA RUSKÉM DÁLNÉM VÝCHODĚ	
JAN ŠVEC _____	183
 KAROL, SORBY ML.: DEJINY IRACKEJ MONARCHIE (1918 – 1941)	
DOC. PHDR. MILOŠ MENDEL, CSC. _____	201
INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY	206
INŠTRUKCIE PRE AUTOROV	208

Content

 ON SELECTED SOCIOLOGICAL AND POLITOLOGICAL ISSUES OF MILITARY COUP D'ÉTAT IN CONTEMPORARY SECURITY THEORY FRANTISEK SKVRNDA	120
 NATIONAL ECONOMY IN TERMS OF DISINTEGRATION: STATE AND DEVELOPMENT OF ECONOMIC COOPERATION NATALIIA PARKHOMENKO	147
 JAPAN'S ENGAGEMENT IN THE GROUP OF SEVEN LUKAS LAS – LUKAS KLOZA	160
 CHINA-RUSSIA COOPERATION ON THE DEVELOPMENT OF THE TRANSPORT INFRASTRUCTURE ON THE RUSSIAN FAR EAST JAN SVEC	183
 KAROL, SORBY JR.: THE HISTORY OF IRAQI MONARCHY (1918 – 1941) MILOS MENDEL	201
ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS	206
GUIDE FOR AUTHORS	208

O VYBRANÝCH SOCIOLOGICKO-POLITOLOGICKÝCH OTÁZKACH SKÚMANIA VOJENSKÝCH PREVRATOV V KONTEXTE SÚČASNEJ TEÓRIE BEZPEČNOSTI

ON SELECTED SOCIOLOGICAL AND POLITOLOGICAL ISSUES OF MILITARY COUP D'ÉTAT IN CONTEMPORARY SECURITY THEORY

*František Škvrnda*¹

Cieľom príspevku je načrtnúť základné sociologicko-politológické východiská skúmania vojenských prevratov ako zvláštnej a protirečivej bezpečnostno-politickej oblasti. Vychádza sa z interdisciplinárneho chápania pojmu vojenský prevrat. Poukazuje sa na pozíciu a rolu vojakov v politike a spoločnosti v interpretácii západnej politológie a sociológie a na pôsobenie vojakov v politike a ich zasahovanie do nej po druhej svetovej vojne. Uskutočňuje sa klasifikácia vojenských prevratov a uvádzajú sa vojenské prevraty, ku ktorým došlo v štátoch NATO. Skúmanie vojenských prevratov v súčasnej západnej sociológii a politológii má marginálny charakter, pričom sa uplatňuje dvojaký prístup k nim. Skúma sa pritom aj dilema, či „zlý“ vojenský prevrat môže prispieť k „dobrej“ zmene nedemokratického režimu.² Kľúčové slová: bezpečnosť, civilno-vojenské vzťahy, ozbrojené sily, štátny prevrat, vojenský prevrat, vojenské prevraty v štátoch NATO

The purpose of the paper is to outline the basic sociological and politological background of the study of military coups as a special and controversial security and political field of study. It is based on an interdisciplinary understanding of the concept of a military coup. Paper points to the position

¹ František Škvrnda, doc. PhD., CSc. Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolozemská 1, 852 35 Bratislava, e-mail: frantisek.skvrnda@euba.sk

Autor v minulosti pôsobil vo vojsku, bezpečnostnom sektore a na ministerstve zahraničných vecí. Na Fakulte medzinárodných vzťahov pracuje od roku 2002. Od roku 2007 je členom Katedry medzinárodných politických vzťahov. K hlavným oblastiam jeho vedeckého záujmu patrí teória svetovej politiky, teória medzinárodnej bezpečnosti a sociológia bezpečnosti s dôrazom na súčasnosť. Hlásia sa k marxizmu a kritickým teóriám.

² Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA 2/0072/15 Stratégia transformácie spoločnosti v kontexte civilizačnej analýzy.

and role of soldiers in politics and society in the interpretation of Western political science and sociology. It also points to the involvement of soldiers in politics and their interference with it after the Second World War. A classification of military coups within the NATO member states are reported. Studying of military coups in contemporary Western sociology and political science is marginal in nature and where the dual approach is applied. The dilemma of whether a „bad“ military coup can contribute to a „good“ change of the undemocratic regime is investigated as well.

Key words: security, civil-military relations, armed forces, coup d'état, military coup, military coups in NATO states

JEL: Z00, N40

1 Úvod

Neúspešný pokus o vojenský prevrat v Turecku v júli 2016 odhalil aj nedostatočnú reflexiu tohto fenoménu v súčasných sociálnych vedách, predovšetkým jeho bezpečnostného (bezpečnostno-politického) aspektu. V tomto prípade vznikla aj citlivá otázka, ako sa dajú v členskom štáte NATO – kde by to malo byť z právnych, politických i bezpečnostných (vojenských) dôvodov formálne nemožné – opakovane uskutočniť (aj po rozpade bipolarity) vojenské prevraty či pokusy o ne?

Turecko predstavuje špecifický prípad. Je síce členom NATO a má (slabnúce?) ambície vstúpiť do EÚ, ale spravidla sa nepovažuje za súčasť Západu. Navyše v posledných rokoch vo svojej politike podniklo viaceré neštandardné kroky, ktoré vyvolávajú diskusie, aké sú (a budú) jeho zahraničnopolitické (bezpečnostné) pôsobenie a orientácia.

K ozbrojeným násilným zmenám politickej moci a pokusom o ňu v rôznych podobách v posledných rokoch došlo vo viacerých štátoch. Vojenské prevraty sú však len jednou z foriem, pri ktorých k takejto násilnej zmene môže dôjsť, pričom v súčasnosti ide spravidla o výrazne vnútorný (vnútroštátny) fenomén, aj keď do neho môžu zasahovať aj vonkajšie (zahraničné) činitele.

Nárast fyzického i ozbrojeného násillia v boji o politickú moc v posledných rokoch okrem tradičných a známych faktorov súvisí v prvom rade s destabilizačnými následkami tzv. arabskej jari na Blízkom východe, čo má aj mnohé zahraničnopolitické súvislosti. Okrem Sýrie, kde vznikla najväčšia medzinárodná bezpečnostná kríza v doterajšom vývoji v 21. storočí, spomenieme Egypt (kde je od roku 2011 už tretie nové vedenie štátu, pričom dvakrát sa dostalo k moci po násilných udalostiach), Líbyu (kde je dosiaľ po zvrhnutí legitímneho vodcu štátu v októbri 2011 charakter vládnej moci nejasný a neistý), Jemen (kde vypuklo povstanie húsiov proti vláde úzko spolupracujúcej s konzervatívnou Saudskou Arábiou a v roku 2015 prerástlo do občianskej vojny), ale aj prípad Bahrajnu, kde sa nepokoje v roku 2011 potlačili prostredníctvom intervencie zahraničných ozbrojených síl. Avšak iba v Egypte v roku 2013 k zmene politickej moci vojenským prevratom. Neúspešný bol pokus o prevrat

v Sudáne v roku 2012. Viacero nejasne zameraných ale neúspešných pokusov o prevrat sa uskutočnilo v Líbyi.

K oblastiam, kde majú vojenské prevraty tradíciu, patrí od konca kolonializmu najmä (subsaharská) Afrika. Frekvencia týchto udalostí v regióne je 21. storočí najvyššia na svete. V tomto decéniu sa doteraz týmto spôsobom násilne zmenila moc v Mali v roku 2012 a Guinei-Bissau v roku 2012 a v 9 ďalších štátoch regiónu došlo k pokusom o prevrat, ktoré skončili neúspechom.

Tieto udalosti sa nevyhli ani Ázii (bez jej blízkovýchodného regiónu) aj keď sú už len ojedinelé. K vojenskému prevratu došlo v Thajsku v roku 2014. V roku 2011 bol neúspešný pokus o vojenský prevrat v Bangladéši.

V Latinskej Amerike, kde v minulosti dochádzalo k prevratom tiež veľmi často, sa v tomto desaťročí uskutočnil len jeden neúspešný pokus o vojenský prevrat v roku 2017 vo Venezule. Neštandardným, blížiacim sa k násilnému zasahovaniu do vnútorných záležitostí je aj už viac rokov vyvíjaný tlak zo zahraničia na prezidenta Venezuely N. Madura a podpora násilných akcií opozície voči jeho vláde.

V Oceánii sa uskutočnil tiež neúspešný pokus o prevrat. Prebehol v roku 2012 v Papui-Novej Guinei.

K násilným zmenám moci v štáte došlo aj vo východnej Európe. Ukrajina sa po násilnej zmene moci vo februári 2014, kde zohralo svoju úlohu aj ozbrojené násilie, postupne dostala do najhoršej bezpečnostnej ale aj politickej a sociálno-ekonomickej situácie od svojho vzniku, ktorá prerástla do mnohostrannej a hlbokkej krízy, majúcej aj európske a globálne aspekty. Východiská z nej v krátkom čase nevidieť, hoci boli prijaté už dve dohody o prímerí – Minsk I a Minsk II. V tomto prípade síce nejde o skutočný vojenský prevrat – ale na tejto zmene moci sa kontroverzne podieľali bezpečnostné zložky štátu a prekročil prípustné hranice politického zápasu. Prezentovali sme aj náš pohľad na problém (Škvrnda, 2015). Otázne je, či vývoj na Ukrajine súvisí viac s deformovanou praxou tzv. farebných revolúcií, alebo v ňom prevládajú vlastné domáce špecifiká?

Cieľom príspevku je načrtnúť základné teoretické – sociologicko-politologické východiská chápania a skúmania vojenských prevratov ako zvláštnej a protirečivej bezpečnostno-politickej oblasti spoločenského života a vývoja, ktoré zahŕňajú viaceré rozdielne javy, udalosti a procesy. Vojenský prevrat v tomto pohľade predstavuje problém interdisciplinárneho charakteru, ktorý je „sui generis“, lebo má navzájom sa prelínajúce politické, právne a bezpečnostné (vojenské) aspekty. Niekedy môže byť doplnený aj sociálno-ekonomickými, poprípade kultúrno-civilizačnými procesmi, spojenými s veľkými spoločenskými zmenami, sprevádzajúcimi násilie v spoločnosti, pri ktorom zohrávajú rozhodujúcu alebo aspoň významnú úlohu vojaci (najmä vojenské elity).

2 O CHÁPANÍ POJMU VOJENSKÝ PREVRAT

Vojenský prevrat sa vo všeobecnosti považuje za jeden z druhov štátneho prevratu, pričom hranica medzi používaním týchto pojmov je veľmi voľná a v niektorých prípadoch sa chápu takmer ako synonymá. Štátny prevrat označuje násilnú (neprirodzenú, protiprávnu a pod.), spravidla okamžitú (rýchlu) zmenu politickej moci v štáte, spojenú so zvrhnutím hlavy štátu alebo vlády, ktorá môže mať ozbrojený i neozbrojený charakter.

Základným problémom prevratu je jeho úspech, resp. neúspech, t. j., či sa ním podarí moc v štáte získať a udržať ju určitý čas. Súvisí to aj s politickým i morálnym hodnotením prevratu, ktoré má ambivalentnú podobu a bežne sa pri ňom uplatňuje dvojaký meter.

To či sa prevrat označí sociologicky či politologicky za pozitívnu (prínosnú, rozvojovú, pokrokovú) alebo negatívnu (retardačnú, úpadkovú, reakčnú) udalosť závisí nielen od jeho aktérov, ale aj od toho, kto ho skúma (hodnotí, interpretuje). Z hľadiska trestného práva je každý pokus o prevrat – násilnú zmenu existujúcich politických pomerov – zaradovaný medzi najťažšie (politické) trestné činy. Sily, ktoré sa dostanú k moci prevratom, vyvíjajú preto veľké úsilie na jeho politické a morálne zdôvodnenie a neskoršiu legalizáciu.

Napriek tomu, že samotný akt štátneho prevratu sa dá presne vymedziť z hľadiska času, priestoru i jeho aktérov a je teda konkrétnou, jednorazovou akciou, ide vždy aj o vyvrcholenie dlhšieho či kratšieho narastania konfliktných a krízových javov v spoločnosti. Prevraty môžu mať rozličný charakter i podoby, pričom ich uskutočňujú rôzni aktéri, resp. sily, kruhy a pod. V súvislosti s touto pestrosťou majú prevraty aj rôzne pomenovania, prípadne sa spájajú s inými, rozsiahlejšími politickými a sociálnymi (sociálno-ekonomickými) procesmi.

Prevraty sa interpretujú aj v súvislosti s fenoménmi revolúcie, povstania, vzbury ako aj konfliktu, (občianskej) vojny a pod., ktoré súvisia s účasťou rôznych skupín, množstva osôb, más na udalostiach vedúcich k násilným zmenám moci v štátoch. V tomto prípade možno hovoriť o širšom chápaní, resp. objasňovaní štátneho prevratu.

Samotné prevraty sa však spájajú najmä s aktérmi a charakterom uskutočnenej akcie – spravidla relatívne krátkym a bezprostredným spôsobom uskutočnenia zmeny politickej moci v štáte. Dostávajú pomenovania po vodcoch (Kappov puč v marci 1920 v Nemecku, Kaddáfího prevrat v Líbyi v septembri 1969, Pinochetov puč v septembri 1973 v Chile a i.) alebo v súvislosti s nejakou príznačnou črtou či stránkou akcie (napr. pivnicový puč v Mníchove v Nemecku v novembri 1923). Ide o užšie chápanie resp. objasňovanie štátneho prevratu.

V anglickej terminológii sa používa fráza *coup d'état* z francúzštiny (voľne sa dá preložiť ako /náhly/ „úder štátu“). Často sa uvádza aj pomenovanie puč (zo

staršieho švajčiarsko-nemeckého slova „bütsch“, čo možno voľne preložiť ako úder, tresk). V týchto pojmoch sa zvyrazňuje náhlosť, rýchlosť, prudkosť a pod. zmeny (diskontinuity) moci (udalosti, ktorá k nej vedie), predovšetkým na rozdiel od politických procesov volieb, ktoré sa pripravujú, prebehnú v stanovenom čase na základe určitých kritérií a na základe ich výsledkov sa moc kontinuálne odovzdáva novým vládcom.

Prevrat môže byť spojený aj so sprisahaniaми, politickými vraždami, atentátmi a pod. Novú tému, ktorú ponecháme bokom predstavuje otázka, či tzv. farebné revolúcie nemožno tiež zaradiť do kategórie akcií organizovaných s cieľom zmeniť politickú moc, resp. jej nositeľov v štáte, teda akejsi novej formy štátnych prevratov v 21. storočí. Práve v súvislosti s nimi vzniká aj špecifický vzťah medzi medzinárodnou a domácou stránkou súčasných špecifických pokusov o zmenu vládnucej moci v štáte. Ako posledný rozšírený pojem uvedieme palácový prevrat (keď dochádza len k zmene osôb či vedúcej skupiny v rámci existujúcej moci). Viaceré pojmy, ktoré sa vzťahujú k prevratom majú však viac mediálno-politický ako teoretický charakter.

Vojenský prevrat sa konkrétne vymedzuje ako špecifický prípad (druh, forma) štátneho prevratu, uskutočneného vojakmi (vojenskou elitou, jej časťou, vysokými funkcionármi vojska alebo niektorého druhu ozbrojených síl a pod.), ktorí sa tým dostávajú k moci v spoločnosti. Konanie vojakov môže byť úplne samostatné (uzavreté), ale aj rôzne spojené s určitými politickými kruhmi, či záujmovými skupinami, ktorých ciele presadzujú (otvorené).

Nová moc nastolená po vojenskom prevrate môže mať dvojaký charakter. V prvom prípade vojaci obsadia najvyššie, či aspoň najvýznamnejšie funkcie v štátnom aparáte (vo vláde a štátnych úradoch). Vojenský predstavitelia sa môžu menovať aj na vedúce funkcie na nižších stupňoch štátnej správy – regionálnej, lokálnej a pod. V druhom prípade vojaci obsadzujú len časť najvyšších funkcií (výnimočne ani nijakú) a na ďalšie dosadzujú osoby, ktoré boli nimi vybrané. Po určitom čase – čo môže trvať aj roky – „vojenská vláda (správa)“ štátu odovzdáva riadenie štátu úplne do rúk „nevojakov“, príp. zorganizuje voľby, po ktorých získa moc legitímny charakter.

K vojenským prevratom sa tiež priradujú ďalšie pojmy, ktoré sú spojené najmä s formou nastolenej politickej moci. Ide najmä o vojenské režimy či vojenské diktatúry (Carlton, 2001; Acemoglu – Ticchi – Vindigni, 2010; Odetola, 2013; Strabner, 2013). Tieto všeobecné pohľady na fenomén sú vo veľkom množstve zdrojov spojené s konkrétnou analýzou jednotlivými prípadov týchto vlád najmä v 20. storočí v národnom resp. v regionálnom priestore, napr. v Barme, Brazílii, Čile, Ekvádore, Peru, severnej Kórei, Latinskej Amerike atď.

Ako synonymum sa používa aj pojem vojenská junta (slovo sa prebralo zo španielčiny, kde znamená radu, komisiu, výbor apod.), ktorý označuje vládu vedenú

malou skupinou – výborom (radou) vojenských vodcov. Pôsobia v nej spravidla najvyšší predstavitelia ozbrojených síl (ich druhov).

Ďalším mimoriadne významným politickým (ale aj sociálnym a morálnym) znakom – rozmerom – štátneho prevratu je, či pri ňom a následných udalostiach a procesoch dochádza k obetiam na životoch, teda či je „krvavý“ alebo „nekrvavý“. „Nekrvavé“ prevraty môžu získať v spoločnosti väčšiu podporu, ako tie pri ktorých dochádza k obetiam na životoch, ale neplatí to absolútne.

Obete na životoch v dôsledku prevratu môžu mať náhodný charakter, ale byť aj výsledkom zrážok medzi silami uskutočňujúcimi prevrat a tými, ktoré mu chcú zabrániť. Obete môžu mať aj represálie, ktoré podnikne nová moc voči svojim odporcom či stúpencom starej moci. Represálie sa môžu uskutočňovať i v prípade neúspešných prevratov – voči osobám, ktoré sa o prevrat pokúsili a ich podporovateľom a stúpencom.

Prevraty spravidla vytvárajú nové mechanizmy mocenského fungovania štátu (spoločnosti), čo však často vedie v dôsledku ich výraznej formálnej aj silovej reglementácie k rôznym problémom a vytvára nové prvky napätia, konfliktov a kríz. Okrem obetí na životoch medzi obyvateľstvom sprevádzajú prevraty aj ďalšie protirečivé (deštruktívne) politické, sociálno-ekonomické, morálne a kultúrne (civilizačné) súvislosti a následky, často spojené s prvkami násilia.

Špecifickým prvkom prípravy prevratov je ich utajovanie – konšpirácia. V niektorých prípadoch téma môže nadobudnúť konšpirologické zameranie, súvisiace so skúmaním príčin, podmienok a súvislostí, ktoré sa považujú za skryté, utajované. Ako príklad možno uviesť úvahy o rozšírenej konšpirologickej téme, či vražda J. F. Kennedyho nebola spojená s pokusom o štátny prevrat v USA (Weberman – Canfield, 1992; Ray, 2004; Bröckers, 2013).

Fenomén štátnych i vojenských prevratov sa stal predmetom zvýšeného záujmu vedeckého výskumu až v podmienkach vytvorenia modernej spoločnosti a v súvislosti s preferovaním (absolutizáciou) liberálno-demokratických režimov, kde je každý iný spôsob zmeny moci v politickej oblasti ako na základe volieb považovaný za neprijateľný – anomáliu. Ak prijmeme toto úzke politicko-právne, liberálno-demokratické chápanie, tak zjednodušene uvedené za skutočný vojenský prevrat sa v tomto zmysle môže považovať len v prípade, ak k nemu dôjde v štáte, kde sa legitímna zmena moci môže uskutočniť iba vo voľbách – parlamentných, prezidentských a pod. K vojenskému prevratu však hypoteticky môže dôjsť v akýchkoľvek štátnych (mocensko-politických) pomeroch, čo jeho skúmanie skomplikuje, lebo zahŕňa mnoho rozmanitých akcií, udalostí a pod., ktoré treba skúmať v širšom kontexte ako podáva súčasná západná bezpečnostná (bezpečnostno-politická) teória.

Systematicky sa problémom vojenských prevratov (v širšom kontexte štátnych prevratov) začala zaoberať najmä politická veda zhruba pred 60 rokmi „Priekopníckou“ prácou bolo dielo E. Luttwaka „Štátny prevrat, praktická príručka“ (Luttwak, 1969), ktoré sa zameralo na analýzu toho, čo je štátny prevrat, za akých podmienok môže byť úspešný, aká je jeho stratégia, plánovanie a vykonanie.

E. Luttwak uvádza, že pojem *coup d'état* sa používa zhruba len 300 rokov a „jeho realizovateľnosť pochádza z pomerne nedávneho vývoja: vzostupu moderného štátu s jeho profesionálnym úradníctvom (byrokraciou) a stálymi ozbrojenými silami“ (Luttwak, 1969, 3). Autor podal aj svoju definíciu štátneho prevratu, ktorú označil za formálnu a funkcionalistickú: „Prevrat pozostáva z infiltrácie malých ale kritických častí štátneho aparátu, ktorý sa používa na odstránenie vlády od kontroly jeho zvyšku“ (Luttwak, 1969, 12).

V rôznych zdrojoch sa odkazuje aj na ešte staršiu prácu talianskeho spisovateľa a novinára – vojnového spravodajcu (a krátky čas aj diplomata v Poľsku) C. Malaparteho, ktorý vydal v roku 1931 prácu „Technique du coup d'état“ (Malaparte, 1931). Využíval ju aj E. Luttwak. Nešlo však vyslovene o teoretickú prácu, ale skôr o esejistické dielo. Zameralo sa na udalosti v 19. a najmä 20. storočí v Európe a pozornosť sa v ňom sa venovala úspešným a neúspešným štátnym prevratom, popr. ozbrojeným spôsobom uchopenia moci v štáte. Charakterizovali sa bolševický štátny prevrat v Rusku (poukazuje sa na Lenina – stratéga a Trockého – tvorca taktiky prevratu a na boj medzi Trockým a Stalinom, ktorého označil za jediného európskeho štátnika, ktorý sa vedel poučiť z Októbra 1917), udalosti v Poľsku v roku 1920 (skúsenosti z vládnych príkazov – Malaparte bol v tomto čase talianskym diplomatom v Poľsku), Kappov puč v Berlíne 1920, bonapartistický prevrat ako prvý moderný prevrat. Porovnávali sa prevraty (diktatúry) Primo de Riveru v Španielsku a J. Pilsudského v Poľsku 1926. Zaoberalo sa aj uchopením moci Mussolinim a pomermi v Taliansku ako aj „radoby“ diktátorom Hitlerom dielo vyšlo ešte predtým, ako sa Hitler stal ríšskym kancelárom)³.

Zdôrazňovalo sa, že dôležitým predpokladom štátneho prevratu je vytvorenie všeobecného chaosu, ktorý ochromuje obranné funkcie štátu. Obmedzenie obrany parlamentných demokracií len na policajné opatrenia je pre štát nepostačujúce. Úspešnosť štátneho prevratu vyžaduje odborné znalosti o fungovaní štátneho aparátu, jeho riadení a poznanie miest prenosu informácií v ňom ako aj vybudovanie paralelného (spočiatku mimovládneho) systému riadenia štátu.

Novší prehľad o téme vojenských prevratov – už z pohľadu 21. storočia podávajú D. Hebditch a K. Connor v rozsiahlej práci „Ako zinscenovať vojenský

³Publikovanie diela Malapartemu prinieslo vypovedanie na ostrov Lipari a vylúčenie z fašistickej strany, ktorej členom bol od roku 1922.

prevrat: od plánovania po vykonanie“ (Hebditch – Connor, 2009). Používanie francúzskeho pojmu datujú od roku 1646, ale poukazujú aj na to, že sa uskutočňovali už dávno predtým – uvádzajú historické príklady Caligulu, Klaudia a Cézara, ktorí sa moci ujali alebo jej boli zbavení na pozadí jej prevzatia vojakmi. Od 19. storočia sa prevraty stali prostriedkami, ktoré sa využívajú na realizáciu toho, čo sa dnes nazýva zmenou režimu. V niektorých štátoch sa dokonca v určitých obdobiach vyskytli častejšie ako voľby (Hebditch – Connor, 2009, s. 9). Podľa Je. N. Pašenceva najviac prevratov (aj s pokusmi) sa uskutočnilo v Bolívii – od vzniku štátu ich bolo vyše 200 (Pašencev, 2016).

V posledných rokoch sa postupne formuje metateória štátnych a vojenských prevratov. Vo všeobecnej teoretickej rovine sa problémom zaoberá M. Bankowicz (Bankowicz, 2009). V kontexte súčasnej teórie bezpečnosti problém skúma N. Singh (Singh, 2014).

3 O CHÁPÁNÍ POZÍCIE A ROLY VOJAKOV V SUČASNEJ POLITIKE A SPOLOČNOSTI V ZÁPADNEJ POLITOLÓGII A SOCIOLOGII

Skúmanie vojenských prevratov ako radikálneho zásahu vojakov (vojenských elít) do distribúcie politickej moci v spoločnosti v súčasnej západnej bezpečnostnej teórii je spojené aj so širšie koncipovanou sociologicko-politickou teóriou ozbrojeného násillia a konfliktov. Jadro tohto skúmania z hľadiska fungovania politického systému predstavuje sociologicko-politologická koncepcia vzťahov ozbrojených síl a spoločnosti (civilno-vojenských vzťahov), ktorá relatívne ucelene a systematicky charakterizuje pozície a roly vojakov a ozbrojených síl v spoločnosti s dôrazom na ich pôsobenie v politike.

Tieto otázky sa dostali do popredia pozornosti západnej politológie a sociológie (najmä v USA) v 50. a 60. rokoch minulého storočia v súvislosti so zmenami v západnej spoločnosti ale vyvolal ich aj vývoj v oblasti medzinárodnej bezpečnosti. Podnetom pre rozvoj skúmania sa stali hlboké, kvalitatívne premeny bezpečnostno-politických, sociálno-ekonomických a ďalších podmienok spoločenského života a vývoja, ku ktorým došlo v čase studenej vojny. V podmienkach bipolarity sa však táto koncepcia vzťahovala len na Západ a nebola prioritne spojená so skúmaním bezpečnosti v medzinárodných vzťahoch. Ozbrojené sily a vojaci v „nezápadnej“ časti sveta sa skúmali v inom teoretickom rámci.

Východisko teoretického skúmania týchto otázok na Západe predstavujú najmä dve práce, ktoré sa dnes považujú už za kultové diela v oblasti politologického a sociologického prístupu k politickým aspektom pôsobenia ozbrojených síl a vojakov. V súčasnosti ide vlastne už o historické práce, ale na ich základe sa vytvorila relatívne samostatná a rozsiahla časť predovšetkým vojenskej sociológie (Burk, 2002; Schiff, 2008; Kümmel - Caforio - Dandeker, 2009; Nielsen – Snider, 2009; Owens, 2011). Ide

o tému, ktorá je na Západe predmetom nielen akademických úvah, ale aj odborných a politických diskusií (Kohn, 2008; Collins, 2010; Carafano, 2015), súvisiacich s aktuálnymi problémami medzinárodnej bezpečnosti (Lutterbeck, 2013), kde sa síce „cíti“ zmena usporiadania (globálnych) pomerov, ale zdá sa, že nie je záujem či skôr ani teoretická a metodologická schopnosť skúmať ich novým spôsobom.

Prvou prácou, ktorá nastolila problém vzťahov ozbrojených síl a spoločnosti, bolo dielo Vojak a štát od S. P. Huntingtona (Huntington, 1957), ktoré sa v tretej časti venovalo kríze vo vzťahoch medzi ozbrojenými silami a spoločnosťou (vojensko-civilných vzťahoch) v USA v rokoch 1940 – 1955 a uvažovalo o aktuálnych spôsoboch riešenia tohto problému vo vznikajúcich podmienkach spoločenského (aj politického) života a vývoja. Narastajúce krízové prvky vo vojensko-civilných vzťahoch v druhej polovici 20. storočia (Huntington 1995) aj po rozpade bipolarity sa síce skúmali aj v ďalších prácach, ale tento „huntingtonovský“ rámec akosi neprekračovali (Kohn, 1994; Foster, 1997; Burk, 1998).

S. P. Huntington v kontexte vývoja politického usporiadania spoločnosti poukázal aj na rozdielne a meniace sa pozície a roly vojakov v spoločnosti a načrtnul ich tri typy. Vo svete oligarchie je vojak radikálom, v rámci strednej vrstvy je participantom a arbitrom a v masovej spoločnosti sa stáva konzervatívnym strážcom existujúceho poriadku (Huntington, 1968, 192 – 264).

Druhú prácu, ktorá bola zameraná viac do vnútra ozbrojených síl, predstavovalo dielo Profesionálny vojak M. Janowitza (Janowitz, 1960) – zakladateľa vojenskej sociológie v USA, ktorý sa touto problematikou dlhodobo zaoberal a rozpracoval ju v spojení s vojenskou organizáciou. V jej rámci neskôr vytvoril aj teóriu malých ozbrojených síl policajného zamerania (Janowitz, 1964). V tejto koncepcii možno uvažovať aj o tom, že ozbrojené sily policajného charakteru sa dajú nasadiť aj vo vnútri štátu, v záujme zachovania jeho liberálno-demokratického charakteru. Príslušníci takýchto ozbrojených síl sa však postupne stávajú zamestnancami (Janowitz, 1977; Moskos 1977), podobne ako v iných oblastiach verejných služieb súčasnej spoločnosti a tým sa stráca výnimočný charakter vojenskej služby, známy z minulosti (Moskos – Wood, 1988).

Obe práce vychádzali zo stavu a trendov vývoja spoločnosti v USA krátko po druhej svetovej vojne, pričom problémom vojenského prevratu sa nevenovali. V spojení s ďalšími prácami oboch autorov predstavovali širší rámec, v ktorom sa začali riešiť základné politické aspekty pôsobenia ozbrojených síl a vojakov v druhej polovici 20. storočia, ktoré dodnes nie sú prekonané či nahradené inými koncepciami.

Vzniká však otázka, či vzhľadom na veľkosť, silu i aktivity ozbrojených síl USA ako superveľmoci, ktoré nie sú (ani v súčasnosti) porovnateľné na Západe s ozbrojenými silami žiadneho iného štátu, sa dal tento model vzťahu ozbrojených síl a spoločnosti abstraktne aplikovať aj na malé a stredne veľké štáty. Okrem toho

konceptia bola postavená na realite 50. rokov a aj o medzinárodných vzťahoch sa v nej uvažovalo len sprostredkované. Tento problém sa vypuklo prejavil v podmienkach po rozpade bipolarity medzinárodných vzťahov v zložitej situácii postsocialistických štátov, ktoré sa začali „transformovať“ a „reorganizovať“ podľa tohto modelu (vzoru).

Narýchlo, takmer za pochodu vytváraná nová bezpečnostná teória (nové chápanie bezpečnosti) však pre oblasť výstavby ozbrojených síl v nových podmienkach nič iného nenašla (čo je opäť jeden z nepriamych dôkazov, že situácia vo svete sa zmenila a k rozpadu bipolarity došlo náhle, príliš rýchlo, náhodne a bez priameho úmyslu či prípravy a ide viac o súhru okolností ako výsledok politiky Západu). V súvislosti s tým došlo k zúženiu pohľadu na celú vojenskú oblasť, ktorý sa uplatňuje aj na širšie bezpečnostné problémy.

Iste v detailoch sa mnohé skúmalo ináč ako v minulosti, ale koncepcne sa nereagovalo na to, že prestalo pôsobiť bipolárne rozdelenie a zmenili sa nielen podmienky vonkajšieho (zahraničného) pôsobenia (poslania) ozbrojených síl i vojakov spravidla už len profesionálnych, ale má to aj vnútroštátne dopady. Dotýka sa to nielen postsocialistických štátov ale aj celého Západu. Problémy sa interpretujú často zjednodušene a v praxi v nich narastajú ťažkosti, ktorých riešenie vyžaduje aj nový teoretický rámec skúmania.

Čoraz viac cítiť absenciu primeranej teoretickej reflexie aktuálnych, páľčivých problémov politického pôsobenia ozbrojených síl a vojakov. Dramatické zmeny politickej pozície vojakov v západnej spoločnosti v podmienkach neoliberalnej globalizácie sa nepodarilo teoreticky uchopiť novým spôsobom a možno hovoriť o narastajúcej kríze teórie i praxe v celej oblasti pôsobenia vojakov a ozbrojených síl, vzťahu štátu ale aj verejnosti k nim atď.

Na viaceré protirečivé aspekty pôsobenia vojenských profesionálov – vojenskej elity, ako súčasť mocenskej elity v USA, sa kriticky poukazovalo už dávnejšie. Tento problém nastolil zhruba v rovnakom čase, ako vznikli práce S. P. Huntingtona a M. Janowitz, C. W. Mills (Mills, 1966).

Pred nebezpečenstvami vývoja, ktorý vznikal v podmienkach studenej vojny a viedol k enormnému rastu sily a vplyvu vojensko-priemyselného komplexu vážne varoval 17. januára 1961 vo svojom televíznom prejave k občanom USA pri zakončení mandátu aj prezident USA D. D. Eisenhower (jeden z piatich nositeľov najvyššej vojenskej hodnosti v USA v 20. storočí – „päťhviezdičkového“ generála armády) (Eisenhower, 2011). Napriek tomu sa však pokračovalo vo vojenskej výstavbe (budovaní ozbrojených síl), ktoré sa práve na základe prepojenia s vojensko-priemyselným komplexom postupne stali jedným z najdôležitejších nástrojov (aj pri existencii rôznych ťažkostí v ich pôsobení) neokonzervatívnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. V súčasnosti k vojensko-priemyselnému komplexu pristupujú aj finančné a mediálne kruhy, čo jeho potenciál (vplyv) zvyšuje tým, že mu umožňuje

širšiu škálu činností násilných i nenásilných činností aj v nevojenskej oblasti, čo ho robí aj nebezpečnejším. Po rozpade bipolarity, ktorý sa vo vojenských kruhoch na Západe vnímal aj ako jeho víťazstvo v studenej vojne, sa tieto myšlienky radšej nepripomínali.

Širší historický a sociálno-filozofický pohľad na problematiku zasahovania vojakov do politiky podal začiatkom 60. rokov aj S. E. Finer v práci „Muž v sedle“ (Finer, 1962). O niečo neskôr tému vojakov v politike opäť odlišným spôsobom nastolil E. Nordlinger (Nordlinger, 1976). Koncepcie S. E. Finera a E. Nordlingera, zrejme vzhľadom na svoje historizujúce zameranie nezískali v teórii taký zástoj v prípade skúmania aktuálnych politických problémov ozbrojených síl a vojakov ako práce S. P. Huntingtona a M. Janowitza.

Výsledkom nepripravenosti (nezájmu a možno až neschopnosti) Západu bolo, že po rozpade bipolarity v Európe sa pri riešení problému transformácie ozbrojených síl v bývalých socialistických štátoch opieralo najmä o myšlienky S. Huntingtona, ktoré vznikli v celkom iných časových i priestorových súvislostiach, ale vyhovovali súdobému šíreniu ekonomickej neoliberalnej globalizácie v súlade s neokonzervatívnou politikou USA. Po rozpade bipolarity sa však viackrát ukázalo na potrebu riešiť problémy vzťahov ozbrojených síl a spoločnosti novším spôsobom aj v akademických kruhoch USA (Snider – Carlton-Carew, 1995; Szayna, 2007; Nielsen – Snider, 2009).

V niektorých štátoch existovali v čase tesne po rozpade bipolarity aj obavy z vojenských prevratov, ktoré mohli zvrátiť nastúpený vývoj. Obavy sa zakladali na základe vyhlásenia výnimočného stavu v Poľskej ľudovej republike 13. decembra 1981, keď moc v štáte prevzal Vojenský výbor národnej záchrany zložený z 21 príslušníkov ozbrojených síl (z toho 15 generálov, jeden admirál a 5 vyšších dôstojníkov) na čele s generálom armády W. Jaruzelskim, ktorý bol v tom čase predsedom vlády a prvým tajomníkom Ústredného výboru Poľskej zjednotenej robotníckej strany. Výnimočný stav bol pozastavený k 31. decembru 1982 a 22. júla 1983 zrušený. N. Davies označil túto akciu za najdokonalejší vojenský atentát v histórii novovekej Európy (Davies, 2000, 118). Tieto predstavy vychádzali aj z toho, že ozbrojené sily boli vo viacerých socialistických štátoch, vrátane vtedajšej ČSSR, spravidla najdisciplinovanejšou a veľmi dobre pripravenou a riadenou štátnou organizáciou, schopnou zasiahnuť do boja o politickú moc v štáte. Západ (predovšetkým USA) preto rýchlo potreboval, aby sa ozbrojené sily v týchto štátoch začali formovať na jeho obraz, podľa jeho politického (bezpečnostno-politického) modelu v záujme toho, aby ich mohol efektívnejšie ovplyvňovať a ako sa časom ukazuje aj ich využívať pri realizácii svojich záujmov a cieľov.

Jedným z momentov, ktorý ovplyvnil rozpad ZSSR a tým aj koniec bipolarity, bol neúspešný pokus o štátny prevrat v auguste 1991. Za jeho neúspechom sa okrem

neefektívneho konania (zlyhania) členov Štátnej komisie pre výnimočný stav (v ruštine sa uvádza ako Gosudarstvennyj komitet po črezvyčajnomu položení - v skratke GKČP) vidí aj pasivita ozbrojených síl a vojensky organizovaných zložiek bezpečnostného aparátu.

V súčasnosti vidíme, že vo viacerých (ak nie vo všetkých) postsocialistických štátoch, ktoré sú členmi NATO, rastie nespokojnosť s riešením rôznych problémov bezpečnostnej situácie ako aj s tým, ako sú pripravené v tomto smere plniť úlohy ozbrojené sily. Výrazne sa to prejavilo najmä po vzniku masívnej migračnej vlny do štátov EÚ v roku 2015, ale aj v súvislosti s pripravenosťou ozbrojených síl zasahovať v iných krízových situáciách na teritóriu štátu – po živelných pohromách, veľkých technických haváriách a pod.

Niektorí autori, najmä vojenski sociológovia, charakterizovali už dávnejšie súčasné ozbrojené sily na Západe ako postmoderné, v ktorých dochádza k ďalším zmenám oslabujúcim ich „vojenskost“, výnimočné poslanie v spoločnosti. V podmienkach neoliberalnej globalizácie, ktorá zužuje (obmedzuje) priestor pre štát, sa jednej strane zužujú možnosti a na strane druhej sťažujú podmienky fungovania ozbrojených síl ako špecifickej inštitúcie (Moskos – Williams – Segal, 1999; Snider, 2000). Narastá aj diskrepancia medzi sociologicko-politologickým chápaním pôsobenia ozbrojených síl ako nástroja štátu vo vnútornej a zahraničnej politike.

Ďalší okruh problémov, ktorým sa však nebudeme zaoberať, predstavuje privatizácia bezpečnostnej oblasti. V súvislosti s tým vzniká aj nový politický, právny i ekonomický fenomén pôsobenia súkromných vojenských spoločností.

Vznikajú nové požiadavky na fungovanie ozbrojených síl, ktoré nemajú už bezprostredne vojenský (vojensko-technický) charakter. Niekedy zachádzajú až do roviny dnes často spomínanej „politckej korektnosti“, lebo spravidla sa aplikujú vo vzťahu k vnútorným sociálnym problémom ozbrojených síl, spojených s otázkami „genderu“, rôznych menšín a pod.

Okrem toho sa začalo objavovať ako jedna zo základných bezpečnostno-politických požiadaviek v členských štátoch NATO - niekedy až ako „condito sine qua non“ – dodržiavanie umelo vytvorenej hranice min. 2,0 % výdavkov na vojenské účely z HDP štátu. To sa však už dlhšie nedarí plošne dosahovať, v čom sa potom hľadajú aj príčiny veľkého množstva problémov vo fungovaní ozbrojených síl.

Tabuľka 1 Výška vojenských výdavkov v členských štátoch NATO v roku 2016 podľa podielu v percentách na HDP

Štát	USA	Kanada	Albánsko	Belgicko	Bulharsko	Čier. Hora
%	3,3	1,0	1,2	0,9	1,5	1,6
Štát	ČR	Dánsko	Estónsko	Francúzsko	Grécko	Holandsko
%	1,0	1,2	2,1	2,3	2,6	1,2
Štát	Chorvátsko	Island	Litva	Lotyšsko	Luxembur.	Maďarsko
%	1,4	N	1,5	1,5	0,5	1,0
Štát	Nemecko	Nórsko	Poľsko	Portugal.	Rumunsko	Slovensko
%	1,2	1,6	2,0	1,8	1,5	1,1
Štát	Slovinsko	Španielsko	Taliansko	Turecko	V. Británia	
%	0,9	1,2	1,5	2,0	1,9	

Zdroj: vlastné spracovanie údajov podľa SIPRI Military Expenditure Database, Military expenditure by country as percentage of gross domestic product, 2003-2016.

Z nových členov (postsocialistických) členských štátov – ako vidieť v tabuľke 1 – túto požiadavku v roku 2015 splnilo len Poľsko a Estónsko. Vojenské výdavky ČR, Maďarska a Slovinska dosahovali len polovicu alebo ešte nižšiu hranicu požadovanej sumy. Paradoxom je, že finančnou krízou postihnuté Grécko má podľa tohto ukazovateľa najvyššie výdavky po USA. Ekonomické aspekty fungovania ozbrojených síl v menších štátoch, obzvlášť v tých, ktoré sú aj hospodársky slabšie, vystupujú do popredia, čo podmieňuje (obmedzuje) možnosti politických aktivít vojakov, ale aj záujem politických strán a hnutí o ozbrojenú silu. Záujem o kreslo ministra obrany najmä pre silné politické strany v malých štátoch - či už z ekonomických dôvodov, ale aj kvôli tomu, že ich postavenie je aj politicky slabé a väčší vplyv majú polícia, bezpečnostné zbory a spravodajské služby - poklesol a neraz ho obsadzujú aj bizarné politické figúry, čo v minulosti nebývalo.

4 O PÔSOBNÍ VOJAKOV V POLITIKE A ICH ZASAHOVANÍ DO NEJ PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE

Pozícia a rola vojakov v politike západných štátov sa po druhej svetovej vojne začala výrazne obmedzovať a oslabovať (išlo o začiatok dlhodobej tendencie reglementácie politických, právnych a ekonomických prvkov usporiadania a riadenia štátu, ktoré neskôr vyústili do neoliberalizmu v ich vnútornom fungovaní a po rozmachu globalizácie aj do medzinárodných vzťahov) a prestali hrať úlohu relatívne samostatnej politickej sily. Jeden z meritórnych znakov (západného) liberálno-

demokratického štátu predstavuje podriadenie vojakov politickej moci, ich bezpodmienečná lojálnosť voči nej. Súvisí s tým aj okolnosť, že kreslá ministrov obrany sa obsadzovali až na výnimky nevojakmi – nominantmi politických strán. Okrem toho začala rásť úloha spravodajských služieb – nastal ich „zlatý vek“ a ozbrojené sily najmä v malých štátoch sa neraz najmä mediálno-politicky ocitali v ich tieni.

V politickej praxi, ak odhliadneme od funkcií D. D. Eisenhowera (20. január 1953 – 20. január 1961 prezident USA) a Ch. de Gaullea (1. jún 1958 – 8. január 1959 predseda vlády a minister obrany Francúzska a 8. január 1959 – 28. apríl 1969 prezident Francúzska) na čele veľkých (významných) západných štátov (ani ich vlád či parlamentov) sa už po druhej svetovej vojne aktívni ani penzionovaní vysokopostavení profesionálni vojaci (maršáli, generáli či admiráli) neocitli. Obaja sa pritom dostali na čelo štátov v zložitých bezpečnostných podmienkach – D. Eisenhower v čase Kórejskej vojny a Ch. de Gaulle po kríze spojenej s francúzskou koloniálnou mocou v Alžírsku, ktorá vyústila do pokusu o vojenský prevrat.

Na starší protirečivý fenomén zasahovania vojakov (vrátane uskutočňovania prevratov) do politiky v 20. storočí, ktorý sa prejavoval aj na Západe, poukázal S. E. Finer, keď uviedol, že od roku 1918 zo 46 štátov, ktoré boli už viac ako storočie nezávislé, najmenej 26 pocítilo vo svojej politike nejakú formu vojenskej intervencie, spravidla násilného druhu. Z 51 štátov existujúcich najmenej od roku 1917 malo 19 skúsenosti s vojenskými prevratmi. Z 28 štátov vytvorených v rokoch 1917 až 1955 zažilo takúto udalosť 15. V čase napísania publikácie (1962) bolo podľa neho 11 vojenských diktatúr: Thajsko, Pakistan, Egypt, Sudán, Irak, Španielsko, Portugalsko, južná Kórea, Salvador, Paraguaj a Nikaragua. Okrem toho vo viacerých štátoch boli ozbrojené sily garantom režimu (napr. Jordánsko, Kongo, Irán, Honduras) a v rade ďalších (napr. Argentína, Brazília, Venezuela, Peru, Ekvádor a Guatemala), potrebovali k svojmu fungovaniu dobrú vôľu ozbrojených síl, ktorá sa však mohla náhle stratiť.

Aktivity vojakov v politike S. E. Finer považoval za vytrvalé – časté, rozšírené a dlhodobé (Finer, 1962, 2-3), pričom v podmienkach bipolarity začali viac ovplyvňovať aj medzinárodné vzťahy, resp. boli závislé na nich. V teórii medzinárodných vzťahov (bezpečnosti) sa však tento fenomén špecificky nesledoval, lebo sa preferovalo skúmanie štátov - (svetových) veľmocí, ktoré pri presadzovaní svojich záujmov používali širokú škálu metód. Diani v iných typoch štátov – stredne veľkých a malých sa vtedy nevenovala takmer žiadna pozornosť a začali sa postupne skúmať až v 60. rokoch a z iných aspektov ako vojensko-bezpečnostných.

Za regióny, kde sa najviac prejavovalo zasahovanie vojakov do politiky, S. E. Finer považoval Latinskú Ameriku (kde to možno pozorovať podľa neho už poldruha storočia - teda od začiatku 19. storočia), Blízky východ a juhovýchodnú Áziu. Za

štvrtý veľký priestor označil Európu (do čias jej „komunizácie“) v páse od Baltu po Balkán a Turecko (Finer, 1962, 3). Na prevrat v roku 1960 v Turecku, však aktuálne poukazoval už v nejednoznačných súvislostiach.

Zasahovanie vojakov do politiky sa označuje aj za vojenský intervencionizmus. S. E. Finer mu venoval značnú časť svojho diela, ale charakterizoval ho najmä z vnútropolitického hľadiska. V súvislosti s meniacou sa pozíciou a rolou vojakov v západných štátoch po druhej svetovej vojne sa tento fenomén výrazne prejavoval už len v štátoch rozvojového sveta.

Vojenský intervencionizmus na Západe mal takmer výlučne zahraničnopolitický charakter a uskutočňovali ho predovšetkým USA (Quigley, 2007; Bert, 2011), pričom v ňom pôsobí nielen vplyv vojakov ale aj vojensko-priemyselného komplexu. Tieto aktivity sa niekedy spájajú aj s označovaním USA za svetového žandára. Nejde len o historickú záležitosť spojenú so studenou vojnou, ale poukazovalo sa na ňu aj po rozpade bipolarity (Conry, 1997). Túto „úlohu“ znovu zdôvodňoval v septembri 2016 bývalý generálny tajomník NATO A. F. Rasmussen v článku vo Wall Street Journal (Rasmussen, 2016).

Špecifický pohľad na vojenský intervencionizmus predstavuje jeho skúmanie vo svetle teórie spravodlivej vojny (Butler, 2003). V 21. storočí sa vojenský intervencionizmus znovu začal označovať za porušovanie medzinárodného práva. Ide o násilné, ozbrojené zasahovanie do vnútra iných štátov, ktoré sa uskutočňuje bez pozvania legitímnych vlád štátov a bez mandátu BR OSN. Sprievodným znakom intervencií po rozpade bipolarity (ale objavoval sa už aj počas nej) je, že sa uskutočňuje bez vyhlásenia vojny. Tak došlo k vojenskému intervencionizmu (rôznym podobám násilného zasahovania do vnútorného diania) v JZR v roku 1999, Afganistane 2001, Iraku 2003, Líbyi 2011 a Sýrii 2014. Vojenské zasahovanie bolo vo všetkých týchto prípadoch dopĺňané a posilňované aj ďalšími politickými, právnymi a ekonomickými krokmi (Glennon, 2003).

Iná bola situácia v rozvojovom svete, kde sa často do najvyšších štátnych funkcií dostávali (resp. boli odstraňované) osoby práve cestou vojenských prevratov, neraz aj za pomoci západných štátov, predovšetkým USA a Veľkej Británie. Z washingtonských protežantov išlo najmä o podporu pri nastolení moci F. Batistu (Kuba 1952), Duong Van Minha (južný Vietnam 1963), Nguen Khanhha (južný Vietnam 1964), A. Pinocheta (Čile 1973), či naopak zvrhnutie M. Mosaddeka v Iráne 1953 alebo J. Arbenza v roku 1954 v Guatemale atď.

V prípade britského zasahovania to bol predovšetkým prevrat v Ománe v roku 1970, kde sa dostal na čelo štátu sultán Kábús ibn Saíd, ktorý s pomocou Londýna zvrhol svojho otca. Vládne dodnes a stal sa jedným z najdlhšie vládnucich panovníkov v súčasnosti.

Francúzske zasahovanie bolo menej výrazné a prejavovalo sa s výnimkou Alžírka už len okrajovo v niektorých ďalších afrických štátoch - bývalých kolóniách. Vojnensky podobne zasahovalo aj Portugalsko, ktoré si udržalo z európskych štátov (členov NATO) najdlhšie veľké kolónie v Afrike (Mozambik a Angolu) a opustilo ich paradoxne až po vojenskom prevrate v roku 1974.

Naopak celý rad vojenských prevratov mal protiimperialistický (protizápadný, protiamerický) charakter a bol zameraný na prekonanie zasahovania Západu – bývalých koloniálnych metropol, ale často už aj USA. Vo viacerých prípadoch išlo aj o pokračovanie národnooslobodzovacieho, protikoloniálneho hnutia. Ako najvýraznejšie príklady sa dajú uviesť prevrat hnutia Slobodných dôstojníkov vedených M. Nadžibom a G. A. Násirom (Egypt 1952), M. Kaddáfího (Líbya 1969), ale aj séria prevratov v 60. rokoch v Sýrii a Iraku i ďalších štátoch Blízkeho východu. Nemožno síce vylúčiť určitý vplyv ZSSR na toto dianie, ale nedosahoval takú intenzitu ani frekvenciu ako aktivity USA, príp. ďalších západných veľmocí.

5 O PRÍSTUPOCH KU KLASIFIKÁCI VOJENSKÝCH PREVARTOV

Zaujímavú ale protirečivú časť práce E. Luttwaka predstavuje príloha (Luttwak, 1969, 204 – 207), v ktorej podáva aj prehľad o štátnych prevratoch a pokusoch o ne v rokoch 1945 – 1964. Na jej základe si možno urobiť aj akýsi náčrt *genius loci* (štátov i regiónov), kde sa častejšie uskutočňujú vojenské prevraty.

V Latinskej Amerike bolo spolu 46 prevratov. Išlo o Argentínu 8 (z toho 5 neúspešných), Bolíviu 2, Brazíliu 3, Kubu 1, Dominikánsku republiku 2 (z toho jeden neúspešný), Ekvádor 3 (z toho 1 neúspešný), Salvador 3 (z toho jeden bez účasti vojakov), Guatemalu 4 (z toho 3 neúspešné), Honduras, Nikaraguu a Haiti po jednom, Panamu 2 (z toho jeden policajný), Paraguaj 5 (z toho 3 bez účasti vojakov a 1 neúspešný vojenský), Peru 5 (1 vojenský neúspešný a 2 bez účasti vojakov z toho 1 neúspešný), Venezuelu 5 (z toho 4 neúspešné, medzi nimi aj jeden financovaný zo zahraničia).

V Ázii – bez Blízkeho východu – bolo spolu 17 prevratov. Došlo k nim v Barme (dnes Myanmar) 1, na Cejlóne 1 (neúspešný), Indonézii 3 (všetky neúspešné), v južnej Kórei 2 (z toho jeden neúspešný), Laos 2, Nepál 1, Pakistan 1, Thajsko 5 (z toho 1 neúspešný), južný Vietnam 1.

Na Blízkom východe bolo spolu 12 takýchto udalostí. Uskutočnili sa v Iraku 3 (z toho 1 neúspešný), Libanone 1 (neúspešný), Sýrii 8 (z toho 1 neúspešný).

V Afrike bolo 9 prevratov. Prebehli v Kongu (Brazzaville dnes Konžská republika) 1, Egypte 1, Etiópii 1 (neúspešný), Gabone 1 (neúspešný), Sudáne 2 (z toho 1 neúspešný), Tanzánii 1 (neúspešný), Togu 1, Ugande 1 (neúspešný).

V Európe boli štyri prevraty. Išlo o Česko-Slovensko, kde bol 1 (nevojenský uskutočnený komunistickou stranou) a Turecko, kde došlo k 3 (z toho 2 neúspešné).

V roku 1965 je v prehľade uvedených 5 úspešných štátnych prevratov bez špecifikácie či boli vojenské alebo nie (Alžírsko, Dahomé /dnes Benin/, Kongo – Brazzaville /dnes Konžská republika/, Kongo – Kinshasa /dnes Konžská demokratická republika/). V roku 1966 došlo k 9 úspešným prevratom (Argentína, Burundi, Stredoafriická republika, Ghana, Horná Volta /dnes Burkina Faso/, Nigéria, Rwanda, Sierra Leone a Sýria) a v roku 1967 boli 2 úspešné štátne prevraty - v Dahomé (dnes Benin) a Grécku.

Tento zaujímavý prehľad uzavrieme konštatovaním, že podľa E. Luttwaka zo 104 štátnych prevratov, ktoré zaradil do tohto zoznamu, bolo len šesť „nevojenských“ a okrem toho jeden policajný a jeden financovaný zo zahraničia. Číselne vyjadrené o vojenský prevrat (uskutočnený len vojakmi alebo v ich súčinnosti s ďalšími politickými aktérmi) išlo v 92,31% uvedených prípadov. Z 88 štátnych prevratov v rokoch 1945 – 1964 bolo úspešných 55, čo znamená 62,5 %.

V Luttwakovom prehľade sa málo zohľadňuje pôsobenie tajných (spravodajských) služieb v príprave a uskutočnení prevratov. Od 70. rokov minulého storočia, keď sa objavili prvé práce o zasahovaní CIA do vnútorných záležitostí iných štátov vrátane podielu na organizovaní štátnych prevratov rôznymi cestami (Daugherty, 2004; Prados, 2006; Weiner, 2007), sa zostavovanie podobných prehľadov zmenilo.

D. Hebditch a K. Connor podávajú výrazne inú štatistiku vojenských prevratov ako E. Luttwak a bližšie ich uvádzajú v dvoch prílohách A: Vojenské prevraty podľa štátov (Hebditch - Connor, 2009, 199-206) a B: Vojenské prevraty podľa dátumu (Hebditch - Connor, 2009, 207-212). Do príloh prevraty od roku 1799 (Bonaparte vo Francúzsku) až do roku 2005.

V 19. storočí uviedli len 6 vojenských prevratov. V čase od začiatku 20. storočia do konca druhej svetovej vojny registrujú 19 vojenských prevratov (z toho sú dve ruské revolúcie v roku 1917). Od konca druhej svetovej vojny do konca roka 1967 bolo podľa nich 45 vojenských prevratov, čo je v porovnaní s počtom štátnych prevratov uvedených E. Lutwakom v týchto rokoch (104) menej ako ich polovica.

Nebudeme hodnotiť zaradenie udalostí v Česko-Slovensku vo februári 1948 v oboch prípadoch medzi štátne prevraty. Možno v čase písania práce u E. Luttwaka pôsobil aj efekt udalostí v roku 1968 v Česko-Slovensku a okrem toho označil svoju definíciu prevratu za formálnu a funkcionalistickú. Málo zdôvodniteľné je však zaradenie udalostí v Česko-Slovensku vo februári 1948 medzi vojenské prevraty u D. Hebditcha a K. Connora.

V kontexte chápania prevratu u E. Luttwaka možno doplniť, že formálne podobné črty ako udalosti Februára 1948 niesla zmena vlády v SR v marci 1994, ktorá sa uskutočnila v rámci zvoleného parlamentu zmenou príslušnosti niektorých poslancov a ich prihlásením sa k novo vytvorenej politickej strane. Na základe tejto

zmeny však nedošlo k tomu, čo sa v roku 1948 označilo v Česko-Slovensku ako zmena zriadenia (režimu) či revolúcia. Podstatný rozdiel bol aj v tom, že túto zmenu nesprevádzali žiadne masové protesty či iné akcie. Takýto fenomén zmeny politickej moci, ktorý prebehne bez účasti nás, predstavuje však palácový prevrat.

Od konca druhej svetovej vojny do konca roku 1990 považovali D. Hebditch a K. Connor za vojenské prevraty 130 akcií. V rokoch 1990 – 2005 zaradili medzi vojenské prevraty 57 udalostí.

Prevraty rozdelili do troch základných skupín, pričom ich nerozlišujú na úspešné a neúspešné. Prvú skupinu tvoria prelomové prevraty. Ide v nich o úplné (násilné) prevzatie moci od legitímnej vlády vzbúrencami a vytvorenie nových podmienok fungovania štátu a spoločnosti. Druhá skupina sú ochranné („strážcovské“) prevraty, v ktorých nejde o zásadnú zmenu pomerov, ale o výmenu tých síl, ktorým sa v štáte prestalo dôverovať. Tretiu skupinu predstavujú „vetujúce“ (zakazujúce) prevraty, ktoré sú zamerané na zvrhnutie zvolenej moci disponujúcej popularitou inou vplyvnou silou v štáte. Väčšina nimi uvedených vojenských prevratov v čase studenej vojny – viac ako tri štvrtiny – mala ochranný charakter.

Ďalšiu typológiu prevratov podali autori článku *Are coups good for democracy?* (Derpanopoulos - Frantz - Geddes – Wright 2016), ktorí reflektujú bezpečnostno-politickú situáciu po rozpade bipolarity a sú ovplyvnení aj teóriou a praxou farebných revolúcií. Vymedzujú štyri druhy (možnosti výsledkov) prevratov: neúspešný prevrat, prevrat bez zmeny režimu (pomerov), prevrat, ktorý nahrádza jedného diktátora druhým a prevrat, ktorý vedie k demokratizácii. Ďalší autori (Powell – Thyne, 2011) uvádzajú, že v rokoch 1950 – 2010 bolo spolu 457 úspešných i neúspešných pokusov o prevraty.

Klasifikácia ale aj kvantifikácia vojenských a tobôž štátnych prevratov má teda len relatívny charakter a je silne podmienená aj osobnosťou výskumníka, resp. použitou metodikou. Vidieť to v prípade porovnávania prístupu E. Luttwaka, v ktorého zozname nie je prevrat v Iráne v roku 1953 ale nachádza sa u D. Hebditcha a K. Connora. U nich však nie je zaradené vyhlásenie výnimočného stavu v Poľsku v roku 1981, ktoré formálne patrilo medzi ochranné prevraty, lebo jeho cieľom bolo nastoliť moc, zaisťujúcej pokračovanie predchádzajúceho politického vývoja v štáte. Ani E. Luttwak, ani D. Hebditch a K. Connor však neuvádzajú medzi neúspešnými prevratmi udalosti v Maďarsku v roku 1956 atď.

Okrem toho možno doplniť, že počty vojenských prevratov a pokusov o ne sa v jednotlivých prípadoch, najmä ak sa budeme podrobne zaoberať jednotlivými štátmi, či regiónmi u jednotlivých autorov líšia, pričom zhruba od roku 1960 do konca 80. rokov minulého storočia je ich početnosť v porovnaní s minulosťou vyššia a každoročne bolo viacero úspešných a neúspešných prevratov aj pokusov o ne, keď nie je výnimkou, že ich počet presiahol aj desať udalostí.

Existujú aj ruskojazyčné zdroje na túto tému. Staršie sú ešte z čias ZSSR, ktoré vychádzali z marxisticko-leninského učenia o vojne a armáde (Tjuškevič – Suško - Džjuba, 1968; Volkogonov – Milovidov - Tjuškevič, 1977), ale teoreticky sa problému vojenských prevratov venovali len okrajovo. Viac sa v tom čase rozoberali regionálne a štátne aspekty tohto fenoménu, najmä v Latinskej Amerike (Lazarev, 1967, Antonov, 1973; Mirskij 1976; Šuľgovskij, 1979).

Aj v súčasnosti sa táto téma v Rusku skúma viac v užšom kontexte štátov a regiónov. Sú však aj širšie koncipované teoretické práce (Pašencev, 1997, Glazunov, 2006; Semenova 2014). Ruským zdrojom by sa mohla venovať pozornosť najmä v kontexte spojenia témy s vytvárajúcim sa multipolárnym usporiadaním moci vo svete.

6 O VOJENSKÝCH PREVRATOCH V ŠTÁTOCH NATO A ICH TEORETICKEJ REFLEXII

Z hľadiska typológie vojenských prevratov uzavrieme, že po druhej svetovej vojne, ktorá ešte stále významným spôsobom ovplyvňuje usporiadanie svetovej politiky, ktoré sa však po rozpade bipolarity zmenilo, môžeme vyčleniť niekoľko základných aj keď špecifických typov vojenských prevratov (i pokusov o ne):

- vojenské prevraty v rozvojovom (treťom) svete,
- vojenské prevraty v bývalom socialistickom bloku (boli len dva – v Poľsku v roku 1981 a v ZSSR v roku 1991 ale v tomto prípade je otázne, či to bol v tom čase ešte socialistický štát),
- vojenské prevraty v západných (liberálno-demokratických štátoch) - ide o Grécko 1967 a Portugalsko v roku 1974 a pokusy vo Francúzsku a Taliansku.

Zvýrazníme prípad Francúzska, kde bol alžírsky puč, alebo prevrat 13. mája 1958. Po jeho neúspechu sa vrátil do vrcholovej francúzskej politiky Ch. de Gaulle⁴, na základe reforiem ktorého sa vytvorila Piata francúzska republika. Druhý neúspešný pokus o vojenský prevrat vo Francúzsku sa uskutočnil v apríli 1961 a nazýva sa tiež alžírsky alebo generálsky puč. Známe je brilantné vystúpenie Ch. de Gaullea v televízii 23. apríla 1961 v rovnošate generála zo 40. rokov, v ktorom vyzval francúzsky ľud a ozbrojené sily, aby mu pomohli.

Špecifickým prípadom je päť vojenských prevratov v Turecku. Ich hlavným motívom bolo udržať kemalizmus, Atatürkov sekularistický politický odkaz, ktorý sa

⁴Ch. de Gaulle (*1890). Po absolvovaní Vojenskej akadémie Saint-Cyr (1912) slúžil ako dôstojník (od mája 1940 ako generál) až do septembra 1944, kedy sa stal predsedom dočasnej vlády Francúzska do januára 1946. Na Ch. de Gaullea sa spáchalo z politikov 20. storočia po F. Castrovi najviac pokusov o atentát. Všetky z nich boli uskutočnené domácou opozíciou - OAS (Organizáciou tajnej armády – franc. *Organisation armée secrète*) na rozdiel od F. Castra, kde išlo prevažne o atentáty podnecované CIA.

za vyše 90 rokov od jeho vytvorenia v bezbrehom pôsobení politického a ekonomického neoliberalizmu, už nedá naplňať. To možno považovať aj za jednu z hlavných príčin neúspešného pokusu o vojenský prevrat v júli 2016, ktoré však majú aj ďalšie aspekty. Tie by sa mali stať predmetom ďalšieho výskumu, či už z pohľadu všeobecnej teórie bezpečnosti, teórie medzinárodnej bezpečnosti, ale aj v súvislosti s paradigmami civilizačného rozvoja súčasnosti – z hľadiska teórie medzinárodných vzťahov najmä vytvárania multipolarity moci v 21. storočí.

V čase bipolarity (60. a 70. rokoch minulého storočia) došlo k úspešným vojenským prevratom ešte v dvoch ďalších členských štátoch NATO – Grécku v roku 1967 a Portugalsku v roku 1974, ale len v Turecku sa uskutočnili opakovane a v dlhom časovom rozmedzí – vyše 55 rokov.

Špecifický prípad predstavuje Taliansko, kde sa ex-post odhalili dva prípravy pokusu o štátny prevrat, do ktorého boli zapojené osoby z vojenských a bezpečnostných kruhov a z podielu na ich príprave sa podozrievala aj CIA. Prvý prípad sa mal stať v decembri 1970 a bol spojený s neofašistickými aktivitami J. V. Borgheseho (bývalého fregatného kapitána v talianskom fašistickom námorníctve) a strany Národný front. Informoval o ňom ľavicový denník Paese Sera vo 18. marca 1971, keď uviedol článok s názvom „Podvratný plán proti republike, odhalený plán krajnej pravice“ (Piano eversivo contro la repubblica, scoperto piano di estrema destra). Vzápätí po jeho uverejnení začalo zatýkanie podozrivých a súdne procesy sa ťahali dlhé roky (Willan, 2002, 90 – 120).

Druhý prípad súvisel s vyšetrovaním činnosti slobodomurárskej lóže P2 (Propaganda Due), ktorej aktivity sa spájajú s mnohými kriminálnymi a teroristickými akciami (ide najmä o podiel na únose a zavraždení bývalého predsedu vlády A. Mora v roku 1978 a atentáte na železničnej stanici v Bologni v roku 1980). Šéf – „veľmajster“ lóže L. Gelli (so stykmi so CIA) pripravoval v roku 1977 tiež vojenský prevrat, aby sa zabránilo eventuálnej účasti talianskych komunistov vo vláde. Britský denník Telegraph v článku o úmrtí L. Gelliho v roku 2015, uviedol, že bol zapletený do najväčších politických a finančných škandálov v Taliansku po druhej svetovej vojne (Licio, 2015).

V 70. a 80. rokoch minulého storočia boli do činnosti P2, ktorá mala pravicovoextrémistické, fašistické zameranie, zapojené osoby zo všetkých relevantných súdobých talianskych politických strán s výnimkou komunistov (Igel, 2006, 302 – 321). Činnosť lóže sa spája aj s tajnou operáciou „Gladio“, ktorá mala diskreditovať a vytlačiť komunistov z mocenských štruktúr, pričom sa počítalo aj s ich fyzickou likvidáciou. V jej rámci CIA a NATO vytvárali sieť polovojenských organizácií osôb „zostávajúcich v tyle protivníka“ (angl. stay-behind). Tie sa mali postaviť na odpor vojskám štátov Varšavskej zmluvy v prípade ich vtrhnutia do

Talianska a iných západoeurópskych štátov uskutočňovať pritom diverzno-partizánske aktivity. (Ganser, 2005; Williams, 2015).

7 ZÁVER

V západných zdrojoch, ktoré sa zaoberajú plne alebo čiastočne zaoberajú problémom vojenských prevratov, sú dve nejasnosti. Prvá spočíva v tom, že terminologicky sa prelínajú pojmy štátne prevraty a vojenské prevraty. Druhá je v tom, ktoré akcie (udalosti) sa zaraďujú medzi vojenské prevraty. Je to do určitej miery dané aj objektívne tým, že hranice medzi násilnou zmenou politických pomerov v štáte a pôsobením vojakov (vojenských elít) v týchto procesoch nemožno úplne oddeliť. Ozbrojené sily sú súčasťou štátu (vojaci patria medzi štátny aparát, vojenské elity sú súčasťou elít štátu) a kooperujú s inými zložkami štátnej moci, ale v určitých podmienkach môžu pôsobiť relatívne samostatne.

Zasahovanie vojakov do politiky môže mať rôzne podoby. Zvýrazníme, že vojenské prevraty (pokusy prebrať moc v štáte vojakmi) sa uskutočňujú nielen v záujme zmeny, ale aj s cieľom zachovať existujúce politické (mocenské) pomery.

Uzavrieme, že napriek množstvu prameňov sú vojenské prevraty fenoménom, ktorý je v západnej sociológii a politológii aktuálne skúmaný len okrajovo a spravidla parciálne. Okrem toho môžeme hovoriť o dvojakom prístupe k jeho skúmaniu.

Na Západe (v liberálno-demokratickom svete) je v súčasnosti, najmä po rozpade bipolarity, vojenský prevrat prakticky už neuskutočniteľný. Ide teda o fenomén, ktorý patrí k nezápadnému, „nedemokratickému“ svetu, kde je ešte stále pomerne frekventovaný. Do akej miery sú tieto prevraty spojené aj so zahraničnými silami, vrátane tých, ktoré sú podporované Západom (liberálnymi demokraciami), nie je spravidla predmetom výskumu.

Vážnym politicko-morálnym problémom je, či možno nastoliť tu „správnu“ štátnu moc aj „nesprávnym“, právne, politicky i morálne spochybniteľným spôsobom. Za najtragickejší príklad v tomto smere považujeme Pinochetov vojenský prevrat v Čile v roku 1973, ktorý bol podporovaný USA a jeho deformácie sa na Západe prehliadali a dokonca sa neraz ukazovalo na jeho ekonomický prínos smerom k liberalizácii.

Z politologického, právneho i etického hľadiska je vojenský prevrat hodnotený veľmi kriticky – spravidla až odsudzujúco, pričom sa bežne spája s označením za vlastizradu. Ide o jeden z najhorších, „najsurovejších“ spôsobov „nedemokratickej“ zmeny moci, ktorého atribútom je nelegitímne použitie ozbrojeného násillia spravidla časťou vojenskej elity (liberálno-demokratického) štátu s politickým cieľom.

Je však aj druhý typ, resp. politicko-právna i morálna dimenzia vojenských prevratov – vojenské prevraty uskutočnené v „nedemokratických“ štátoch, s cieľom zmeniť nielen formálne vládnu (štátnu) moc, ale prispieť aj k jej kvalitatívnej premene

na liberálno-demokratický režim, k prechodu k nemu. Niekedy sa objavuje aj dilema či všetky vojenské prevraty sú len „zlé“ a či môžu byť aj „dobré“.

Tretí typ (právno-politická dimenzia) vojenských prevratov sú vojenské prevraty v „nedemokratických“ štátoch. Považujú spravidla za jeden zo znakov spojených s ich autoritárskym, „totalitným“ a pod. označovaným charakterom, v ktorom sa štátna (vládna) moc mení „nedemokratickým“ spôsobom.

S rozsiahlym skúmaním vojenských prevratov ako bezpečnostno-politického fenoménu sa stretávame v prameňoch, ktoré pracovne možno označiť za „politicko-historické“ prameňov, a zaoberajú sa najmä týmito udalosťami v 20. storočí, pričom ide o ich konkrétnu situačnú analýzu s dôrazom na čas, priestor a aktérov (vodcov), v jednotlivých štátoch ale veľmi často aj v regionálnom kontexte. Najväčšia pozornosť sa venuje vojenským prevratom po druhej svetovej vojne, kam sa zaraďujú najmä tie, ktoré sa stali v štátoch Blízkeho východu a v Latinskej Amerike.

Skúmanie a analýza vojenských prevratov v Turecku (najmä v kontexte neúspešného pokusu v roku 2016), popr. analýza vplyvu vojakov na tureckú politiku a spoločnosť predstavuje relatívne samostatný ale aj zložitý problém. Téma vyžaduje vzhľadom na jej aktuálnosť ale aj špecifiku (až výnimočnosť) samostatný výskum.

REFERENCES:

1. ACEMOGLU, D. - TICCHI, D – VINDIGNI, A. (2010): A Theory of Military Dictatorships. In: *American Economic Journal: Macroeconomics* 2010, r. 2, č. 1, p. 1-42.
2. ANTONOV, J. A. (1973): *Brazília: armija i politika*. Moskva : Nauka, 1973, 256 s.
3. BANKOWICZ, M. (2009): *Zamach stanu. Studium teoretyczne*. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, 134 s. ISBN 9788323326281.
4. BERT, W. (2011): *American Military Intervention in Unconventional War From the Philippines to Iraq*. London : Palgrave Macmillan, 2011, 266 p., ISBN 978-0230337817.
5. BRÖCKERS, M. (2013): *JFK - Staatsstreich in Amerika*. Frankfurt/Main : Westend, 2013, 288 p., ISBN 978-3864891427.
6. BURK, J. (1998): The Logic of Crisis and Civil-Military Relations Theory: A Comment on Desch, Feaver, and Dauber. In: *Armed Forces & Society*, 1998, 24, 3, p. 455-462.
7. BURK, J. (2002): Theories of Democratic Civil-Military Relations. In: *Armed Forces & Society*, 2002, 29, 1, p. 7-29.

8. BUTLER, M. J. (2003): U.S. Military Intervention in Crisis, 1945-1994 An Empirical Inquiry Of Just War Theory. In: *Journal of Conflict Resolution*, 2003. 47, 2, p. 226-248.
9. CARAFANO, J. J. (2015): Memo to the President: How to Transform Civil-Military Relations. [Online.] In: *The National Interest*, 2015. [Citované 29.10.2016] Dostupné na internete: <<http://nationalinterest.org/feature/memo-the-president-how-transform-civil-military-relations-12715>>.
10. CARLTON, E. (2001): *Militarism: Rule Without Law* 2nd ed. Aldershot : Ashgate, 2001, 216 p., ISBN 978-0754605379.
11. COLLINS, J. J. (2010): What Civil-Military Crisis? In: *Armed Forces Journal*, 2010, 146, 2, p. 18-21.
12. CONRY, B. (1997): *U.S. "Global Leadership": A Euphemism for World Policeman*. [Online.] In: *Cato Institute Policy Analysis*, 1997. Dostupné na internete: <<https://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa267.pdf>>.
13. DAVIES, N. (2000): *Europa. Rozprawa historyka z historią*. Kraków: Znak 2000, 1408 s., ISBN 978-8324014248.
14. DAUGHERTY, W. J. (2004): *Executive Secrets: Covert Action and the Presidency*. Lexington : University Press of Kentucky, 2004, 298 s., ISBN 8-0813123349.
15. DERPANOPOULOS, G. – FRANTZ, E. – GEDDES, B. – WRIGHT, J. (2016): Are coups good for democracy? In: *Research and Politics*, 2016, 3, 1, p. 1-7.
16. EISENHOWER, S. (2011): 50 years after the 'military-industrial complex,' what Eisenhower really meant. [Online.] In: *Washington Post*, 2011. Dostupné na internete: [Citované 15.10.2016.] <<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/01/14/AR2011011406229.html>>.
17. FINER, S. E. (1962): *The Man on Horseback. The Role of the Military in Politics*. London : Pall Mall Press, 1962, 276 p.
18. FOSTER, G. D. (1997): Confronting the crisis in civil military relations. In: *The Washington Quarterly*, 1997, 20, 4, p. 15-33.
19. GANSER, D. (2005): *NATO's Secret Armies: Operation GLADIO and Terrorism in Western Europe*. London : Routledge, 2005, 336 p., ISBN 978-0714685007.
20. GLAZUNOV, O. N. (2006): *Gosudarstvennyj perevorot. Strategija i tehnologiji*. Moskva : Olma-Press, 2006, 448 s. ISBN 978-5948948395.
21. GLENNON, M. J. (2003): *Limits of Law, Prerogatives of Power: Interventionism after Kosovo*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2003, 250 s., ISBN 978-1403963666.

22. HEBDITCH, D. – CONNOR, K. (2009): *How to Stage a Military Coup. From Planning to Execution*. New York : Skyhorse, 2009, 256 p., ISBN 978-1602393752.
23. HUNTINGTON, S. P. (1968): *Political Order in Changing Societies*. New Haven and London: Yale University Press; 1968, 490 p.
24. HUNTINGTON, S. P. (1957): *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Cambridge : Belknap Press, 1957, 534 s.
25. HUNTINGTON, S. P. (1995): Reforming Civil-Military Relations. In *Journal of Democracy* 1995, 6, 4, p. 9-17.
26. IGEL, R. (2006): *Terrorjahre: Die dunkle Seite der CIA in Italien*, überarb. und ergänzte Neuaufl., München: Herbig, F. A., 2006, 472 p., ISBN 978-3776624656.
27. JANOWITZ, M. (1960): *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. Glencoe: The Free Press, 1960, 464 p.
28. JANOWITZ, M. (ed.): *The New Military; Changing Patterns of Organization*. New York : Russell Sage Foundation, 1964, 369 p.
29. JANOWITZ, M.: From Institutional to Occupational: The Need for Conceptual Continuity. In *Armed Forces & Society*, 1977, 4, 1, p. 51-54.
30. KOHN, R. H (1994): Out of Control: The Crisis in Civil-Military Relations. In *The National Interest*, 1994, 35, p. 3-17.
31. KOHN, R. H. (2008): Coming Soon: A Crisis in Civil-Military Relations. [Online.] In: *World Affairs*, 2008. [Citované 29.10.2016] Dostupné na internete: <<http://www.worldaffairsjournal.org/article/coming-soon-crisis-civil-military-relations>>.
32. KÜMMEL, G. - CAFORIO, G. - DANDEKER, C. (Eds.) (2009): *Armed Forces, Soldiers and Civil-Military Relations Essays in Honor of Jürgen Kuhlmann*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2009, 296 p., ISBN: 978-3531163246.
33. LAZAREV, M. I. (1967): *Dvorcovyje perevoroty v stranach Latinskoj Ameriki (meždunarodnopravovoje priznanije novych pravitel'stv)*. Moskva : Juridičeskaja literatura, 1967, 192 p.
34. LICIO (2015) Licio Gelli, financier – obituary. [Online.] In: *Telegraph*, 2015. [Citované 13.10.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/12054716/Licio-Gelli-financier-obituary.html>>.
35. LUTTERBECK, D. (2013): Arab Uprisings, Armed Forces, and Civil–Military Relations, In *Armed Forces & Society*, 2013, 39, 1, p. 28-52;
36. LUTTWAK E. (1969): *Coup d'État: A Practical Handbook*. New York: Alfred A. Knopf 1969, 209 p.

37. MALAPARTE, C. (1931, 2008): *Technique du coup d'état*. Paris, Grasset, 2008, 224 p., ISBN 978-2246139836.
38. MILLS, C. W. (1966): *Mocenská elita*. Praha: Orbis, 1966, 504 s.
39. MIRSKIJ, G. I. (1976): „Tretij mir“: *Obščestvo, vlast', armija*. Moskva : Nauka 1976, 408 s.
40. MOSKOS, C. C. jr. (1977): From Institution to Occupation: Trends in Military Organization. In *Armed Forces & Society* 1977, 4, 1, p. 41-50.
41. MOSKOS, C. C. – WOOD, F. R. (eds.) (1988): *The Military: More Than Just a Job?* New York : Brassey's, 1988, 324 p. ISBN 978-0080343211.
42. NIELSEN, S. C. – SNIDER, D. M. (eds.) (2009): *American Civil-Military Relations: The Soldier and the State in a New Era*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009. 409 p. ISBN 978-0801892882.
43. NORDLINGER, E. A. (1976): *Soldiers in Politics: Military Coups and Governments*. Upper saddle River : Prentice Hall College, 1976, 224 p., ISBN 978-0138221638.
44. ODETOLA, O. (2013): *Military Regimes and Development: A Comparative Analysis in African Societies*. London : Routledge, 2013. 210 p., ISBN 978-0415849586.
45. OWENS, M. T. (2011): *US Civil-Military Relations After 9/11: Renegotiating the CivilMilitary Bargain*. New York: Continuum, 2011. 211 p., ISBN 978-1441160836.
46. QUIGLEY, J. B. (2007): *The Ruses for War: American Interventionism Since World War II*. 2nd rev. ed. Amherst : Prometheus Books, 2007, 440 p. ISBN 978-1591025160.
47. PAŠENCEV, Je. N. (1997): *Vojennyje režimy: istorija i sovremennost'*. Moskva : Meždunarodnyje otnošenija, 1997, 176 s., ISBN 5-86384056X.
48. PAŠENCEV, Je. N. (2016): Armija i politika: k prirode vojnyh perevorotov v period choldnoj vojny (1940-1980-e gg.). [Online.] In: *Gosudarstvennoje upravlenije. Elektronnyj vestnik*, 2016. [Citovan0 16.10.2017.] Dostupné na internete: <<https://cyberleninka.ru/article/n/armiya-i-politika-k-prirode-voennyh-perevorotov-v-period-holodnoj-voyny-1940-1980-e-gg>>.
49. POWELL, J. M. – THYNE, C. L. (2011): Global instances of coups from 1950 to 2010 A new dataset. In: *Journal of Peace Research*, 2011, 48, 2, s. 249-259.
50. PRADOS, J. (2006): *Safe for Democracy: The Secret Wars of the CIA*. Chicago : Ivan R. Dee, 2006, 752 p., ISBN 978-1566635745.
51. RAY, P. J. (2004): *To Kill a Country: The Murder of JFK and the Coup d'etat in America, Revelations from the Confessed Assassin*. Walterville : Trine Day 2004, 528 p., ISBN 978-0972020763.

52. RASMUSSEN, A. F. (2016): The United States Must Be the World's Policeman. [Online.] In: *Wall Street Journal*, 2016. [Citované 9.10.2017.] Dostupné na internete: <<https://www.wsj.com/articles/the-united-states-must-be-the-worlds-policeman-1474412665>>.
53. SEMENOVA, T. N. (2014): *Suščnost i formy prechoda gosudarstvennoj vlasti v istoriji občestva. Legitimnaja smena vlasti, gosudarstvennyje perevorty, revoljuciji, graždanskije vojny*. Moskva : Lenand, 2014, 200 s., ISBN 978-5971012313.
54. SCHIFF, R. L. (2008): *The Military and Domestic Politics: A Concordance Theory of Civil-Military Relations*. New York, New York : Routledge, 2008, 173 p., ISBN 978-0415773409.
55. SINGH, N. (2014): *Seizing Power: The Strategic Logic of Military Coups*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2014, 264 p., ISBN 978-1421413365.
56. SNIDER, D. M. - CARLTON-CAREW, M. A. (eds.) (1995): U.S. Civil-Military Relations. In: *Crisis or Transition?* Washington, DC: Center for Strategic and International Studies, 1995. 224 s.
57. STRABNER, A. (2013): *Militärdiktaturen im 20. Jahrhundert: Motivation, Herrschaftstechnik und Modernisierung im Vergleich*. Wiesbaden : Springer, 2013, 388 p., ISBN 978-3658021559.
58. SZAYNA, T. S., et al. (2007): *The Civil-Military Gap in the United States: Does It Exist, Why, and Does It Matter?* Santa Monica: RAND, 2007, 177 p.
59. ŠKVRNDA, F. (2015): O vybraných medzinárodno-bezpečnostných aspektoch ukrajinskej krízy v historicko-sociologickom kontexte. In: *Medzinárodné vzťahy* 2015, r. 13, č. 1, s. 30-52.
60. ŠULGOVSKIJ, A. F. (1979): *Armija i politika v Latinskoj Amerike*. Moskva : Nauka, 1979, 566 s.
61. TJUŠKEVIČ, S. – SUŠKO, N. Ja. – DZJUBA, Ja. S. (red.) (1968): *Marksistsko-leninskoje učenije o vojne a armiji*. Moskva: Vojenizdat 1968, 392 s.
62. VOLKOGONOV, D. A. – MILOVIDOV, A. S. – TJUŠKEVIČ, S. A. (red.) (1977): *Vojna i armija. Filosofsko-sociologičeskij očerk*. Moskva : Vojenizdat 1977, 416 s.
63. WILLAN, P. (2002): *Puppetmasters: The Political Use of Terrorism in Italy*, San Jose - New York – Lincoln – Shanghai : Autors Choice Press 2002, 375 p., ISBN 0595246974
64. WEBERMAN, A. J. – CANFIELD, M. (1975, 1992): *Coup d'Etat in America: The CIA and the Assassination of John F. Kennedy*, rev. ed. San Francisko : Quick American Archives 1992, 382 p., ISBN 978-0932551108.

65. WEINER, T. (2007): *Legacy of Ashes: The History of the CIA*. New York : Doubleday, 2007, 702 p., ISBN 978-0385514453.
66. WILLIAMS, P. L. (2015): *Operation Gladio: The Unholy Alliance between the Vatican, the CIA, and the Mafia*. Amherst : Prometheus Books, 2015, 381 p., ISBN 978-1616149741.

**DEZINTEGRÁCIA NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA:
STAV A ROZVOJ HOSPODÁRSKEJ SPOLUPRÁCE**

**NATIONAL ECONOMY IN TERMS OF DISINTEGRATION:
STATE AND DEVELOPMENT OF ECONOMIC COOPERATION**

*Nataliia Parkhomenko*¹

Vzhľadom na vývojové trendy v procesoch dezintegrácie je vhodné identifikovať dôvody a minimalizovať ich negatívne vplyvy. Tento článok úvádza podstatu dezintegračného procesu a porovnávaciu analýzu rôznych typov dezintegrácie. Základné ekonomické ukazovatele procesov dezintegrácie sú znázornené na príklade Ukrajiny, Českej republiky a Slovenska. Hlavným cieľom príspevku je posúdiť dôsledky dezintegrácie na národné hospodárstvo, medzinárodnú spoluprácu a rozvoj podnikania. Použitím metód porovnávania a analýzy boli zohľadnené príčiny a dôsledky vplyvu dezintegračných procesov na rozvoj podnikania. V dôsledku toho sa navrhujú usmernenia pre správanie hospodárskych podnikov v podmienkach dezintegrácie.

Kľúčové slová: dezintegrácia, hospodárska spolupráca, hospodársky rozvoj, správanie podnikov

Taking into account the development trends in disintegration processes, it is advisable to identify the reasons and minimize the negative impact. Current paper presents the essence of the disintegration process and the comparative analysis of the disintegration types. The basic economic indicators of disintegration processes are formed on the example of Ukraine, Czech Republic and Slovakia. The main purpose of the paper is to assess the consequences of disintegration for the national economy and international cooperation and business development as well. Using the comparison and observation methods, the causes and effects of the impact of disintegration processes on enterprise development are considered. As a result, the directions for economic enterprises behavior in conditions of disintegration are proposed.

¹ Ass. prof. Nataliia Parkhomenko, PhD., Department of International Business and Economic Analysis, Faculty of Consulting and International Business, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauky avenue 9-A, 61166 Kharkiv, Ukraine, e-mail: parkhomenko.na28@gmail.com

Key words: disintegration, economic cooperation, economic development, enterprise behavior
JEL: F02, L60

1 INTRODUCTION

The problems of economic development, as well as the factors that determine it in a changing environment, are complex issues without unique solution. The economic conditions in Ukraine can be characterized as the state of crisis. Under the impact of the crisis, the conditions for the functioning of economic entities have changed that requires immediate decisions. In the conditions of changing legal, financial and economic environment, there is the need to manage the economic development, which allows maximizing the efficiency of economic activities.

The political crisis in Ukraine is accompanied by economic, social, financial, international and other problems. The current crisis is related to drastic changes in the economy. There is a problem of survival of enterprises. The negative tendencies of economic development predominate, namely, combat operations, destruction of infrastructure, violation of logistics, the closure of the Russian market, the decline in production, the drop in people's incomes, the prices upturn, and the fall in GDP etc. Thus, the growth rates of GDP per capita in US dollars are characterized by negative trends in 2014 (-25.2 %), in 2015 (-29.8 %), and a slight increase (+3.3 %) in 2016.

The decline in demand and the shortage of assets has led to the formation of a new development model. As a result of disintegration processes in the economy, there is a decrease in the solvency and liquidity of enterprises, a reduction in the level of financing and lending to enterprises, a decrease in demand for products, an increase in the fiscal burden on enterprises, a reduction in the value of enterprise assets, and a drop in profitability. Disintegration processes affect different aspects of the enterprise. In the spheres of industrial and financial activity, technological policy, supply of the enterprise we can see employees' dismissing, production recession, lack of new technological solutions, untimely and substandard provision of production process with materials and equipment. In the field of marketing policy we can observe that the significant market share has been lost, it is difficult to promote the enterprise's products on the market. In the spheres of management and innovation, personnel reshuffles and the search for new development strategies take place. The general characteristic of the situation at Ukrainian enterprises can be characterized as close to a crisis that requires the operational intervention.

To a greater extent, this situation is connected with the processes of disintegration in the national economy. Nowadays, alongside with integration, disintegration processes develop that is caused by the rules of world development. This disintegration can be local and international. Integrative and disintegrative tendencies are present simultaneously in each integration groups.

The disintegration creates preconditions for the development of integration on new quantitative and qualitative terms. Sometimes there are conditions for full, partial or extended integration. The disintegration causes a weakening of regional economic ties, or increasing role of foreign economic relations, replacing inter-connections within the country.

2 THEORETICAL BACKGROUND OF DISINTEGRATION

Under the term *economic disintegration* we understand the destruction of the economic structure of the state or region. The economic dictionary emphasizes that disintegration is a process of reduction, and in the future, the cessation of economic interaction, the reduction in the number and intensity of interactions of the system's elements; it is the process of decay, destruction, separation, isolation, etc. It is the result of an internal or external crisis, which is characterized by the decomposition of the integrated formation into its constituent individual elements (system) that aspire at the initial stage to a maximum of isolation and independence (Rajzberg et al. 2007). The Oxford Dictionary of Psychology indicates that „disintegration“ is a loss or a serious breach of coherence in any „system“ (Reber 2003). Fedorenko (1996) proposes the following definition: „disintegration is a resumption of integrity within the national economy with the destruction of permanent inter-ethnic and interstate relations“. The word „disintegration“ is derived from the junction prefix „dis“ meaning the absence of the cancellation, the elimination of something, the opposite direction of the process; and the word „integration“, which, in turn, comes from the latin word „integer“ – „whole“, or english „to integrate“ – to unite (Komlev 2006). Consequently, the disintegration is the disconnection of something, previously linked.

According to K. Deutsch (1968, p. 197), there are at least four reasons that can lead to disintegration: the growth of problems in the economic, military or political spheres; strengthening of political activity; the increase of differentiation in regional, economic, cultural, social, linguistic or ethnic spheres; the crisis state. Ferguson (2003) in order to determine the disintegration emphasized that „most of the countries interested in his yard, battle with internal effects of the economic crisis, and they do not pay attention to the global crisis“. It should be added that disintegration in most cases leads to a weakening of the interrelations and interaction between the constituent parts of a previously holistic system (Gruscinskaia 2010). The main manifestations of disintegration, according to Kafanskij (2012) are the increase in differentiation states; reorientation of regional economy; conflicts of interest; fragmentation of economy.

Libman and Hejfec (2011) proposed four types of disintegration that we present in Table 1.

Table 1: The main types of disintegration

<i>Dominance of disintegration</i>	<i>Speed of disintegration</i>	
	High	Low
On top	Conflict	Stagnant
From below	Shock	Divergent

Source: processed by Libman and Hejfec (2011)

Let's give description of main types of disintegration laid down in Table 1. The disintegration conflict is implemented on the initiative of the political system; the economy is forced to adapt to the disintegration processes. The disintegration contradictions transformed into a chain of conflicts, lead to the elimination of integration structures. The events develop very quickly; the only option is a complete breakdown of relations. In the opinion of Reznikova and Ivachenko (2016) and Yakubovskiy (2012), there are three driving forces of conflict disintegration: conflict of interest in terms of forced integration; the players change benefits under the influence of the integration process, and the manifestation of force majeure factors.

The causes of disintegration are often the force majeure factors. For example, the change of the economic model and political system; the change of political preferences of the authorities; the occurrence of military conflicts; the change of the ethnic composition of the population's territory; the global economic crisis. The common feature of all the described factors can be considered as an unexpected character.

The stagnant disintegration has a long period of fragmentation, a gradual increase in contradictions, and then a complete breakdown, or the preservation of some kind of associations. The process of stagnant disintegration is similar to conflict disintegration; the main difference is that instead of a single flash of conflict, we can observe a long period of disintegration. However, stagnant disintegration has one more peculiarity. This scenario may occur as a result of experimentation of countries with different scenarios of integration and disintegration in the absence of accurate information about the advantages and disadvantages of each. Another factor of stagnating disintegration is the competition of integration projects. In contrast to the conflict disintegration, stagnant disintegration does not necessarily lead to the final breakdown of relations.

During shock disintegration, the economy begins to break up into fragments due to the collapse of the ties between economic entities, and fragmentation occurs quickly (therefore it is called shock). Its causes can be considered as natural disasters or unrest, changes in legislation that prevent from the maintenance of economic relationships, a surge of hyperinflation.

The divergent disintegration of the economy is associated with the slow decay and reorientation of economic interrelations. This disintegration is the result of

destruction, which is carried out by entrepreneurs trying to determine the optimal organization of their economic activity. The peculiarity of divergent disintegration is that it is manageable. The economic policy can mitigate the consequences of disintegration or try to direct the formation process of new economic interrelations.

All the models of disintegration are not found in pure form, but exist in some combinations. The development of disintegration processes can start with one model and continue with another. In addition, there is a certain relationship between different types of disintegration.

The reproduction and consolidation of the uneven economic development of countries and regions within the framework of the integrated space, as a result of the liberalization of the movement of goods, capital and labor, in practice, become the main cause of disintegration processes. The emergence and development of such trends can be provoked by negative consequences in trade, tax, information, currency and other spheres.

The disintegration can be caused by stagnant or cyclical differentiation of levels of socio-economic development, or by the persistent degradation of the national economies. This can be caused by incompatible elements of economic and political factors. The disintegration may be due to inefficiency or insignificant economic effect caused by a low increase in the usefulness of co-produced goods and investments, additional transaction. The reason for disintegration may be the uneven economic development of countries and regions.

3 PROCESS OF DISINTEGRATION IN THE ECONOMY OF UKRAINE

The disintegration has the negative consequences for the global economy due to reduction of trade turnover, uncertainty of legal and customs procedures, reduction of business activity, diversification of trade flows, reorientation to other markets. But it sometimes leads to activation of small and medium businesses. The business opportunities are limited after the disintegration. The growth rate of industrial production is slowing. The uncertainty in the economy and loss of economic confidence determines the difficulties and problems in the investment sector. In economic conditions, investors do not look for profits and prefer to wait with investment to settle problems. The reduction of foreign investment could result in cheapening of the Ukrainian hryvnia. The disintegration impact on the financial system is lower rate. The disintegration has a negative impact on the overall level of employment. Therefore, we can see the economic, investment, financial and social negative trends.

We are going to consider the causes and results of the impact of disintegration processes on enterprise development. We will analyse the disintegration processes on the example of the Ukrainian economy.

Today the Ukrainian economy has come up against the problems of disintegration, as evidenced by the main indicators of economic development as to GDP per capita, volume of production, capital investment, exports and imports, bankruptcy of banks and others. The current situation draws attention to the issues of disintegration, reveals the reasons and also the directions of enterprises development in the conditions of economic disintegration.

The main problems of the Ukrainian economy are the high dependence on the export of raw materials, the inadequate competitiveness of products, the significant decrease in industrial production, the increase in the number of unemployed, the instability in the financial and banks sectors, the disruption of interregional ties, and the imbalance in the economy as a result of the shutdown of some businesses in the Donetsk and Lugansk regions.

The situation in the country has led to the disintegration of some complete technological chains into autonomous elements that gradually cease to function. As a result, production is characterized by low profitability and high risks, the existing cooperation and specialization of production are being destroyed.

Let's consider the dynamics of the basic indicators of development of economy of Ukraine in 2013-2016 (Table 2).

Table 2: Dynamics of development of the Ukrainian economy in 2013-2016

<i>Indicators</i>	<i>Year</i>			
	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>
Nominal GDP growth rate (UAH), %	+3,3	+7,7	+26,3	+20,4
Nominal GDP growth rate (USD), %	+4,3	-28,1	-31,3	-
Inflation rate, %	100,5	124,9	143,3	112,4
Dynamics of external debt, %	-5,2	-11,1	-6,0	-4,4
Index of real wages, %	106,8	86,5	90,1	106,5
Unemployment rate, %	7,7	9,7	9,5	9,7
Population, million people	45,9	43,0	42,8	42,7
Export-import coverage ratio	0,9	1,06	1,01	0,93
Industrial production index, %	95,3	89,3	86,6	102,4
FDI inflows to Ukraine, million USD	51705,3	53704	40725,4	36154,5
Return on assets of Ukrainian banks, %	0,12	-4,07	-5,46	-2,48
Return on equity of banks of Ukraine, %	0,81	-30,46	-51,91	-26,56

Source: processed by using the database of economic development in Ukraine

Thus, we can evaluate and analyse the presence of disintegration processes on the basis of the following system of indicators: the level of gross domestic product (GDP), growth (reduction) in export potential, the currency coverage ratio of imports, the index of the physical volume of industrial products, the rate on bank loans, the investment growth in fixed assets, the price level, the arrears of wages, the natural decrease and migration, the share of unemployed and others. Most of the indicators had a negative dynamics in Ukraine in 2014-2016 years. The peak of the negative trend took place in 2015, in 2016 the negative trend continues, but not at this level.

The disintegration of the Ukrainian economy on the one hand is a factor in the disintegration of the enterprise, and on the other hand, the disintegration of enterprises is the reason for the disintegration of the country's economy.

We will consider the analogy on the example of the Czech Republic and Slovakia. Before the breakup of Czech Republic and Slovakia, the countries had already begun the process of transition. In the early times following independence, the economic situation was better in Czech Republic. In Slovakia the economic growth was built on the basis of government and household consumption surges. Czechs had on basis of innovation system and structural reforms. The economies of Czech Republic and Slovakia have similarities.

Let's compare some economic development indicators after the disintegration of the Czech Republic and Slovakia in Table 3.

Table 3: Comparative economic indicators of Czech Republic and Slovakia

<i>Indicators</i>	<i>Country</i>	<i>1993</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>
Real GDP growth	Czech Republic	0,1	2,9	6,2	4,3	-0,7	-0,3	1,4	4,3	3,1	1,6	3,6	4,9
	Slovakia	1,9	6,2	5,8	6,9	4,4	4	-0,2	1,2	3,3	4,5	5,4	5,3
Inflation rate	Czech Republic	20,8	10	9,2	8,8	8,7	10,7	2,2	3,8	4,6	1,9	0,1	2,7
	Slovakia	23,2	13,5	9,9	5,8	6	6,7	10,5	12,2	7,1	3,5	8,4	7,5
Unemployment rate	Czech Republic	4,3	4,3	4	3,9	4,8	6,5	8,8	8,8	8,2	7,3	7,8	8,3
	Slovakia	12,7	14,6	13,7	12,6	11,9	12,7	16,5	18,9	19,5	18,8	17,7	18,4

<i>Indicators</i>	<i>Country</i>	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Real GDP growth	Czech Republic	6,4	6,9	5,5	2,7	-4,8	2,3	2,0	-0,8	-0,5	2,7	4,5	2,5
	Slovakia	6,8	8,5	10,8	5,7	-5,5	5,1	2,8	1,5	1,4	2,5	3,6	3,4
Inflation rate	Czech Republic	1,9	2,5	0,3	6,3	1,0	1,5	1,9	3,3	1,4	0,4	0,3	0,6
	Slovakia	2,8	4,3	1,9	4	0,9	0,7	4,1	3,7	1,5	-0,1	-0,3	-0,2
Unemployment rate	Czech Republic	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0	6,1	5,0	4,1
	Slovakia	16,4	13,5	11,2	9,6	12,1	14,5	13,7	14,0	14,2	13,2	11,5	9,9

Source: processed by using the databases of economic development in Czech Republic and Slovakia

Foreign trade is important for development, and foreign investors dominate in manufacturing and financial sectors. But the unemployment rate is lower in Czech Republic and the real GDP growth is lower in Slovakia until 2014, but we can see that nowadays the GDP growth in Slovakia is better than in Czech Republic. The evaluation of the inflation rate in the two countries is similar. The privatization of state assets was carried out, and was used by transnational corporations. The stabilization of the situation at the enterprises was facilitated by the renovation of the infrastructure and restoration and adaptation of the largest enterprises for the release of the newest products, which created the conditions for increasing production and economic activity.

4 ECONOMIC DISINTEGRATION AT THE ENTERPRISE LEVEL

Very little information has been written about the impacts of economic disintegration at the firm level. The management of enterprise development in the situation of economic disintegration requires timely detection of disintegration processes, possible trends, analysis and evaluation of processes, forecasting the development of the enterprise and minimizing losses.

The consequences of disintegration processes in the economy of Ukrainian enterprises are manifested by a significant decrease in the solvency and liquidity of enterprises, decreasing the level of funding and lending activities of enterprises, decreasing of the demand for products, increasing the fiscal burden on enterprises, reducing the cost of assets of enterprises, and dropping in the level of profitability.

Depending on the level of disintegration, the forward and backward linkages of firms can be expected to be disrupted. To minimize threats, the enterprise needs to identify in a timely manner hopeless activities and gradually reduce the corresponding

sales volumes; to carry out the reorganization of activities - for example, the acquisition of a new business related to the existing, for the transfer of knowledge, experience, production capacities in perspective directions; to increase the balance of the directions of the enterprise through diversification of production, sales system, lending and financial flows of the enterprise.

The problems of the economic behaviour of enterprises, the factors that determine it, the rationality degree of behaviour in a changing market environment are complex issues that do not have an unambiguous solution. Modern economic conditions are characterized by the crisis state of the economy, which affect the activities and behaviour of economic agents. Thus, in a constantly changing legal, financial and economic environment, it becomes necessary to create optimal economic behaviour that maximizes the efficiency of enterprises. There is a problem of survival of enterprises. It is advisable to analyse the behaviour of enterprises in the period of disintegration, to identify the list of measures taken for survival, to assess the development of industries that are most viable in harsh conditions. It is important to study the behaviour of enterprises in such conditions. We will analyse the situation at Ukrainian enterprises, assessing the options for behaviour in dynamics.

Table 4: Trends in the development of business activity and cooperation in Ukraine in 2014-2016

<i>Activities of the company</i>	<i>Negative trends</i>	<i>Positive trends</i>
Coal mining companies	Destruction of enterprises and infrastructure, power outages, stopping of coal mining	-
Metallurgy and coke industry	Destruction of infrastructure, difficulties with providing raw materials, selling, loading capacities	-
Mechanical engineering	Decline in economic activity in the internal market, the reduction of sales in the Russian market	Loading enterprises with military orders, reorientation of enterprises to foreign markets
Chemical industry, incl. pharmaceutical	Disintegration of enterprises, problems with the supply of raw materials	Good play on exchange rate fluctuations, reducing imports of medicines
Agriculture	-	Export of agricultural products and receipt of

		foreign exchange earnings
Food industry	Decrease in purchasing power, reduction of sales in the Russian market	Export of products to the countries of Europe
Consumer goods industry	Decrease in consumer demand, low quality of products, high prices, low technological ability of labour, violation of foreign economic relations	Export of products to the countries of Europe
Trade	Reduction of purchasing power, changes in purchasing preferences from expensive imported goods to cheap domestic essential goods, devaluation of hryvnia, growth of payback period of outlets	-
Construction, real estate market	Reduction in construction activity, reduction in demand and transactions, rising prices	-
Tourism	Reducing the flow of tourists	-
Transport	Reducing the volume of freight and passenger traffic	Development in the water transport
Hotel and restaurant business	Reducing visitors, rising food prices	-

Source: created by author

The business develops optimally if the cost price formed in UAH, and the revenues are in dollars, such as agriculture and food industry, focused on foreign markets. Despite the decline in the purchasing power of the population, a positive trend is in the development of food industry enterprises, except manufacturers, focused on the Russian market such as manufacturers of dairy and confectionery products, as well as alcohol. For the same reason, restrictions on exports to the Russian Federation have worsened the situation of machine-building enterprises. The main factors of disintegration are the direct combat operations, the destruction of infrastructure, the logistics violation, the closure of the Russian market, the sharp decline in production, the decline in GDP, the sharp drop in people's incomes in nominal terms, the rising prices, the drastic reduction in the purchasing power of the population and the real economy, and the further fall in GDP.

The reduction in demand and the lack of liquid assets in the enterprises lead to the choice of several types of economic behaviour. Thus, it is possible to systematize the economic behaviour of business entities of Ukraine based on the following parameters of activity as the size of the enterprise, the export opportunities, the level of competition, the serviced consumers, the enterprise financial stability, the production profile (Table 5).

Table 5: Types of economic behaviour of enterprises in the context of disintegration

<i>Parameters</i>	<i>Types of behaviour</i>		
	<i>Active adaptation or survival</i>	<i>Inertial development or suspension of activities</i>	<i>Expansion or mergers and acquisitions</i>
Size of the enterprise	Small and medium	All	Big companies
Opportunities of international economic cooperation	Significant	Absence	Significant
Level of competition	Average	High	Low
Type of goods	Commodities of daily demand	Durable and special-purpose goods	Various
Financial stability of the enterprise	Average	Low	High
Production profile	Mass	Special	Mass, special, universal

Source: created by author

The directions of behaviour with active adaptation and survival include the orientation and the switching to mass consumer demand, the careful study of future counterparts, the consolidation of financial position, the maintenance of the technical level of production, the preservation of the workforce. Firms may have to find new suppliers for their products. The enterprises may also suffer from the lack of investment.

The inertial behaviour is manifested in the retention of traditional economic ties, the maintaining the old structure of output, the reducing production volumes, the increasing non-payments, the suspending production activities, and the reducing staff. New barriers to trade may cause enterprises to no longer be able to compete in certain markets.

The company's behaviour in the course of expansion, mergers and acquisitions is characterized by the reorientation from CIS markets to foreign markets, the price competition with importing enterprises due to cheaper products, the reaction to the complexity of competitors in the east of Ukraine to drive them out of the domestic and foreign markets.

5 CONCLUSIONS

The consequences of disintegration processes in the economy of Ukrainian enterprises are manifested by a significant decrease in the solvency and liquidity of enterprises, the level of financing and lending to enterprises is decreasing, there is

a decrease in demand for products, the fiscal burden on enterprises is increasing, the value of enterprise assets is decreasing, and profitability is falling.

The economic cost of disintegration depends upon the level of integration, as well as the policies put in place to mitigate the impact. The level of integration is indicated by the intensity of mutual trade, the diversification of the industrial structure (Chesnut 2001), degree of inter-regional labour mobility, degree of openness of the economy. As enterprises determine the effects on their supply chains, there is a reduction in output. Additionally, inflation causes the cost of capital to skyrocket, impeding business growth. The loss of the markets has drastically reduced demand for goods and services, forcing most firms to reduce large numbers of their employees. These are the results in a decreased standard of living. The decreased standard of living and future uncertainty often lead to population out-migration. Efforts to enter new markets impose large costs in marketing and creating new distribution relationships. But the firms establish relationships with suppliers from other countries. The refocus to more developed markets, which have higher purchasing power, creates additional difficulties for Ukrainian enterprises that are lagging in competitiveness.

REFERENCES:

1. CHESNUT, K. (2001): The impact of economic disintegration in eastern Europe on firms, trade patterns and intensity: an exploration of the effects and policy implications. [Cited 08.06.2017.] Available online: <<http://www-sre.wu-wien.ac.at/neurus/chesnut.pdf>>.
2. DEUTSCH, K. (1968): Analysis of international relations. New York: Prentice Hall, 1968. 320 p.
3. State statistic servise of Ukraine (2017): Economic development in Ukraine. [Online.] In: *State statistic service of Ukraine*, 2017. [Cited 05.06.2017.] Available online: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>.
4. Statistical office of the Slovak republic (2017): Economic development in Ukraine. [Online.] In: *Statistical Office of the Slovak republic*, 2017. [Cited 05.06.2017.] Available online: <statdat.statistics.sk>.
5. Czech statistical office (2017): Economic development in Chech republic. [Online.] In: *Czech statistical office*, 2017. [Cited 05.06.2017.] Available online: <www.czso.cz>.
6. FEDORENKO, V. Y. (1996): Essence and classification of the types and causes of disintegration. In: *Integration processes in the CIS*, 1996, pp. 48-51.
7. FERGUSON, N. (2002): *Empire: The rise and fall of the British World Order and the Lessons for Global Power*. London: Penguin Books, 2002. 351 p. ISBN 0-713-99615-3.

8. GRUSCINSKAIA, N. N. (2010): Features of development of integration and disintegration processes in the modern world space. [Online.] In: *Economic Journal-21*, 2010. [Cited 06.06.2017.] Available online: <http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/ech/2010_11-12/5_grushchynska.pdf>.
9. KAGANSKIY, V. (2012): The disintegration of the state and the strategy of non-state structures [Online.] [Cited 02.06.2017.] Available online: <http://www.libertarium.ru/l_libsb1-3>.
10. KOMLEV, N.G. (2006): Dictionary of foreign words. Moscow: Eksmo, 2006.
11. LIBMAN, A.M. – HEJFEC, B.A. (2011): Model of economic disintegration. Integration and disintegration. In: *Eurasian economic integration*, 2011, 2, 11, pp. 4-18.
12. RAJZBERG, B. A. – LOZOVSKIY, L. S. – STARODUBCEVA, E. B. (2007): Modern Economic Dictionary. Moscow: Infra, 2007.
13. REBER, A. (2003): Oxford Dictionary of Psychology. Moscow: Veche ast, 2003.
14. REZNIKOVA, N. V. – IVACHENKO, O. A. (2016): Integration expression of neo dependence: the risks of regional interdependence in the context of the contradictions of globalization. [Online.] In: *Investment: Practice and Experience*, 2016. [Cited 07.06.2017.] Available online: <http://www.irbis-nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=ipd_2016_6_3>.
15. YAKUBOVSKIY, S. O. (2012): Economic disintegration processes and their modelling. In: *Journal of International Slavic University*, 2012, 2, pp. 3-8.

ANGAŽMÁ JAPONSKA V SKUPINE G-7 JAPAN'S ENGAGEMENT IN THE GROUP OF SEVEN

Lukáš Laš¹, Lukáš Kloza²

Skupina G-7 je neformálna medzivládna organizácia združujúca do fóra sedem vyspelých štátov na báze západných hodnôt s prevažným vplyvom v globálnej ekonomike a politike. Japonsko je v tomto zoskupení jediným formálnym zástupcom z Ázie. Článok približuje členské zapojenie Japonska v agendách G-7. Po stručnom komparatívnom prehľade vybraných ukazovateľov štátov G-7 je pozornosť venovaná cieľom japonskej zahraničnej politiky a jej úlohám v programoch G-7. Vybrané teoretické pohľady na medzinárodné organizácie a skupinu G-7 nadväzujú na prehľad cieľov zahraničnej politiky Japonska v agendách G-7 a rolí, ktoré Tokio zastupuje v súlade s týmito cieľmi. Členstvo Japonska v skupine G-7 je v ostatných rokoch konštruktívnejšie, angažmá Japonska má potenciál nadobudnúť pragmatickejšie ambície na úrovni formátu G-7.

Kľúčové slová: Japonsko, Skupina Sedem (G-7), zahraničná politika, spolupráca, medzinárodné vzťahy

The Group of Seven (G7) is an informal inter-governmental organization that associates seven advanced countries based on common Western values with leading influence in global economics and politics at forum. Japan is the only formal representative from Asia in the G7. This paper examines Japan's engagement in the G7 membership. Attention is given to Japanese foreign policy objectives and roles in the G7 programs following a brief comparison of selected parameters of G7 countries. Selected theoretical views on international organizations and the G7 are followed by an overview of Japan's foreign policy priority objective-projections in the G7 agendas, and the roles Tokyo performs in line with these objectives. Japan's membership in the G7 has been more constructive in recent years, and Japan's engagement may acquire potential for some pragmatic ambitions.

Key words: Japan, Group of Seven (G7), foreign policy, cooperation, international relations

¹ Mgr. Lukáš Laš, Ph.D. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita, 30. dubna 22, 70103 Ostrava 1, Česko, e-mail: lukas.las@osu.cz.

² Bc. Lukáš Kloza. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita, 30. dubna 22, 70103 Ostrava 1, Česko, e-mail: lukaskloza@gmail.com.

1 INTRODUCTION

In the Cold War period, there emerged the will of seven advanced powers of the Western Bloc with a similar economic (capitalist) system to associate themselves within common mutual economic cooperation. One result of this was the creation of the later-known informal Group of Seven, abbreviated as the G7. Japan entered this informal and prestigious organization in the mid 1973 under the Group of Five (Schultz 1995, p. 147-149). At the time Japan's economy experienced long periods of economic boom and soon, Japan arose to be the second largest economy and became an important and responsible G7 member state supporting Western democratic and capitalist values in Asia.

With its fast development under US umbrella, Japan won back reputation in majority of East Asia and was referred to a model of functioning capitalism and democracy in Asia, an alternative to politically divided worlds of socialism and capitalism in Cold War. In post-bipolar era Japan's economic performance slowed down, and the society has to face aging, transformation of economy, but also growing public debt and poverty. Japan's innovative and technological developments allowed the world to take lessons from Japanese development and transformation.

Next to domestic challenges, mainly after the triple disaster in 2011, there have been movements in Asian political-economic landscape. Japan's postwar peaceful policies are being tested given to changing security dynamics of asymmetric externalities. Recent economic and political emergence of People's Republic of China (PRC) in last two decades brought both regional economic stability in East Asia, but also challenged Japan's traditional position in Asia and world. China's initiative the 'One Belt One Road' introduced grand visionary geo-project of economic integration in territorial Asia. China's Asian Infrastructure and Investment Bank challenges the Asian Development Bank led by Japanese presidents. Changing divisions in international architecture marked a relative decline of Japanese economic and foreign influence, but also led to initiated few reforming steps to overcome the situation.

Increase of North Korean missile provocations in recent years, or gradual saturation of security space given China's reconstructing position in East Asian seas, are two main topics of Japan's security. Given recent unpredictability of world affairs Japan faces multitude of challenges before the Olympic Games Tokyo 2020. For the country that depends on imports of raw materials, the stability in international markets and politics is a key. Ensuring fragile balance often distorted with asymmetrical factors, Japan strives to address these imperatives in foreign policy that mirror explicit and implicit objectives.

The article examines current themes and topics in G7 agenda including Japan's initiatives and ambitions in the G7, how they are constructed, for what purpose, in which context. The aim of analysis of Japanese implicit and explicit foreign policy goals is to shed light on engagement of Japan in the G7 and performing clear membership roles (Kloza 2017).

This paper includes selected theoretical views on foreign politics, international system and organizations, and geo-economics. The text does not aspire to bring new theoretical conclusions but it uses few views and proceeds with identification of the Japanese objectives, priority areas in wider perspective, and the discourse in the G7.

This paper stems methodologically on Japan's foreign policy blueprints, governmental and ministerial documents, and talks as primary sources. The examination of the G7 agenda, goals and implementation with Japan's roles in it follows. Identification of implicit foreign policy goals ensues Japan's general approach to global affairs, using information resources from official ministerial channels and public-diplomatic communication. This helps to track engagement in the G7. This paper brings insights into understanding of Japan's role in the G7 and presents current G7 themes and topics of Japan's engagement in the G7 towards 2020.

With regards to practical merits, the paper sums up understudied theme of Western-Japan's international relations. As will be revealed, Japan scores as an active, constructive, but also pragmatic member of the G7. Few roles Japan performs are hardly substitutable. The text uses common English transcription of rōmaji (Roman letters) for Japanese toponyms and realia.

2 FOREIGN POLICY AND INTERNATIONAL SYSTEM

Foreign policy is a discipline of international relations. The international environment is an arena in which the state defines itself in relation to its international surroundings. Foreign policy defends the interests of the state in relation to external actors and it forms states' foreign priorities for this purpose. It is a subject to various internal (domestic) and external (foreign) influences and factors. Domestic factors include state's geographical location, demographic structure of population, level of economic development, infrastructure, access raw resources, ideologies and shared core values, etc. The states occupy the political map. Political geography is a discipline of human geography, which studies repercussions of state decisions on political differentiation of space (cf. discourse by Kofroň 2017). The political geography is a theoretical umbrella of overlapping disciplines, and the field of international relations defines links on the political map.

External influences are formed in a 'geopolitical' mode that brings relations of actors in international system under dynamic architecture of world order (cf. Drulák – Druláková 2007, p. 9). Hudson deals with foreign policy as a formulated strategy or

a governmental approach seeking to achieve state's goals in relations with external national and transnational institutional entities (Cf. Hudson 2008). Except for the objective of securing state's external interests on which scholars can agree, there is no uniform definition of foreign policy. As for the international environment, it can be described in terms of a system.

Waisová (2005, p. 51) defined the international system as “the largest conglomerate of interactive and interconnected units that have the same status in that system because there is no higher (system) level of relationships or superior entities in that system. The international system is therefore any grouping of independent political entities (tribes, city states, empires ...) that communicate and create relationships of considerable dependence.”

From a view of transregional international division of labor and power, Wallerstein introduced the theory of the World System, which is externally bounded with own rigid structures, cohesiveness and rules of legitimization. It is inhabited by different groups of interests in the world economy since the 15th - 16th centuries until present (Wallerstein 1974, p. 347). In such a setting, the national states and among them the leading economies such as members states of the G7, associations of states have a leading influence in the world division of labor, and potential to boost transformation of world semi-peripheries and peripheries.

States are equal in choosing the objectives of their foreign policy strategy to achieve them, but their governments are not equal in their possibilities to achieve these objectives (e.g. Krejčí 2001, p. 148). Drulák defined four levels of foreign policy analysis: the level of the international system, the state level, the level of domestic influences, the level of the individual. The first level deals with the foreign policy from a view of the international system as a whole, which reveals the behavior of individual states. In contrast, the second level analyzes the state as a whole unit, based on state characteristics and interests at national level. The third level examines the behavior of individual actors within the state who have certain influence on the organization of the state such as interest groups, the media or public opinion, etc. The fourth level examines impacts of a leader at the individual level. It examines individuals who are the state leaders with a certain influence over foreign policy (Drulák – Druláková 2007, p. 10-11).

Drulák understands the objectives of foreign policy as “*the penetration of the desirable and the possible in the efforts of the state.*” Power can be defined as “*the ability of the state, in accordance with its intentions, to influence the behavior of other states, even against their will.*” It concerns basic goals of state connected to survival in international relations (Drulák – Druláková 2007, p. 21-26).

Foreign policy often is projected in symbolical and practical roles, which bring state's expectations and identity to international community. Holsti defines a national

role as a way in which “*politicians at a general level define the decisions, commitments, rules and actions appropriate to their state, the function, if any, to be their permanent exercise in the international system or the subordinate regional system. It is their “image of” appropriate targeting and function of their state in relation to and within the external environment*” (Holsti 2010, p. 74.). The main function of the role³ is to provide a relatively stable sense of identity. This idea allows one actor to give the meaning and order in external environment (Beneš 2010, p. 74). Theory of role can to a certain extent apply the model of social role to the state as an actor in international relations (Hudson 2005, Beneš 2010, p. 73).

In network of bilateral relations, the state relations generate dynamics between two extreme poles – integration and destruction. Among these limits there are layers standing for cooperation, "no" relationships and confrontation. In bilateral relations, different areas of statehood can be located on different sides of this dynamics. E.g. the relationship between Japan and the USA is very close in the security area, while it can be seen in a confrontational phase in the economic sphere over time on one hand, and cooperation on the other (Druláková – Drulák 2007, p. 18-19).

Wendt who dealt with implications of social theory for international politics, distinguishes three basic types of interstate relations – friendship, rivalry and hostility (Wendt 1999). The difference among these relationships is in resolving disputes peacefully in interstate relations. In rivalry, the rival relations are recognized, but states do not apply force to resolve disputes, and do not seek mutual destruction. This dynamic may be a subject of change however (Druláková – Drulák 2007, p. 18-19). In a new multipolar era, the influence of non-state actors as transnational corporations or non-governmental organizations has been on increase. Political hierarchy is spreading into a decentralized network of relationships involving actors of all social-cultural spheres. This interconnected system of ruling under such architecture is studied by governance (Waisová 2008, p. 20).

3 INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND THE GROUP OF SEVEN

International institutions are “...*based on a formal system of rules and objectives, having administrative apparatus and formal and material realia*”, which refers to organizations of own background, hierarchy, finances, etc. (Waisová 2008, p. 20). International organizations are established on the basis of an international agreement in order to constantly perform certain tasks by the member states in own names (Ondřej 2004, p. 122). The international agreement is based on international law

³ Cf. sociological definition of the role as the „*system of needs, goals, opinions, emotions, values, and activities that, as expected by members of a particular society, should characterize the typical representative of a certain position, expected way of behaving in a certain position*“, (Pedagogicko-psychologická poradna 2017).

and must include at least two member states (Krejčí 2001, p. 210). International organizations can be divided into governmental and non-governmental organizations (NGO). Both, the governmental and the nongovernmental organizations are subjects of international law.

International NGOs can be divided on the NGO of political interest (e.g. the revolutionary movement), the NGO of non-political orientation (unions, churches, associations, etc.) and the multinational corporations that arose in the postwar period. A common feature of all types often are the overlaps of activities across the state borders. Transnational or multinational corporations (MNC), foreign direct investments (FDI) and their impact on the global economy are undisputable (Krejčí 2001, p. 225-230). The role and nature of a MNC as a medium of state power in global economy is studied by geo-economics (Luttwak 1998, Lorot 1999). Governmental organizations help to defend common geo-economic interests in global scale. The members co-generate factors in international system, but also can confront themselves in relative interstate economic competition.

To sum it up, legal formal and informal organizations perform common international cooperation initiatives in order to address various challenges of common concern, mainly promoting stability, prosperity and peace. One such informal international organization is the G7.

The *Group of Seven (G7)* is a group of most economically advanced countries of the western world: Canada, Germany, France, Italy, Japan, United Kingdom and USA. Its forum is also represented by the European Union (EU), represented by the President of the European Commission (Jean-Claude Juncker) and the President of the European Council (Donald Tusk) (see G7 2018 Charleviox 2018). The G7 is an informal international government-type organization. G7 members are linked by economic performance besides sharing common core values such as freedom, democracy, human rights and the rule of law (Japan GOV / G7 2016a). Unlike other organizations such as the United Nations (UN), the G7 is not a formal institution with a permanent secretariat or statutes. Member state interests are beneficial for them mutually and they are materialized in G7 goals. The G7 declarations also defined the threats which jeopardize common goals and G7 committed itself to achieving greater cooperation and constructive dialogue among the member states to overcome the differences in the economic, political and social levels (v MOFA, Declaration of Rambouillet 2000).

Each G7 member state has a main representative (“Sherpa”) and three sub-representatives (“sub-Sherpas”) (Veselková 2007, p. 12). Group members meet regularly at meetings at ministerial level, at the central bank governors’ level, and at the level of executive bureau of the member states and the EU. E.g., the ministers from 10 different ministry resorts met under the presidency of Japan in 2016 (Japangov/ G7

2016b). The presiding state has a better opportunity to promote topics in line with its state interests. However, selection of topics should reflect current world challenges. As example, the nuclear energy and its security were included among the main topics after the triple disaster in Japan in 2011 (The Federal Government, G7 Germany 2011). Individual agreements concluded at the G7 summits can have significant direct and indirect impacts on majority of world's regions (Global Issues 2008). G7 states accounted up to 50 % of votes in the International Monetary Fund (IMF) and in the World Bank (WB).

The agendas of the G7 summit are not just about economic issues. Great space is given to global political and social themes such as international security, human rights, migration, health, climate and the environment, etc. From the composition of the themes we can assume that the G7 is also an international platform that seeks solutions to global problems. From this point of view, the G7 can be seen as a substitute of the UN in the abovementioned themes. Combining political, economic and military power, the G7 has a great influence in world affairs (Economywatch.com 2017b). In 2009, the USA came up with a proposal to narrow the grouping under the G4 format, which would form the core consisting of the USA, EU, Japan and China. From this view, Japan's concerns from growing influence of the Group of Twenty (G20) are understandable, as a warning to Tokyo's privileged role of the sole representative of Asia in some affairs (iDNES.cz 2009).

4 THE G7 MEMBER STATES

The following overview presents a brief comparison of Japan with other G7 member states - Canada, France, Germany, Italy, UK, USA. It introduces the G7 member states in selected views based on indicators: population, surface, birth rate, average age, GDP in billion USD, GDP growth (%), public debt (%), exports in billion USD, and military spending in billion USD. In comparison of seven member states in 2017, Japan scored the 2nd in size of population, the 4th in surface area, the 7th in birth rate per year, the 1st in the highest average age, the 2nd in GDP volume, the 5th in the GDP growth, the 7th with the highest public debt (also in the world), the 3rd in the export volume, and the 4th in military expenditures as displayed in figure 1 (World Bank 2016a, 2016b, 2016c, cf. SIPRI 2017).

Table 1: Comparison of G7 member states in selected socioeconomic features.

Country	People, million	Surface th. km ²	Birth rate, %/year	Average age	GDP, bil. USD	GDP growth, %	Public debt, % GDP	Export, bil. USD	Military exp., bil. USD
Japan	126,5	364	-0,2	47	4,38	+1,2	234,7	641	46,1
US	326,4	9144	0,73	38	18	+2,6	73,8	1 471	606,2
France	64,9	547	0,42	41	2,42	+1,3	96	505	55,6
Germany	80,6	348	-0,06	46	3,36	+1,7	68,2	1 283	41
Italy	59,8	294	-0,01	46	1,82	+0,7	132,5	436	28
UK	65,5	241	0,61	40	2,86	+2,2	92,25	412	54,2
Canada	36,6	9156	0,94	41	1,55	+0,9	98,8	402	15,5

Source: Own arrangement and selection (based on data by Economywatch 2017).

The G7 states used to produce over 50 % of the world's annual GDP, but this ratio has changed to the detriment of the G7, mainly due to the rapid economic growth of the BRISC countries (Brazil, Russia, India, South Africa, China) or the G20 member states such as South Korea, and in general emergent Asia (e.g. ASEAN countries). In 2015, the GDP of G7 member states amounted to 34.067 bil. USD, while the global GDP was 73.171 bil. GDP, accounting G7 for about 46.5 % of share on the world GDP. The share is expected to continue to decline (Economywatch.com 2017a). The International Monetary Fund (IMF) estimated it will have fallen to 44.3 % by 2020 (Economywatch.com 2017b).

5 CONTEMPORARY JAPAN'S FOREIGN POLICY OBJECTIVES

Changes in World Security Environment. Japan has been striving to flexibly respond to changing regional security dynamics and environment. Japan responded by increasing defense spending, ranking the it among the five countries with the highest

military budget in the western world in 2006. Japan is currently ranked the 7th in the world (after US, Russia, China, India, France, UK), based on more than 50 benchmarks of the global firepower index (Global Firepower 2017).

Japanese official reference to security threats do not explicitly include the territorial disputes over the Southern Kurils/Hoppo Roydo and Dokdo/Takeshima islands, these topics are included separately in the description of bilateral relations with Russia and South Korea. The attention in strategic communication was also given to devoted US-Japanese Alliance and its revision in 2015 (MOFA 2016a, p. 153). New directives reinforce mutual cooperation in areas such as cyber and maritime security, space programs, co-production and coordination of military systems, intelligence and mutual academic exchanges, and are considered the most significant change in Japanese security policy since the end of World War II.

Challenges are emerging in keeping some key international shipping routes free, as via these routes Japan is economically dependent to a considerable degree. One instance is the situation in the South China Sea and East China Sea, but also in the Middle East and East Coast of Africa (Wagner 2015). This demonstrates the growing willingness of Japan to strengthen stability in the Middle East and secure maritime import routes to Japan. The Japanese government approved record defense budget of 43.6 billion USD in 2017, also following DPRK military provocations.

Active International Membership. Japan's role in the international community has been constructive. Japan takes active role in international organizations such as the UN, IMF, G7, G20, Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC). Tokyo spends considerable funds on international development aid, UN and IMF budgets. One of the options to promote Japanese foreign policy goals is G7 membership.

The active role of Japan in promotion of peace and stability, whether in the form of participation in peacekeeping missions, humanitarian or financial assistance or other assistance instruments, is often highlighted. Other important areas include the rule of law, human rights and women's rights. Japan is the key G7 partner in development of democracy globally (MOFA 2016a, p.153-213).

Japan is a strong supporter of the 2030 Agenda for Sustainable Development, which was endorsed at the UN Summit in New York in n 2015. Part of the document is 17 Sustainable Development Goals (SDGs) for a period of 15 years, i.e. by 2030. These very ambitious goals include the end of poverty, the end of hunger, global health and quality of life, lesser inequality, etc. (Informační centrum OSN v Praze 2018). Japan pro-actively contributed to the discussion on this agenda. The implementation of this is based on the concept of human security, which can be considered as one of the pillars of Japanese diplomacy. This idea supports the creation of a community in which individuals are protected and have opportunities for active participation. Japanese

diplomacy seeks to promote this idea externally, for instance, through international development aid (MOFA 2016a, p. 234).

Health is considered to be an indispensable element in promoting the concept of human security in Japan. By pro-active performance, Japan justifies by the highest average life expectancy representing the role of a 'world healthcare medic'. Furthermore, Japan pays attention to environmental issues and climate change in Asia-Pacific, Arctica and the Antarctica (MOFA 2016a, p. 237). Science and technology related topics are supported with four strategic lines: i) bilateral and multilateral cooperation to support science, technology and innovation, ii) using science and technology to solve global problems, iii) promoting bilateral relations through scientific and technical cooperation, iv) support for "soft power" as a science-oriented country.

Economic Diplomacy. Economic diplomacy⁴ is one of the most important areas of foreign policy in general as well as one of the media for geo-economic strategy implementation. One characteristic feature of Japan's economic diplomacy has been the international Official Development Aid (ODA) which foundations were laid in 1954, when Japan launched its postwar programs based on the ODA. In 1991, Japan issued over 15 billion USD of international development aid divided among 110 countries and became the largest provider of bilateral development aid in the world (Potter 2008, p. 14). Japan considers the ODA program to be "*a part of a pro-active contribution to peace based on the principle of international cooperation.*"

In 2011 the following four pillars of Japan's economic diplomacy were introduced: i) free trade system, ii) ensuring long-term and stable supplies of energy and food, iii) the international support of infrastructure systems, iv) promoting Japan as a tourist destination (MOFA 2011).

In 2015, Japan's economic diplomacy consisted of three aspects: contributing to economic growth, building an attractive country where people can live in peace and tranquility, and state participation in the creation of international rule. One goal of Japanese economic diplomacy was to increase the ratio of Free Trade Agreement (FTA) to 70% in 2018 (Nikkei 2017). To this end, Japan supports the liberalization of international trade and the introduction of free trade zones (MOFA 2016a, p. 248-249).

Branding Japan Abroad. This area of Japan's contemporary foreign policy projects international promotion of Japan. It includes cultural diplomacy and strategic communication aimed at transparent informing of government attitudes to abroad. Via media of press conferences, interviews, contributions in foreign media, speeches of

⁴ E.g. compare definition of economic diplomacy by The Czech Foreign Ministry: "*a set of measures aimed at promoting government policies in the field of production, movement or exchange of goods, services, labor and investment towards and from abroad as well as creating a positive image of the world in the world.*" (mzv.cz, 2008).

ministers, diplomats and government officials at foreign visits, summits of international organizations, or via dissemination of information on websites and in the social networks, the Japanese government maintains extensive communications network with the foreign public to implement foreign policy effectively.

The Diplomatic Bluebook is the blueprint for Japanese foreign policy. The further it comes back in history, the more its structure and formulation are different. In the 1970s and 1980s, cooperation with the UN was explicitly listed among the priority areas of Japanese foreign policy. But that does not mean that the level of Japan's cooperation with the UN has diminished. Japan is still the second highest contributor to the UN budget in 2017. Another change to the defined priorities emerged in connection with the arrival of the concept of human security after the end of the Cold War. Among the greatest advocates of this idea were Canada and Norway, as well as Japan, which implemented it into its foreign policy (Atanassova-Cornelis 2005, p. 58).

Foreign policy pursues power, ideological and economic goals (Drulák – Druláková 2007, p. 23-26). In last two decades, Japan has been pushing for power objectives through the tools of *soft power*, as well as hard economic power present in some ODA schemes and FDI policies. The strength of Japanese soft power is also the promotion of ideological goals through cultural diplomacy. In this front it has appeared in a tight competition from Korea and China. Tourism is another area which more accessed Japan to tourists, and contributed to popularization of Japanese culture worldwide.

6 FOREIGN POLICY OBJECTIVES IN JAPAN'S ROLES IN THE G7

Japan tended to limit its diplomatic influence at previous summits. This changed with the Japanese presidency in 2016, when Japanese diplomacy entered the summit stronger than before. They may have been 3 reasons for this. The first is the domestic political stability for the benefit of experienced Prime Minister Abe, for whom it was already the fifth G7 summit. The second reason is to improve relations with Japan's neighbors on the basis of a political agreement to reduce tensions with China in the Senkaku/Diaoyu dispute (The Telegraph 2014), and the historic agreement with South Korea on compensation for the comfort women issue. Some expect improvement in relations will strengthen Japan's performance in the G7. The third reason is Japan's good prerequisites to address global issues, based on Japan's experience in cooperation and development (Forbes 2016).

Efforts for Peace. Japan's efforts to ensure peace and stability are reflected in the G7 agenda. Between 2001 and 2009, Japan logistically assisted coalition ships in the Indian Ocean with fuel and water (iDNES.cz 2010b). Japan regularly highlights the threats of the DPRK nuclear development and risks of deteriorating security situation in the South China and East China Seas in recent years (Japan GOV 2016c). It follows

the security policy in conjunction with the USA, but also seeks wider diplomatic support from the G7 member states in a dispute with China, although the PRC is not explicitly mentioned in the joint statements (Lidovsky 2016). The G7 states agree with Japan on these issues and support Japanese maritime safety initiatives to avoid conflict. A unanimous agreement takes place on issues of common stance towards North Korea (MOFA 2013, MOFA 2017).

In a uniform sanctioning policy towards Russia, Japan acts in moderate voice seeking for a constructive solution (cf. MOFA 2017). Concerning the Middle East, which is at the forefront of Japan's economic diplomacy, Japan remains constructive and maintains good relations with all states in the region, despite local conflicts of interests. Which other G7 state can maintain good relations with Iran, Saudi Arabia, Israel, Palestine and Turkey at the same time? Japanese interest in the stability of the Middle East is reflected in the G7 joint statements.

The clear consensus of the G7 members remains on issues of terrorism, cyber attacks, and forms of extremism. G7 leaders regularly condemn terrorism and sign joint action plans. At the last summit in 2017, the leaders committed themselves to cooperate against internet abuse (Chinadaily.com 2017). In relation to EU refugee crisis, Japan is beginning to oppose the concept of open borders, promoted by the EU, especially Germany and France. It reminds the attitude of the Visegrad Group to this topic towards the EU. Japan refuses to accept refugees from war-torn countries, but it argues for economic aid in the Middle East to ease the regional refugee crisis. Japan committed itself to a 6 billion USD contribution at the 2016 summit (MOFA, 2016d).

Abe took advantage of the summit in 2016 to familiarize G7 leaders with the deteriorating security environment in East Asia in contexts of the DPRK nuclear program and the South China Sea territorial disputes. G7 leaders adopted the Abe's three principles of the rule of law at sea (clarify claims under international law, ban on use of force in claims, resolve disputes by peaceful means) (Japan GOV 2016c). Although the statements lack specific mention of China and its infrastructural expansion in disputed territories and waters in South China Sea, China expressed concerns claiming that this issue has nothing to do with the G7 (Lidovsky 2016).

In security matters, Japan has been performing the role of the "security correspondent" of the Far East. Japan gives alerts the G7 partners to the political security issues of the region (Japan GOV, 2016c). As the only country with a history of nuclear bombing, Japan acts as the leader in nuclear disarmament and as a global supporter of nuclear safety, though some may see it recently somewhat controversial given the continuing problems at the Fukushima nuclear power plant and a large amount of nuclear fuel supplies along with a large number of nuclear reactors in the country and the tenders of Japanese companies to build nuclear reactors in abroad (NTI 2017). Japan also performs the role of a potential mediator towards states whose

relations with NATO member states can be described as conflicting, e.g. interests of Russia and Iran. It gives Japan a competitive advantage in G7 and puts Japan into the role of a diplomatic balancer.

International Cooperation. Japan's emphasis on strategic communication, which aims at transparently informing the public about Japan's government attitudes, is highlighted, not only in the context of foreign policy. Efforts to promote understanding and trust in Japan are part of it. Japan also uses the G7 channels to promote own state interests. Since 1975, there have been 44 summits of the G7, of which six were hosted in Japan. With regard to issues in global economy, foreign politics, migration and refugee crises (European Council 2016), one difference can be observed in comparison of the Japanese agenda of 2016 and the German agenda in 2015 (The Federal Government, G7 Germany 2015b), where Japan's greater emphasis on global health and women's rights is visible. The importance of international development aid for Japan is evident, because, as opposed to Germany, the Japanese agenda gives it more space and defines the development as a separate topic (Italian G7 Presidency 2017).

Japan is the leading provider of international development assistance. Its role of a responsible state in tackling some global problems is proved. International development cooperation was supported at the level of the G7. The same is true in response to global challenges that are generally compatible with the G7 agenda. Even the subjects of nuclear safety and nuclear non-proliferation are the subjects of the G7 negotiations. After the triple disaster in 2011, nuclear safety has become one of the main topics at the G7 summits in 2011 and 2012 (The Federal Government, G7 Germany 2011, p. 11-12). During the Foreign Ministers' Meeting in 2016, the Hiroshima Declaration on nuclear disarmament and non-proliferation was adopted, which also urges the adoption of a global prohibiting nuclear testing and preventing further production of nuclear weapons (Italian G7 Presidency 2017).

Global economy and trade, foreign policy, climate change and energy, development, investment in quality infrastructure, health, women. These topics are in line with the Japanese domestic and foreign policies. Japan continues to play a leading role in addressing the various challenges associated with the Global South. Japan will provide USD 3 billion over the next three years in the reduction of infectious diseases (The Federal Government, G7 Germany 2011, p. 11-12). G7 members expressed support for the UN Sustainable Development Agenda by 2030, complemented by Japan's efforts to ensure G7 cooperation with the Tokyo International Conference on Africa's Development in Nairobi (TICAD VI), with the participation of the United Nations Development Program (UNDP), and the World Bank and the African Union Commission (AUC).

Economic Diplomacy. To keep up with Chinese initiatives such as Asian Infrastructure and Investment Bank, Japan pledged 110 billion USD in cooperation

with the Asian Development Bank to develop quality infrastructures in Asia, in line with the Japanese ODA policy. This fact was not omitted in the Japanese agenda and discussion on the needs for good infrastructure and possible alignment of infrastructure projects within the G7 (Japan GOV 2016b).

The G7 also expressed support for Deauville Partnership focusing on the need for stability in the Middle East, among other topics there were topics on women's improvement, structural and economic reforms. Despite the signs of warming relations between Moscow and Tokyo, the summit has agreed to extend the sanctions against Russia, the former G8 member state. From Japan's point of view, there was a conflict of interest. Japan's interest in improving relations with Russia were aimed at a peace agreement as co-effort in resolving a dispute over the southern Kurils. But Tokyo has clashed with the interest of the G7 partners to pursue sanctioning policies towards Russia. Finally Japan supported sanctions as a disagreement with the annexation of the Crimea, while it kept a stance for developing economic ties with Russia (První zprávy 2016).

Japan confirmed her commitment to combat economic protectionism. Trade liberalization was supported through regional institutions such as the TTP, the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) and the CETA agreement between Japan and Canada. There was also a debate about the global surplus of industrial raw materials, in particular overproduction of Chinese steel, although China was not explicitly mentioned. Economic issues along with political dominated. Nothing concrete was negotiated, commitments such as increased efforts to resolve the current economic situation, and potential economic and non-economic risks of "Brexit" were also discussed (MOFA 2016c). This can change with signs of trade war between USA and China triggered by imposing new tariffs on steel in the USA.

In the economic sphere, Japan can be seen as a global economic leader, along with the USA, and at the same time as an economic and political balancer, actively striving for global economic and political stability. The traditionally strong Japanese side is the economic diplomacy, which is outside of areas of common interest, and can be a subject of rivalry with its G7 partners. That is why Japan can be assigned the role of a geo-economic actor in the G7, especially as competitor for the USA, Germany, France and the UK in the global economy. In military matters, Japan has been a logistics assistant in foreign missions supporting the allies.

Efforts for Trust for Japan. Japan's basic role in the G7 is the role of responsible member since its official founding in the G6 (1975). Another role of Japan as an important member of the general international community. The role of the he only representative of Asia in the 'western' leading economies (Tanaka 2016), and that of Japan's role of sole representative of Asian interests in the G7. Significant but not always highlighted is Japan's active role in peace-building and stability creation which

belongs among Japan's most important foreign policy priorities. Japan plays the role of a large investor in infrastructure projects, such as a massive investment in infrastructure in Asia in cooperation with the Asian Development Bank. Highlighted often is Japan's leading role in sustainable development (UNESCO, 2016). This all strengthens trust in Japan among G7 members and via the forum also in the eyes of world community.

To sum it up, this paper presented tangible Japan's roles that were morphed based on current Japan's foreign policy objectives. Visible is Japan's leading role in issues of sustainable development, global health, nuclear disarmament and in resolving mentioned global affairs. This reputation is also reflected in the general role of Japan as a reliable partner in the G7.

7 CONCLUSIONS

The aim of the article was to analyse Japan's foreign policy objectives projected in G7 agenda. Based on an analysis of Japan's current foreign policy we tracked contemporary Japan's engagement in the G7 and extracted a set of roles which Japan performs. The default role is associated with the identification of Japan within the G7, that is, the role of an active and reliable member. In relation to a generally positive reputation and the significant role of Japan in the international community, Japan can be seen as a reliable partner within the G7 membership.

More specific roles are listed in the Figure 2 (cf. Kloza 2017). They result from the compilation of Japan's foreign policies with factors such as geographical location, sources of power, and the position of Japan in individual areas (economy, life expectancy, etc.). The list of the main identified roles include Japan's role of economic leader, a political role, a role of diplomatic balancer and mediator, a geo-economic actor, a direct foreign investor, an investor in foreign infrastructures, a donor of international development aid, a role in sustainable development and heritage, a role of the nuclear disarmament leader, a role of global supporter of nuclear safety, a promoter of the human security concept, a role of mediator in matters of emission control, a logistics assistant in international missions, the sole representative of Asia's interests in the G7 and a security correspondent of the Far East in the G7.

Table 2: Four priority areas of Japanese foreign policy and roles projected in the G7.

1. Efforts for peace, stability	2. International Cooperation	3. Economic Diplomacy	4. Efforts for Trust for Japan
Political balancer	Generous donor of ODA	Economic leader	Defender of cultural heritage
Diplomatic balancer	Sustainable developer	Economic balancer	Responsible member
Diplomatic mediator	Supporter of health care	Geo-economic actor	Asian interlocutor
Supporter for peace and stability	Leader in global disarmament	Foreign direct investor	Supporter of democracy
Logistic assistant in missions	Infrastructure builder	Investor in infrastructures	Human rights supporter
“defender“ of Asian interests	Supporter of nuclear security	Only Asian delegate	Women includer
Security correspondent	Promoter of “human security”	Supporter of free trade	World medic

Source: Own updated observations (cf. Kloza 2017).

Differentiation of identified G7 roles of Japan into the four specific objectives of Japanese foreign policy is however unambiguous. Some roles overlap with other roles, so their placement into clear categories is debatable. For instance, a role of an investor in foreign infrastructure can be part of Japan's International Cooperation (Development Cooperation and Response to Global Issues), as well as part of an economic diplomacy actor, and could overlap in the area of support for understanding and trust in Japan, as all these investments help to improve Japan's image abroad, as well as Japan's efforts to ensure peace and stability. Another finding was that the area of support for understanding and trust in Japan can be merged with the role of defender of the world cultural heritage. It follows that these predominantly ideological goals of Japanese foreign policy, represented in the four areas of Japan's current foreign policy interests, are not sufficiently visible in relation to Japan's roles in the G7.

The role is related to identity. The role of Japan as a global medical practitioner, can be seen as self-identification of Japan as an islands-nation in relation to the external environment. It is based on medium-term and long-term goals of Japanese foreign policy and individual measures leading to their fulfillment. A particular meaning and order in Japan's relationship with the G7 group gives the role of ‘medic’ in area of global health issues. Whether we look at the Japanese agenda of global health from the standpoint of explicit goals defined by Japanese foreign policy

or policy statements, or we look at the implicit goals of Japan's actions on global health issues, we will come to a similar or a very similar conclusion.

Theoretical part of article briefly reflected on the international organizations linked to Japan's G7 influence in the international community. In this view, the G7 reminds the prestigious discussion group with blurry impression about maintaining the current model of polarized development, mostly advantageous for G7 members, rather than a real decision-making structure defending the interests of global citizens, given its informal exclusive nature.

The initial part of the paper dealt with current Japan's foreign policy. The first part looked at it from a general view, the second part outlined the current goals of Japanese foreign policy, and the rest of analysis attempted to apply selected models from the theoretical part to the current foreign policy model of Japan. The result is finding of an increasingly Japan's pro-active foreign policy promoting power, economic and ideological goals, primarily through the means of soft power.

The major part of the paper analyzed Japan in relation to the G7 and reviewed the current challenges and topics addressed by Japan in relation to G7 activities. In the first part, Japan was compared with the G7 member states in selected indices and sources of power. Certain assumptions on Japan's behavior in the G7 confirmed the link between Japan's G7 position, derived from a comparison of sources of power with Japan's policy in the G7. One partial founding is a consensus between the general policy of the G7 and the objectives of Japan's foreign policy, as confirmed in the Ise-shima Summit in 2016. It clearly shows that Japan remains ally to the West.

By individual sectors, Japan is rather average member state in the G7. Unlike other G7 members, Japan does not share a direct land border with any state, so its dependence on shipping routes is much higher than for other members of the group. The combination of highly developed economy with security risks in the region, such as North Korean missile program or increasing regional maritime assertiveness of China, gives Japan a strong prerequisite for maritime safety and law support. Due to security and economic factors it can be expected that Japan will take a more pragmatic approach in the G7 format to support own strategic objectives. At the same time, the position of the only representative of Asia in the G7 is an exclusive opportunity for Japan to keep building bridges between the West and the East at the turn of the 2020.

REFERENCES

1. ATANASSOVA-CORNELIS, X. (2005): Japan and the Human Security Debate: History, Norms and Pro-active Foreign Policy. Graduate Journal of Asia-Pacific Studies. [Cited 19.05.2017]. Available online: <<https://cdn.auckland.ac.nz/assets/arts/Departments/asian-studies/gjaps/docs-vol3-n02/Atanassova-Article-.pdf>>.

2. BARRY, T. (2002): Foreign Policy in Focus. G8: Failing Model of Global Governance. [Cited 20.10.2016]. Available online: <https://www.iatp.org/sites/default/files/G8_Failing_Model_of_Global_Governance.htm>.
3. BENEŠ, V. (2010): Teorie rolí: Konceptuální rámec pro konstruktivistickou analýzu zahraniční politiky. Mezinárodní vztahy, vol 45. [Cited 12.06.2017]. Available online: <<https://mv.iir.cz/article/view/388>>.
4. BUREŠOVÁ, V. (2011): Global governance in international relations theory - discussion, potential and critics. Plzeň. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Supervisor: PhDr. Magdaléna Leichtová, Ph.D.
5. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (2016a): The World Factbook. [Cited 01.06.2017]. Available online: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2078rank.html>>.
6. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (2016b): The World Factbook. [Cited 01.06.2017]. Available online: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2087rank.html>>.
7. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. (2016c): The World Factbook. [Cited 01.06.2017]. Available online: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html>>.
8. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (2016d): The World Factbook. [Cited 01.06.2017]. Available online: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2186rank.html>>.
9. DRULÁKOVÁ, R. – DRULÁK, P. (2007): *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. Praha: Oeconomica, 2. ISBN 978-80-245-1184-9.
10. ECONOMY WATCH (2017a): Major advanced economies (G7 Countries) Economic Statistics and Indicators. [Cited 01.06.2017]. Available online: <[http://www.economywatch.com/economic-statistics/country/Major-advanced-economies-\(G7\)/](http://www.economywatch.com/economic-statistics/country/Major-advanced-economies-(G7)/)>.
11. ECONOMY WATCH (2017b): 2020 Economic Statistics and Indicators. [Cited 01.06.2017]. Available online: <<http://www.economywatch.com/economic-statistics/year/2020/>>.
12. EUROPEAN COUNCIL (2016): Summit skupiny G7, Ise-šima, Japonsko, 26.–27. 5. 2016. [Cited 26.11.2016]. Available online: <<http://www.consilium.europa.eu/cs/meetings/international-summit/2016/05/26-27/>>.
13. GLOBAL FIREPOWER (2017): Countries Ranked by Military Strength. [Cited 02.06.2017]. Available online: <<http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>>.

14. GLOBAL ISSUES (2008): G8 Summits: Empty promises each year. [Cited 12.12.2016]. Available online: <<http://www.globalissues.org/article/720/g8-summits-empty-promises-each-year>>.
15. G7 2018 CHARLEVIOW (2018): Canadian Presidency. [Cited 27.02.2018]. Available online: <<https://g7.gc.ca/en/g7-presidency/>>.
16. HOLSTI, K. J. (1970): National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy, *International Studies Quarterly*, Vol. 14, 3, p. 233-309. See Beneš, 2010, p. 74.
17. HUDSON, V.M. (2008): The history and evolution of foreign policy analysis. Oxford University Press, p. 12-29. [Cited 23.02.2017]. Available online: <<http://200.41.82.27/251/1/Hudson%20Valerie%20The%20History%20and%20Evolution%20of%20Foreign%20Policy%20Analysis.pdf>>.
18. HUDSON, V. M. (2005): Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations. *Foreign Policy Analysis*, 1, 1, See Beneš 2010, p. 73.
19. CHINADAILY (2017): G7 Leaders sign joint declaration against terrorism. [Cited 05.06.2017]. Available online: <http://www.chinadaily.com.cn/world/2017-05/27/content_29523400.htm>.
20. IDNES.CZ (2009): Skupina G7 zvažuje v Istanbulu svou budoucnost, USA ji chtějí zúžit. [Cited 26.11.2016]. Available online: <http://ekonomika.idnes.cz/skupina-g7-zvazuje-v-istanbulu-svou-budoucnost-usa-ji-chteji-zuzit-1fl/eko-zahranicni.aspx?c=A091003_145758_eko-zahranicni_abr>.
21. IDNES.CZ. Japonci končí po devíti letech misi v Afghánistánu, 2010b. [Cited 08.05.2017]. Available online: <http://zpravy.idnes.cz/japonci-konci-po-deviti-letech-misi-v-afghanistanu-fs5-/zahranicni.aspx?c=A100115_071228_zahranicni_ipl>.
22. INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE. [Cited 08.05.2017]. Available online: <<http://www.osn.cz>>.
23. ITALIAN G7 PRESIDENCY (2017): Priorities. [Cited 01.05.2017]. Available online: <<http://www.g7italy.it/en/priorities>>.
24. JAPAN GOV – The Government of Japan , G7. (2016a): Information on Past Summits. [Cited 03.05.2017]. Available online: <<http://www.japan.go.jp/g7/summit/history/index.html>>.
25. JAPAN GOV – The Government of Japan, G7 (2016b): Main Agenda for the G7 Ise-shima Summit. [Cited 03.5.2017]. Available online: <<http://www.japan.go.jp/g7/summit/agenda/index.html>>.

26. JAPAN GOV – The Government of Japan, G7 (2016c): Questions and Answers. [Cited 04.05.2017]. Available online: <<http://www.japan.go.jp/g7/news/conference/faq.html>>.
27. JAPAN GOV – The Government of Japan, G7 (2016d): G7 Foreign Ministers' Hiroshima Declaration on Nuclear Disarmament and Non-Proliferation Hiroshima, Japan. [Cited 09.05.2017]. Available online: <http://www.japan.go.jp/g7/_userdata/common/data/000147442.pdf>.
28. KLOZA, L. (2017): Role of Japan in the G7 in the 21st Century. Bachelor thesis. Ostrava: University of Ostrava, Faculty of Science. Supervisor: Mgr. Lukáš Laš, Ph.D.
29. KOFROŇ, J. (2017): Shattered Spaces of Political Geography. *Acta Politologica*. Vol. 9, no. 3, pp. 3–21.
30. KREJČÍ, O. (2001): Mezinárodní politika, nové rozšířené vydání. Praha: Ekopress.
31. LIDOVKY (2016): Závěr summitu G7: Podpora globálního růstu a varování před Brexitem. [Cited 05.05.2017]. Available online: <http://www.lidovky.cz/zaver-summitu-g7-podpora-globalniho-rustu-a-varovani-pred-brexitem-1f2-/zpravy-svet.aspx?c=A160527_124633_in_zahranici_msl>.
32. LOROT, P. et al. (1999): Introduction a la Géoeconomie. Paris: Economica.
33. LUTTWAK, E. (1999): Turbocapitalism: Winners and Losers in the Global Economy. New York: Harper and Colins.
34. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN (2017): G7 Taormina Summit. [Cited 24.03.2017]. Available online: <http://www.mofa.go.jp/ecm/ec/page4e_000616.html>.
35. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN (2016a): Bluebook. [Cited 19.03.2017]. Available online: <http://www.mofa.go.jp/fp/pp/page24e_000157.html>.
36. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN (2016b): Bluebook. [Cited 1.03.2017]. Available online: <<http://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/index.html>>.
37. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN (2016c): G7 Ise-Shima Leaders' Declaration. [Cited 19.03.2017]. Available online: <<http://www.mofa.go.jp/files/000160266.pdf>>.
38. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN. (2016d): G7 Ise-shima summit. [Cited 29.04.2017]. Available online: <http://www.mofa.go.jp/ms/is_s/page4e_000457.html>.

39. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN (2013): G8 Lough Erne Summit. [Cited 23.05.2017]. Available online: <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/page6e_000106.html>.
40. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN (2011): Offer of Assistance from Foreign Countries, Regions and International Organizations. [Cited 26.03.2017]. Available online: <http://www.mofa.go.jp/j_info/visit/incidents/pdfs/offer_assistance.pdf>.
41. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF JAPAN (2000): Declaration of Rambouillet. [Cited 22.05.2017]. Available online: <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/past_summit/01/e01_a.html>.
42. NIKKEI (2017): Japan lags behind on free trade, despite EU partnership. Asian Review. [Cited 13.08.2017]. Available online: <<https://asia.nikkei.com/Politics-Economy/International-Relations/Japan-lags-behind-on-free-trade-despite-EU-partnership>>.
43. NTI (2017): Japan: Nuclear. [Cited 11.06.2017]. Available online: <<http://www.nti.org/learn/countries/japan/nuclear/>>.
44. ONDŘEJ, J. (2004): Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. Nakladatelství Aleš Čeněk. Plzeň.
45. Pedagogicko-psychologická poradna (2017): Bruntál. [Cited 04.03.2017]. Available online: <<http://www.pppbruntal.cz>>.
46. POTTER, D.M. (2008): Evolution of Japan's Postwar Foreign Policy. Nazan University. [Cited 19.02.2017]. Available online: <http://office.nanzan-u.ac.jp/ncia/about-cia/item/pdf_09/kenkyu_03.pdf>.
47. PRVNÍ ZPRÁVY (2016): Japonsko podpoří ruskou ekonomiku, jak se zachovají další státy? [Cited 05.05.2017]. Available online: <<http://prvnizpravy.parlamentnilisty.cz/zpravy/zpravy/japonsko-podpori-ruskou-ekonomiku-jak-se-zachovaji-dalsi-staty/>>.
48. SCHULTZ, P. G. (1995): Turmoil and Triumph: My Years as Secretary of State. New York: Charles Scribner's Sons, 1995.
49. SIPRI - STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE (2017): Military Expenditure Database, 2017. [Cited 27.02.2017]. Available online: <<https://www.sipri.org/databases/milex>>.
50. TANAKA, A. (2016): Why This Year's G7 In Japan Will Be Different. FORBES. [Cited 05.06.2017]. Available online: <<https://www.forbes.com/sites/forbesasia/2016/04/29/why-this-years-g7-in-japan-will-be-different/#2cd2960d550a>>.
51. THE FEDERAL GOVERNMENT, G7 GERMANY (2012): Camp David Declaration. [Cited 19.11.2016]. Available online:

- <https://www.g7germany.de/Content/DE/_Anlagen/G7_G20/g8-camp-david-eng.pdf?__blob=publicationFile&v=2>.
52. THE FEDERAL GOVERNMENT, G7 GERMANY (2011): Deauville G7 Declaration. [Cited 10.11.2016]. Available online: <https://www.g7germany.de/Content/DE/StatischeSeiten/Breg/G7G20/Anlage_n/g8_gipfelerklaerung-eng.pdf?__blob=publicationFile&v=5>.
 53. THE TELEGRAPH (2014): Online: Japan and China agree to reduce tensions over Senkaku islands. [Cited 28.04.2017]. Available online: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/11216844/Japan-and-China-agree-to-reduce-tensions-over-Senkaku-islands.html>>.
 54. THE WORLD AND JAPAN (2000): Press Conference by the G8 Presidency Opening Statement by the Prime Minister Yoshiro Mori of Japan, Okinawa Summit. [Cited 03.06.2017]. Available online: <<http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/summit/20000723.O1E.html>>.
 55. THE WORLD BANK (2016a): Gross domestic product 2015. [Cited 02.06.2017]. Available online: <<http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf>>.
 56. THE WORLD BANK (2016b): GDP growth (annual %). [Cited 01.06.2017]. Available online: <<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>>.
 57. THE WORLD BANK (2016c): GDP per capita (current US\$). [Cited 01.06.2017]. Available online: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?year_high_desc=true>.
 58. UNESCO (2016): G7 Education Ministers reaffirm commitment to Quality Education in Okayama. [Cited 05.06.2017]. Available online: <<http://en.unesco.org/news/g7-education-ministers-reaffirm-commitment-quality-education-okayama>>.
 59. VESELKOVÁ, I. (2007): The Politics of Gerhard Schröder's Government within G7/G8. Praha: Charles University, Faculty of Social Sciences, Institute of International Studies, 67 p. Bachelor Thesis. Supervisor: JUDr. Vladimír Handl.
 60. WAGNER, D. (2015): The Limits of Japan's Soft Power. HUFFPOST. [Cited 24.06.2017]. Available online: <http://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/the-limits-of-japans-soft_b_6593530.html>.
 61. WAISOVÁ, Š. (2005): Úvod do studia mezinárodních vztahů, 2. rozšířené vydání. Plzeň. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
 62. WALLERSTEIN, I. (1974): The modern World-System, I. Capitalist Agriculture and the Origins of the the European World-Economy in the Sixteenth Century. New York – London: Academic Press.

63. WENDT, A. (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press.
64. WORLDOMETERS (2017): *Countries in the world by population*. [Cited 01.06.2017]. Available online: <<http://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>>.

SPOLUPRÁCE ČÍNY A RUSKA NA ROZVOJI DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURY NA RUSKÉM DÁLNÉM VÝCHODĚ

CHINA-RUSSIA COOPERATION ON THE DEVELOPMENT OF THE TRANSPORT INFRASTRUCTURE ON THE RUSSIAN FAR EAST

*Jan Švec*¹

Cílem příspěvku je určit, zda v nedávném období (posledních 3 až 4 let) došlo k pozitivnímu posunu ve spolupráci Číny a Ruska na rozvoji dopravní infrastruktury na ruském Dálném východě. Práce vychází z předpokladu, že zlepšení diplomatických vztahů mezi Čínou a Ruskem otevřelo prostor pro spolupráci obou zemí v této sféře, především ve vztahu k přes-hraničnímu spojení. Na základě rozboru tří případových studií klíčových projektů dochází autor k závěru, že během zmíněného období skutečně došlo k pozitivnímu vývoji v realizaci projektů, ale i přesto stále nelze zatím spolupráci obou zemí v dané oblasti označit za úspěšnou.²

Klíčová slova: Dálný východ, Rusko, Čína, doprava, infrastruktura

The aim of the article is to decide, if there has been positive shift during the recent period (last 3-4 years) in the cooperation of China and Russia on the development of transport infrastructure in the Russian Far East. The article is based on the assumption, that the improvement of diplomatic relations between China and Russia has allowed the cooperation of both countries in this sphere, especially in the case of trans-border infrastructure. The author presents three case studies of high-priority transport projects and concludes that there has been a positive shift in the realization of the projects. However, the cooperation of both countries in this sphere still can't be considered as successful.

Key words: Far East, Russia, China, transportation, infrastructure

JEL: F21, F59

¹ Jan Švec. Katedra politologie, Fakulta mezinárodních vztahů. Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 1938/4, Praha 3, e-mail: jan3svec@gmail.com

Autor se zaměřuje na výzkum Dálného východu z hlediska mezinárodních vztahů a politiky. Absolvoval studijní stáže na Dálnévýchodní federální univerzitě ve Vladivostoku a na Pekingské univerzitě jazyka a kultury.

² Příspěvek byl vypracovaný v rámci projektu IGA VŠE (IG210047) „The New Silk Road Initiative as a New Stage of Chinese Global Activity“ 2017 - 2019.

1 Úvod

Následující příspěvek je věnován tematice spolupráce Ruska a Číny v oblasti rozvoje dopravní infrastruktury na ruském Dálném východě. Ruský Dálný východ disponuje obrovskou rozlohou a je bohatý na přírodní zdroje. Geograficky zasahuje do oblasti východní Asie a nabízí se příležitost pro spolupráci s blízkými asijskými státy. Potenciál ruského Dálného východu však v současnosti není ani zdaleka využit. Jedním z nejvýraznějších omezení rozvoje ruského Dálného východu je nedostatečná síť dopravní infrastruktury, a to z hlediska hustoty pokrytí i kvality.

Ruský Dálný východ na jihu přímo sousedí se severními provinciemi Číny. Mezi oběma oblastmi však neexistuje kvalitní dopravní spojení, zcela chybí stálé mosty, které by překlenovaly hraniční část řeky Amur. Diplomatie vztahy mezi Ruskem a Čínou se výrazně zlepšily po nástupu Vladimíra Putina do funkce ruského prezidenta v roce 2000. K dalšímu pozitivnímu posunu ve vzájemných vztazích došlo po uvalení sankcí na Rusko v souvislosti s ruskou anexí Krymu v roce 2014. Zlepšení diplomatických vztahů otevřelo i otázku spolupráce na vybudování infrastruktury na Dálném východě. Konkrétní projekty byly představeny v roce 2009 v dokumentu „Program spolupráce mezi regiony Dálného východu a východní Sibíře Ruské federace a severovýchodu Čínské lidové republiky“ na období 2009 až 2018 (dále také jen „Program“).

Cílem příspěvku je určit, zda v nedávném období (specifičtěji v období posledních 3 až 4 let) došlo k pozitivnímu posunu ve spolupráci Číny a Ruska ve sféře rozvoje dopravní infrastruktury na ruském Dálném východě. Metoda zkoumání je založena na třech případových studiích. Každá jedna případová studie se věnuje vybranému projektu, specifikuje předpokládané cíle projektu a sleduje jeho skutečnou realizaci. Vybrány byly projekty, které jsou explicitně obsaženy v Programu. Konkrétně se jedná o tři klíčové projekty – 1) železniční most přes řeku Amur, 2) silniční most přes řeku Amur, 3) vytvoření námořního koridoru v Přímořském kraji.

Analyzovány byly primární i sekundární zdroje, a to především ruského a čínského původu.³ Jedná se například o oficiální dokumenty představené vládami obou zemí, vyjádření vrcholných představitelů, či mediální zprávy. Z teoretického hlediska se studie opírá o odbornou literaturu v anglickém jazyce. Tématu spolupráce Ruska a Číny na rozvoji ruského Dálného východu je však v anglofonním prostoru věnován jen omezený prostor, přičemž konkrétně spolupráce na rozvoji dopravní infrastruktury je téměř opomíjena. Za nejkomplexnější práci v dané oblasti je možné označit sborník „International Cooperation in the Development of Russia's Far East and Siberia“ (Huang a Korolev, 2015). Sborník obsahuje i studii Chenga (s. 202-228), které se

³ Čínské názvy a jména v práci jsou uváděna v transkripci pinyin, která byla přijata jako mezinárodní standard ISO 7098. Ruské názvy a jména jsou přepsány foneticky do české latinky v souladu s pravidly českého pravopisu (výjimkou jsou jména autorů v citačních odkazech).

věnuje úspěšnosti realizace společných čínsko-ruských projektů. Zatímco práce Chenga ale usiluje o kvantitativní posouzení úspěšnosti realizace všech stanovených projektů⁴, následující práce se zaměřuje na kvalitativní zhodnocení realizace konkrétních klíčových projektů a na sledování změn ve vývoji realizace.

2 VÝZNAM ROZVOJE DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURY NA RUSKÉM DÁLNÉM VÝCHODĚ

Ruský Dálný východ je v současné době administrativně spravován pod názvem Dálnévýchodní federální okruh.⁵ Jedná se o největší ze všech federálních okruhů, jeho území tvoří více než třetinu celkové rozlohy Ruska.⁶ Obrovské území ruského Dálného východu je jen velmi řídko osídleno, žije zde asi 6,3 mil. obyvatel, tedy pouze necelých 5 % obyvatel Ruska. Dálnévýchodní federální okruh tvoří 9 regionů.⁷ Na území ruského Dálného východu se nachází mnoho nalezišť nerostných surovin – ropy a zemního plynu, uhlí, zlata, mědi, diamantů, kazivce, boru, wolframu. Oblast je bohatá na zásoby dřeva a díky dostupnosti mořského pobřeží také na ryby a mořské plody (FEDF 2017a).

Potenciál ruského Dálného východu je však využit jen z malé části a oblast zaostává téměř ve všech ekonomických ukazatelích nejen za sousedními asijskými státy, ale také za ostatními částmi Ruska. Za dvě největší omezení rozvoje oblasti je možné označit špatný stav dopravní a energetické infrastruktury (pokrytím i kvalitou) a nízký (navíc stále klesající) počet obyvatel.⁸ Nízká úroveň dopravní infrastruktury se týká silnic, železnic, lodní i letecké dopravy. Již více než 100 let stále zůstává nejdůležitějším spojením v oblasti Transsibiřská magistrála, nejdelší železniční trať na světě (9 288 km), která spojuje Moskvu s Vladivostokem. Přepraví se přes ni přibližně 30 % z celkového ruského exportu a patří mezi nejvytíženější železniční tratě na světě (Khanna 2010, s. 5; Shcherbanin 2012, s. 39). Kromě Transsibiřské magistrály je ale pokrytí železničními tratěmi na ruském Dálném východě velmi nízké, hustota sítě je

⁴ Cheng dochází k závěru, že k roku 2015 bylo z 339 projektů dokončených jen 13,3 %.

⁵ Federální okruhy byly vytvořeny na základě reformy, kterou provedl Vladimír Putin v květnu 2000, tedy brzy poté, co nastoupil do funkce prezidenta. Celkem se v Ruské federaci nachází 8 federálních okruhů. V čele každého federálního okruhu stojí zplnomocněný představitel, který je jmenovaný prezidentem Ruské federace.

⁶ Jeho rozloha je přibližně 6 215 900 km², tedy 36,4 % celkové rozlohy Ruska.

⁷ Republika Sacha (nebo také Jakutsko, hlavní město Jakutsk), Čukotský autonomní okruh (na poloostrově Čukotka, hlavní město Anadyr), Kamčatský kraj (na poloostrově Kamčatka, hlavní město Petropavlovsk-Kamčatskij), Magadanská oblast (hlavní město Magadan), Chabarovský kraj (hlavní město Chabarovsk), Amurská oblast (hlavní město Blagověščensk), Přímořský kraj (hlavní město Vladivostok), Židovská autonomní oblast (hlavní město Birobidžan) a Sachalinská oblast (na ostrově Sachalin, hlavní město Južno-Sachalinsk).

⁸ Od rozpadu Sovětského svazu do roku 2010 poklesla populace ruského Dálného východu přibližně o čtvrtinu (Azizian a Lukin, 2012: 199). Žádné město na ruském Dálném východě nemá více než 600 000 obyvatel (přibližně 600 000 obyvatel mají Vladivostok a Chabarovsk).

pouze 1,4 km železniční tratě na 1000 km² (v evropské části Ruska je hustota téměř desetinásobně vyšší)(Khanna 2010; Shscherbanin 2010).

Nedostatečně rozvinuta je silniční síť, kvalita komunikací je často nízká a chybí silniční dálnice. V tristním stavu je přes-hraniční spojení mezi ruskými a čínskými regiony. Na hraniční řece Amur (v čínštině Heilongjiang) nejsou postaveny železniční ani silniční mosty (kromě provizorních pontonových mostů) (Lenotjev a Dovladbekova, 2014). Obnovu vyžadují také letiště a přístavy, které nemají dostatečnou kapacitu a disponují zastaralými technologiemi (Huang a Korolev 2015).

Význam dopravní infrastruktury pro regionální rozvoj byl již teoreticky mnohokrát prokázán.⁹ Odborníci, zabývající se potenciálem ruského Dálného východu, se shodují, že špatný stav infrastruktury je jedním z největších omezení pro rozvoj regionu (Huang a Korolev 2015; Kireeva 2012; Khanna 2010). Zlepšení dopravní infrastruktury by mimo jiné umožnilo snadnější těžbu, zpracovávání a export přírodních zdrojů, vedlo by ke snížení nákladů podniků v různých odvětvích, přilákalo by nové investory. Atraktivita regionu by se zvýšila a přispěla by k zastavení depopulace. Vybudování kvalitního přes-hraničního spojení s čínskými regiony by mohlo nejen usnadnit mezinárodní obchod a ekonomickou regionální integraci, ale také podpořit spolupráci v dalších oblastech – vědecké, kulturní, sociální apod.

3 ROZVOJ DÁLNEHO VÝCHODU MEZI PRIORITAMI RUSKÉ VLÁDY

Ruská federální politická moc v čele s Vladimírem Putinem si uvědomuje potřebu rozvoje ruského Dálného východu. Vláda Ruské federace v prosinci 2009 představila „Strategii sociálně-ekonomického rozvoje Dálného východu a Bajkalského regionu do roku 2025“.¹⁰ Strategie za hlavní výhodu regionu označuje výhodnou geografickou polohu, která s potenciálně rozvinutou dopravní infrastrukturou může umožnit spolupráci s blízkými asijskými státy. Z Vladivostoku by se podle plánu mělo stát centrum mezinárodního obchodu.

Důležitým mezníkem v rozvoji ruského Dálného východu bylo rozhodnutí o pořádání summitu Asijsko-pacifického hospodářského společenství (APEC)¹¹ v roce 2012 ve Vladivostoku. V souvislosti s přípravami na summit APEC financovala ruská

⁹ Tým pod vedením Creightneyho (1993) zpracoval pro Světovou banku komplexní studii, která obsahuje mimo jiné přehled odborných prací, potvrzujících zásadní význam dopravní infrastruktury pro rozvíjející se regiony.

¹⁰ V ruštině „Rasporjaženie no 2094-p: Strategija socialno-ekonomičeskogo razvitija Dal'nego Vostoka i Bajkalskogo regiona na period do 2025 goda“.

¹¹ Asijsko-pacifické hospodářské společenství (Asia-Pacific Economic Cooperation, APEC) je ekonomické fórum sjednocující 21 zemí východní Asie a Tichého oceánu. Členskými státy jsou kromě Číny a Ruska také například Spojené státy americké, Austrálie, Japonsko, Jižní Korea nebo Kanada. Primárním cílem APEC je podpora udržitelného ekonomického růstu a prosperity v asijsko-pacifické oblasti prostřednictvím rozvoje volného trhu a investic.

vláda mimo jiné stavbu dvou velkých silničních mostů, obnovu mezinárodního letiště a doprovodné infrastruktury.¹² Investováno bylo podle oficiálních vyjádření přibližně 600 miliard rublů (Apec.ru 2012), skutečné náklady však pravděpodobně byly ještě vyšší.

V květnu 2012 bylo na základě dekretu ruského prezidenta založeno ministerstvo pro rozvoj Dálného východu, které koordinuje rozvojové projekty. Na území Dálnévýchodního federálního okruhu bylo vytvořeno několik speciálních ekonomických zón, které nabízejí výhodné podmínky pro investory (především daňové a celní úlevy). V roce 2015 byl Vladivostoku udělen status „svobodného přístavu“, který umožňuje mimo dalších výhod také snadnější udílení víz pro cizince.¹³ Od roku 2015 se ve Vladivostoku na základě rozhodnutí Vladimíra Putina každoročně koná Východní ekonomické fórum (Eastern Economic Forum).

Přestože ruská vláda postavila do popředí politiku rozvoje Dálného východu a podnikla konkrétní kroky, nelze její snahu označit za úspěšnou, neboť ekonomiku ruského Dálného východu se nastartovat nepodařilo. Realizace projektů je spojena s velmi nízkou efektivitou, nedostatečnou transparentností, rozšířenou korupcí na všech úrovních, klientelismem, spory mezi centrální a regionální politickou mocí, ale také nedostatkem kvalifikované pracovní síly (spojené se špatnou demografickou situací) či nízkou úrovní dostupných technologií.¹⁴

¹² Zlatý most (Zolotoj most), dlouhý 1,4 km, spojil severní a jižní část města překlenutím zálivu Zlatý roh (Zolotoj rog). Druhý most, který byl nazván Ruský most (Russkij most), spojil Vladivostok s Ruským ostrovem (Russkij ostrov), největším ostrovem Přímořského kraje. V době dokončení stavby se jednalo o největší závěsný most na světě s délkou závěsné části 1,1 km a výškou pilířů 324 m. Ve městě Artjom severně od Vladivostoku bylo obnoveno mezinárodní letiště s aktuální kapacitou 3,5 mil. pasažérů ročně (Vladivostok International Airport 2017). Na Ruském ostrově byl také vybudován rozsáhlý moderní univerzitní kampus pro více než 30 000 studentů (FEFU 2017), který zahrnuje i konferenční prostory, kde se konal summit APEC.

¹³ Zvýhodněné podmínky neplatí pouze pro přístav Vladivostok, ale také pro další přílehlé klíčové přístavy (např. Zarubino, Nachodka) a pro mezinárodní letiště v Artjomu.

¹⁴ Jako příklad je možné uvést výše zmíněné investice do rozvoje infrastruktury ve Vladivostoku v souvislosti s přípravami na summit APEC, které měly nastartovat přeměnu Vladivostoku v moderní mezinárodní město. Na základě osobní zkušenosti autora je možné říci, že řada investičních projektů nebyla stále dokončena (deklarované otevření bylo v roce 2012). Čtyřproudová silnice byla postavena pouze na polovině plánované trasy, přičemž několik kilometrů za konferenčními prostory přechází v úzkou polní cestu. Již dokončené stavby se pouze několik let od jejich otevření potýkají s problémy, dochází k častým defektům kvůli nízké kvalitě provedených prací či nedostatečné průběžné údržbě. Sporná je účelovost některých staveb, například monumentálního Ruského mostu na Ruský ostrov (ostrov obývá pouze několik tisíc obyvatel a z větší části je opuštěný).

4 PŘERPOKLADY PRO SPOLUPRÁCI RUSKA A ČÍNY NA ROZVOJI DOPRAVNÍ INFRASTRUKTURY RUSKÉHO DÁLNEHO VÝCHODU

S Čínou dnes z regionů ruského Dálného východu přímo hraničí Amurská oblast, Chabarovský kraj, Přímořský kraj a Židovská autonomní oblast. Hranice má délku přibližně 3640 km. Mezi ruskými a čínskými regiony je velký populační nepoměr, zatímco v regionech u hranic žije v současnosti na ruské straně přibližně 4 mil. obyvatel, na čínské straně je to okolo 110 mil. obyvatel.

Spolupráce Číny na rozvoji dopravní infrastruktury ruského Dálného východu může pro ruskou stranu představovat řadu výhod. Základní otázkou jsou finance, neboť zatímco Rusku chybí potřebné finanční prostředky, Čína disponuje velkými zásobami zahraničních rezerv, které má zájem investovat. Vybudování kvalitního přeshraničního spojení by usnadnilo mezinárodní obchod s asijskými zeměmi, na kterém je ruský region závislý, jak upozorňuje ve své studii Melchior (Huang a Korolev 2015, s. 61-99). Čína k realizaci konkrétních projektů může také přispět poskytnutím know-how, technologií, pracovní síly, ale také zvýšeným dohledem nad úspěšnou realizací, tlakem na efektivitu a ekonomickou úsporu. Čína ze spolupráce může získat mimo jiné snadnější přístup k potřebným přírodním zdrojům, snížení nákladů na export produkce do Ruska nebo vytvoření nových pracovních míst.

Na ruské straně se objevují i obavy z postupné čínské „kolonizace“ území. Ty jsou spojeny s historickými okolnostmi, neboť část současného ruského Dálného východu po staletí k Číně náležela.¹⁵ Hraniční spory byly nejvíce vyostřené na konci 60. let, kdy došlo k ozbrojenému konfliktu mezi Čínou a SSSR.¹⁶ Otázka určení hranic byla definitivně vyřešena v roce 1991, kdy byla podepsána čínsko-sovětská dohoda o východních hranicích. Někdy jsou také zmiňovány obavy z masového přílivu čínských migrantů. Tyto dohady jsou ale dle názoru autora přehnané. Příchod pracovních migrantů z Číny do ruských regionů má historickou tradici¹⁷ a v nedávné

¹⁵ V polovině 19. století, tedy v době, kdy v Číně probíhaly opiové války, využilo ruské carství oslabené Číny, a anektovalo rozsáhlá čínská území směrem na jih od řeky Amur. Rusko pod tlakem donutilo Čínu podepsat Ajgunskou smlouvu (1858) a Pekingskou smlouvu (1860), které oficiálně potvrdily připojení těchto území k Rusku (Wing 1950; Azizian a Lukin 2012). Jednalo se o oblasti pro Rusko strategicky významné (především současný Přímořský kraj a část Chabarovského kraje), s přístupem k moři a dostupností k asijským zemím, navíc s přijatelným klimatem. V místě bývalé čínské rybářské osady založilo Rusko v roce 1860 vojenský přístav Vladivostok.

¹⁶ Ozbrojený střet proběhl u ostrovu Damanskij, který se nachází na pomezí Přímořského kraje a čínské provincie Heilongjiang. Při střetech zemřelo několik desítek vojáků na obou stranách (Lorenz 2008, s. 382-388).

¹⁷ Číňané byli od konce 19. století zaměstnáni na stavbě železnic, vojenských pevností (např. pevností ve Vladivostoku), v těžebních dolech, ve zbrojním průmyslu a v lesnictví (Lopinska 2012). Podle odhadů se jen na stavbě Transsibiřské magistrály podílelo přibližně 200 000 čínských dělníků (Alexeeva 2008).

době se nijak výrazně nezvyšuje.¹⁸ Čínští migranti při efektivní koordinaci mohou pro rozvoj regionu navíc představovat spíše výhodu než nevýhodu.

Když se Vladimír Putin stal ruským prezidentem v roce 2000, zaměřil se na posílení spolupráce mezi Ruskem a Čínou. Již v roce 2001 byla mezi oběma zeměmi uzavřena Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi ČLR a RF (Ministerstvo zahraničí ČLR 2001¹). V rámci smlouvy se státy dohodly, že budou spolupracovat ve vybraných odvětvích, včetně dopravy. Zavázaly se také, že budou rozvíjet ekonomickou spolupráci v pohraničních oblastech (článek 16). V roce 2001 se oba státy spolupodílely na založení Šanghajské organizace spolupráce.¹⁹ Od roku 2009 se nejvyšší představitelé Číny a Ruska pravidelně scházejí v rámci summitů skupiny BRICS.²⁰ Když se Xi Jinping stal v roce 2013 novým čínským prezidentem, zaměřil na svou první zahraniční návštěvu právě do Ruska.

K dalšímu posunu ve spolupráci mezi Čínou a Ruskem došlo po březnu 2014, kdy na Rusko byly uvaleny mezinárodní sankce jako výraz nesouhlasu s tím, že Rusko anektovalo ukrajinský poloostrov Krym (Lee & Lukin 2015, s. 2). V květnu 2014 podepsal Vladimír Putin při své návštěvě Číny spolu se Xi Jinpingem dohodu o strategickém partnerství, ve které je zvláště vyzdvížena ekonomická spolupráce se stanoveným cílem zvýšit vzájemný obchod obou zemí z 95 mld. USD v roce 2014 na 200 mld. USD v roce 2020 (Putz 2016).²¹ Čínští i ruští představitelé pravidelně

¹⁸ Přibližně od roku 1992 přicházeli opět do ruských příhraničních oblastí za prací čínští migranti. Neboť mnoho z těchto migrantů pobývá v Rusku nelegálně, neexistují přesná data o jejich počtu, podle odhadů však žilo v roce 2008 na ruském Dálném východě 200 000 až 350 000 čínských migrantů (Alexeeva 2008, s. 26).

¹⁹ Základy pro Šanghajskou organizaci spolupráce (ŠOS) položilo v roce 1996 pět států – Čína, Kazachstán, Kyrgyzstán, Rusko a Tádžikistán, odtud také nejprve název Šanghajská pětka. Původním smyslem organizace bylo vyřešení teritoriálních otázek a zvýšení důvěry v otázce bezpečnosti, převážně v hraničních oblastech. V roce 2001 se k organizaci připojil Uzbekistán, institucionalizovala se a přejmenovala na Šanghajskou organizaci spolupráce. Cíle organizace se postupně transformovaly od bezpečnosti spíše k ekonomické a diplomatické oblasti, přičemž ekonomickou dimenzi organizace prosazuje především Čína.

²⁰ BRICS je anglická zkratka názvů 5 států – Brazílie, Rusko, Indie, Čína, Jihoafrická republika

²¹ Tento plán se prozatím plnit nedaří, obrat vzájemného obchodu naopak podle údajů čínského celního úřadu v roce 2015 výrazně poklesl o 28 % na necelých 65 mld. USD (Xinhua, 2016a).

deklarují vůli rozvíjet spolupráci mezi Eurasijským ekonomickým svazem²² a projektem Nové hedvábné stezky, respektive iniciativou One Belt, One Road.²³

Významným posunem ve spolupráci Číny a Ruska na rozvoji Dálného východu bylo představení „Programu spolupráce mezi regiony Dálného východu a východní Sibiře Ruské federace a severovýchodu Čínské lidové republiky“ na období 2009 až 2018. Přípravu Programu zajišťovaly Národní komise pro rozvoj a reformy ČLR a Ministerstvo regionálního rozvoje RF. V říjnu 2009 byl nakonec dokument ratifikován představiteli ČLR a RF na Valném shromáždění OSN. V Programu je kladen největší důraz na spolupráci při rozvoji dopravní infrastruktury, kterému se věnují první dvě kapitoly. Program explicitně vyjmenovává projekty, které by měly být realizovány. Tři z těchto projektů, u kterých již započala realizace, jsou v této práci dále představeny – stavba železničního a silničního přes-hraničního mostu přes řeku Amur a vytvoření námořních koridorů.

Zájem posílit přes-hraniční dopravní spojení se objevuje i v aktuálních plánech čínské vlády. Akční plán k budování Nové hedvábné stezky z roku 2015 zdůrazňuje potřebu zlepšit železniční spojení mezi provincií Heilongjiang a ruskými regiony (National Development and Reform Commission, P.R.C. 2015). Ve 13. pětiletém plánu ČLR na období 2016 až 2020 je vyjádřen záměr pro vytvoření platformy, která by umožnila spolupráci severovýchodních čínských provincií s Ruskem (kap. 37, sekce 2), a dále se deklaruje, že dojde k vytvoření přes-hraničních dopravních koridorů (kap. 49, sekce 1) (National Development and Reform Commission, P.R.C. 2016).

5 PŘÍPADOVÁ STUDIE: ŽELEZNIČNÍ MOST NIŽNĚLENINSKOJE-TONGJIANG

Železniční most přes řeku Amur má spojit ruské město Nižněleninskoje v Židovské autonomní oblasti a čínské město Tongjiang v provincii Heilongjiang. Na ruské straně se napojí na Transsibiřskou magistrálu a na čínské železnici k trase Xianchuan-Hayudao (Lee 2013; TASS 2016). Celková délka mostu bude 2 209 m, z čehož připadá 1899 metrů na čínskou stranu a 310 metrů na ruskou stranu. Využití mostu by mělo být univerzální, přestože převážně bude využíván pro transport

²² Eurasijský ekonomický svaz (EAES) vznikl v roce 2015 jako nástupce Eurasijského ekonomického společenství, které bylo založeno v roce 2001. Společenství vycházelo z dohody o vytvoření celní unie mezi Ruskem a Běloruskem z roku 1995. Členskými státy jsou Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán a Rusko. V současné době je mezi státy vytvořena celní unie, sjednoceny sazby cel, zrušeny celní kontroly. Smyslem organizace je vytvoření společného trhu, tedy zajištění volného pohybu zboží, služeb, kapitálu a pracovní síly mezi členskými zeměmi. Přes velké množství oficiálních prohlášení dosud k vytvoření společného trhu nedošlo a organizace je stále na úrovni celní unie.

²³ One Belt, One Road (OBOR) je projekt, který představil Xi Jinping v roce 2013. Jeho cílem je vybudování infrastruktury, která by vedla k vytvoření "nové hedvábné stezky", spojující Čínu se střední Asií, Evropou a severní Afrikou, a to ve dvou trasách – námořní a pozemní.

železnorudného koncentrátu z naleziště Kimkano-Sutarskij (TASS 2016), ale jeho využití by mělo být univerzální. Zprovoznění mostu povede ke zkrácení trasy přibližně o 700 km. Kapacita mostu by měla být až 21 mil. tun ročně (FEDF 2017b).

Návrh na vybudování přes-hraničního železničního mostu byl prezentován představiteli Židovské autonomní oblasti již v roce 2007. Tehdy se předpokládalo, že práce započnou v roce 2008 a stavba bude dokončena v roce 2010. Původní odhad nákladů byl 230 mil. USD (China Daily 2007). V roce 2008 byla podepsána dohoda mezi ministry dopravy ČLR a RF o společné práci na projektu stavby mostu (Russian.China.Org 2008). Zahájení stavby mostu se ale stále odkládalo. V červnu roku 2013 byla podepsána další dohoda o vybudování mostu na Petrohradském mezinárodním ekonomickém fóru.

Projekt je financován ve spolupráci mezi ruským investičním fondem Russian Direct Investment Fund (RDIF) a čínskou společností China Investment Corporation (CIC). Spolupráce probíhá v rámci společně založeného fondu Russia-China Investment Fund (RCIF), který byl vytvořen v roce 2012 se základním kapitálem 2 mld. USD. Celkové náklady na stavbu železničního mostu by se měly podle aktuálních odhadů pohybovat okolo 380 mil. USD, tedy přibližně o 150 mil. USD výše, než byl původní odhad (China Daily 2017).

Ačkoliv čínská část mostu, která je výrazně delší než ruská, byla na začátku roku 2016 již dokončena, tak na ruské straně v té době nebylo stále ani rozhodnuto, jaká firma bude most stavět. Ještě v roce 2016 pak byla vybrána společnost SK MOST, která již stavěla mosty ve Vladivostoku (Higgins 2016). Stavební práce byly zahájeny několik měsíců poté. Podle informací ruského ministerstva pro rozvoj Dálného východu byl na konci března 2017 hotový první ze čtyř mostových pilířů a pracuje se na zbylých třech. Most by měl být uveden do provozu v červnu 2018 (Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu 2017b). Čínští i ruští odborníci v médiích vyjadřují názory, že dlouhé zdržení stavby narušuje vzájemnou důvěru a ukazuje na neefektivnost na ruské straně (Higgins 2016; China Daily 2017).

6 PŘÍPADOVÁ STUDIE: SILNIČNÍ MOST BLAGOVĚŠČENSK-HEIHE

Stavba silničního mostu přes řeku Amur, který by spojil ruské město Blagověščensk (hlavní město Amurského kraje) a čínské město Heihe (provincie Heilongjiang), se připravovala více než 20 let. Definitivně byla schválena až na začátku roku 2016. V březnu 2016 byla ve městě Harbin zaregistrována čínsko-ruská společnost, která se zabývá organizací stavby (Eastern Economic Forum 2017). První stavební práce započaly podle informací v ruských médiích v Blagověščensku na konci roku 2016 (Sputnik News 2016b). Most by měl být připraven k provozu v roce 2019 (Eastern Economic Forum 2017).

Celková délka mostu spolu s přílehlou infrastrukturou má být 19,9 km, z nichž na ruskou část připadá 13,4 km a na čínskou 6,5 km. Samotný most by měl měřit 1,283 km. Celkové odhadované náklady se pohybují okolo 360 mil. USD (Xinhua 2016c). Vozidla by se po mostu měla přepravovat ve čtyřech proudech rychlostí až 120 km/h. Odhaduje se, že ročně by se po mostu mohlo přepravit přibližně 10 mil. tun nákladu (Eastern Economic Forum 2017). V současnosti se standardně mezi Blagověščenskem a Heihe uskutečňuje přeprava prostřednictvím trajektů. Problematické je zimní období, kdy řeka Amur zamrzá. Od roku 2011 je tedy každý rok vždy na začátku zimy stavěn dočasný pontonový most, který je využíván, dokud řeka zcela nerozmrzne. Zatím poslední pontonový most byl otevřen v listopadu 2016. Pontonový most však umožňuje přepravu jen v jednom směru a jeho kapacita je maximálně 30 tun (Xinhua 2016b).

Kromě stavby silničního mostu se již dlouhodobě uvažuje o spojení Blagověščensku a Heihe prostřednictvím lanové dráhy. První zmínky o takovém nápadu se objevovaly v zahraničním tisku již v roce 1994 (Poole 1994). Oficiálně byl plán schválen až v roce 2015, kdy byla mezi ruskou vládou a čínskou státní radou uzavřena dohoda o stavbě, údržbě a obsluhování lanové dráhy (Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu 2015b).²⁴

7 PŘÍPADOVÁ STUDIE: NÁMOŘNÍ KORIDORY PRIMORJE-1, PRIMORJE-2

Vytvoření námořních koridorů mezi Ruskem a Čínou získalo konkrétnější podobu v roce 2015, kdy byla ruským ministerstvem pro rozvoj Dálného východu na Východním ekonomickém fóru ve Vladivostoku představena koncepce plánu na vytvoření koridorů Primorje-1 a Primorje-2. Koridor Primorje-1 má spojit ruské přístavy Vladivostok, Nachodka a Vostočnyj s čínským městem Harbin (hlavní město provincie Heilongjiang) a Primorje-2 pak ruské přístavy Zarubino, Posjet a Slavjanka s čínským městem Hunchun v provincii Jilin (ITE Transport & Logistics 2017). Odborné podklady pro vytvoření koridorů poskytuje ruská pobočka mezinárodní konzultační společnosti McKinsey. Plné spuštění koridorů by mělo podle odhadů přinést úspory pro čínské investory ve výši cca 1 mld. USD a zvýšení ekonomického růstu Přímořského kraje až o 4 % (Ministerstvo pro rozvoj Dálného východu 2016b).

V březnu 2017 byla v rámci koridoru Primorje-1 zprovozněna trasa Vostočnyj-Taicang. Náklad je přepravován z čínské provincie Heilongjiang po železnici do ruského města Nachodka, odtud do přístavu Vostočnyj a poté po moři na jih do

²⁴ Mělo by se jednat o dvě souběžné dráhy, které budou mít samostatné opory. Délka dráhy bude 768 metrů. Cesta mezi městy by měla trvat přibližně 6 minut a maximální kapacita by měla být 1 800 osob za hodinu. Náklady na projekt se odhadují na 250 mil. USD. Spuštění dráhy by mělo proběhnout v roce 2019. V září 2016 informovala média o tom, že čínská strana již začala stavební práce (Sputnik News 2016a).

přístavu Taicang v čínské provincii Jiangsu. Dosud se z provincie Heilongjiang přepravovalo zboží do jihovýchodní Číny převážně přes přístav Dalian (v provincii Liaoning), který se ale nachází dále než pohraniční ruské přístavy. Na začátku dubna 2017 byl do přístavu Vostočnyj dopraven po železnici z města Suifenhe první náklad, obsahující obilí, petrochemické produkty a plechové materiály (Xinhua 2017). Celkově zabere přeprava 5 dní, tedy dvojnásobně méně, než trvala dosud. Na loď bude naložen náklad z provincií Jiangsu a Zhejiang, který bude dopraven zpět do přístavu Vostočnyj. Převážně se bude jednat o elektronickou produkci, textilní produkci a další produkci lehkého průmyslu. Plavby jsou operovány společností Heilongjiang Sea Land Channel International Logistics Company. Jedná se o vůbec první námořní spoj na trase Rusko-Čína-Rusko, který je operovaný čínskou společností (Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu 2017c). Ačkoliv tento projekt je prezentován ruskými i čínskými představiteli jako největší úspěch v rámci budování koridoru Primorje-1, je třeba vzít v potaz, že nedošlo k žádným významnějším investicím a je pouze využívána stávající zastaralá infrastruktura.

V rámci koridoru Primorje-2 se předpokládá rekonstrukce přístavu Zarubino. Ten se nachází na strategickém místě v blízkosti hranic s ČLR a KLDL. Dohodu o spolupráci na rozvoji přístavu podepsali v roce 2014 zástupci společnosti Summa Group (největší logistické ruské společnosti) a představitelé čínské provincie Jilin. Na využívání přístavu se má podílet čínská společnost Northeast Asia Railway Group Company. Podle dohody by se měla výše investic do modernizace přístavu a doprovodné infrastruktury pohybovat okolo 3 mld. USD, z nichž část budou financovat čínští investoři, část Summa Group a část ruská vláda (Global Times 2014). Po dokončení modernizace by měl přístav Zarubino dosáhnout kapacity 60 až 100 mil. tun. V rámci doprovodné infrastruktury se počítá s železničním a silničním spojením přístavu Zarubino a čínského města Hunchun. Měla by být obnovena železnice Hunchun-Machalino-Zarubino a postavena silniční dálnice Hunchun-Zarubino (Zhao 2015, s. 111). Podle vyjádření ruského ministra pro rozvoj Dálného východu Aleksandra Galušky z roku 2015 by se první část přístavu měla otevřít již v roce 2018 (Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu 2015a). Zatím ale došlo pouze k představení plánů a v ruských ani čínských zdrojích se nepodařilo dohledat žádné informace o konkrétních realizovaných pracích. Lze tedy předpokládat, že přes velká prohlášení práce dosud zahájeny nebyly.

7 ZÁVĚR

Ruský Dálný východ je významný nejen svou obrovskou rozlohou, ale také bohatými zásobami přírodních zdrojů a geografickou polohou, která umožňuje kontakt s oblastí východní Asie. V současné době není využit potenciál Dálného východu a oblast zaostává i za ostatními ruskými regiony. Jednou z největších překážek rozvoje

regionu je nízká hustota a kvalita dopravní infrastruktury. Ruská vláda se sice v posledních letech více zaměřila na problematiku rozvoje Dálného východu, ale realizace konkrétních projektů je mimo jiné omezována nedostatkem finančních prostředků a netransparentním prostředím.

V této části do hry vstupuje Čína, která má vzhledem k ruskému Dálnému východu zájem především na rozvoji přes-hraničního spojení. Čína disponuje finančními zdroji, na druhou stranu usiluje o snadnější přístup k ruskému trhu, primárně kvůli získávání přírodních surovin. Společné čínsko-ruské investice do přes-hraničního spojení mohou mít nepřímo pozitivní vliv na celkový rozvoj regionu, mohou přispět k zastavení problému depopulace a posílit čínsko-ruskou meziregionální spolupráci nejen v ekonomické oblasti. Vztahy mezi Čínou a Ruskem se od roku 2000 postupně stále zlepšují a vzniká tak příznivý prostor pro spolupráci. V roce 2009 byl na půdě OSN ratifikován „Program spolupráce mezi regiony Dálného východu a východní Sibíře Ruské federace a severovýchodu Čínské lidové republiky“ na období 2009 až 2018, který explicitně zmiňuje plán vybudování železničního a silničního mostu přes hraniční řeku Amur a vytvoření námořních koridorů, které by spojily ruské a čínské oblasti.

Železniční most přes řeku Amur má navázat železniční spojení mezi provincií Heilongjiang a ruskými regiony. Čínská strana by měla z projektu získat možnost snadnější přepravy železné rudy z ruských nalezišť. Znatelně delší čínská část byla dokončena v roce 2016, ruská část se začala stavět se zpožděním, a dosud není dokončena. I přes zdržení na ruské straně a navýšení nákladů je tento projekt možné označit za jeden z nejúspěšnějších, protože stavební práce aktivně probíhají a většina mostu již stojí. Silniční most přes Amur, který by spojoval Blagověščensk a Heihe, se připravuje již přes dvacet let. Po dlouhých odkladech se údajně začalo stavět v roce 2016, ale zatím není známo, v jaké fázi se stavba nachází.

Primorje-1 a Primorje-2 jsou rozsáhlé projekty dopravních koridorů, v jejichž rámci by měly hlavní roli hrát ruské přístavy v příhraniční oblasti s Čínou. Jedním z nejvýraznějších plánů v rámci rozvoje koridorů měly být rozsáhlé investice do ruského přístavu Zarubino, na kterých se měla podílet čínská strana. Na základě průzkumu situace se však zdá, že plány zůstaly jen na papíře, a k žádné modernizaci přístavu Zarubino nedošlo. Nebyly ani realizovány investice do železniční a silniční infrastruktury v rámci koridorů. Za relativně úspěšný projekt je možné označit využití přístavu Vostočnyj, kde začala na začátku dubna 2017 fungovat pravidelná linka Vostočnyj-Taicang. I zde je však třeba zmínit, že nedošlo k větším stavebním investicím v rámci této trasy a jedná se tak pouze spíše o využití původní zastaralé infrastruktury.

Na základě rozboru případových studií klíčových projektů spolupráce Ruska a Číny na rozvoji dopravní infrastruktury na ruském Dálném východě je možné určit

dva závěry. Za prvé, v letech 2014-2017 došlo oproti minulému období ke znatelnému pokroku v realizaci společných čínsko-ruských projektů rozvoje dopravní infrastruktury ruského Dálného východu, což může souviset s posilováním čínsko-ruských vztahů na diplomatické úrovni. Za druhé, tento pokrok je sice výrazný v relativním srovnání s minulými obdobími, není ale natolik významný svým absolutním rozsahem. Řada z deklarovaných investic uskutečněna nebyla a není ani zřejmé, zda k nim v blízké době dojde. Dosud nebyl otevřený žádný most, který by překlenul hraniční část řeky Amur. Spolupráci obou zemí v oblasti rozvoje dopravní infrastruktury prozatím nelze označit za úspěšnou.

Vzhledem k akceleraci v realizaci projektů v posledních několika letech se doporučuje provést další výzkum s časovým odstupem přibližně 5 let, který by k danému časovému období zhodnotil, v jaké fázi se projekty nacházejí, a zda došlo k dalšímu pozitivnímu posunu. S delším časovým odstupem je pak vhodné zhodnotit, zda realizované projekty jsou efektivně využívány a do jaké míry přispěly k celkovému rozvoji regionu.

REFERENCES:

1. ALEXEEVA, O. (2008): Chinese Migration in the Russian Far East: A Historical and Sociodemographic Analysis. In: *China Perspectives*, 2008, č. 3, s. 20-32.
2. AZIZIAN, R. – LUKIN, A. (2012): *From APEC 2011 to APEC 2012: American and Russian Perspectives on Asia-Pacific Security and Cooperation. Asia-Pacific Center for Security Studies*. Vladivostok: Far Eastern Federal University Press, 2012. 248 s. ISBN 978-0-9719416-5-6
3. Eastern Economic Forum (2015): Development of Primorye-1 and Primorye-2 International Transport Corridors Will Be Discussed at Eastern Economic Forum. [Online.] In: *Eastern Economic Forum*, 2015. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<https://forumvostok.ru/en/development-of-primorye-1-and-primorye-2-international-transport-corridors-will-be-discussed-at-eastern-economic-forum/>>.
4. Eastern Economic Forum (2016): A New High-Speed Railway to Link Vladivostok and the Chinese City Hunchun. [Online.] In: *Eastern Economic Forum*, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<https://forumvostok.ru/en/a-new-high-speed-railway-to-link-vladivostok-and-the-chinese-city-hunchun/>>.
5. Eastern Economic Forum (2017): Glavosekspertiza soglasovala stroitelstvo mosta čerez Amur v Kitaj. [Online.] In: *Eastern Economic Forum*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu:

- <<https://forumvostok.ru/glavgosekspertiza-soglasovala-stroitelstvo-mosta-cherез-amur-v-kitaj/>>.
6. FEDF (2017a): Russian Far East. [Online.] In: *Far Eastern Development Fund*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://www.fondvostok.ru/eng/vostok-rossii/>>.
 7. FEDF (2017b). Construction of the Cross-Border Bridge Across Amur River in the Jewish Autonomous Region. [Online.] In: *Far Eastern Development Fund*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://www.fondvostok.ru/eng/deyatelnost/proekty/construction-of-the-cross-border-bridge-across-amur-river-in-the-jewish-autonomous-region/>>.
 8. FEFU (2017): Cifry i fakty. [Online.] In: *Far Eastern Federal University*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<https://www.dvfu.ru/about/facts-and-figures/>>.
 9. Global Times (2014): Russia Port Has Big Regional Goals, Especially for Northeast China. [Online.] In: *Global Times*, 2014. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://en.people.cn/business/n/2014/0918/c90778-8784185.html>>.
 10. HIGGINS, A (2016): An Unfinished Bridge, and Partnership, Between Russia and China. [Online.] In: *New York Times*, 2014 [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <https://www.nytimes.com/2016/07/17/world/asia/unfinished-bridge-russia-china-amur-river.html?_r=0>.
 11. China Daily (2017). China-Russia economic ties enhanced by trade and big projects. [Online.] In: *China Daily*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://www.chinadaily.com.cn/world/cn_eu/2017-11/02/content_34033393.htm>.
 12. China Daily (2007): China-Russia Trade to Top US\$40b. [Online.] In: *China Daily*, 2007. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://www.china.org.cn/english/BAT/214252.htm>>.
 13. ITE Transport & Logistics (2017): Transport & Logistics in Russia's Far East: Your Infrastructure Update. [Online.] In: *ITE Transport & Logistics* 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://www.transport-exhibitions.com/Market-Insights/Russia/Transport-Logistics-Russia-Far-East-Infrastructure>>.
 14. LEE, R. – LUKIN, A. (2015): *Russia's Far East: New Dynamics in Asia Pacific and Beyond*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2015. 276 s. ISBN 9781626373891
 15. LEE, R. (2013): The Russian Far East and China: Thoughts on Cross-Border Integration. [Online.] In: *Foreign Policy Research Institute*, 2013. [Citované

- 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://www.fpri.org/docs/Lee_-_Russia_and_China.pdf>.
16. LENOTJEVS, J. – DOVLADBEKOVA, I. (2014): Far Eastern Federal District: Economic Analysis and Development Problems. [Online.] In: *54th Congress of the European Regional Science Association: „Regional Development & Globalization: Best Practices“*, St. Petersburg, Russia, 2014. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/124446/1/ERSA2014_01180.pdf>.
 17. LOBANOV-ROSTOVSKY, A. (1929): Russian Imperialism in Asia. Its Origin, Evolution and Character. In: *The Slavonic and East European Review*, 1929, č. 22, s. 28-47.
 18. LOPINSKA, A. (2012): Russian Far Eastern Border Regions and Chinese Immigration. Historical, Economic and Social Determinants of Cooperation. In: *Sensus Historiae*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 181-192.
 19. LORENZ, L. (2008): *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*. Princeton: Princeton University Press, 2008. 400 s. ISBN 9780691135908
 20. Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu (2017a): V Kitaje prezentujut daľněvostočnye infrastrukturnye projekty. [Online.] In: *Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <https://minvr.ru/press-center/news/3893/?sphrase_id=56952>.
 21. Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu (2017b): Glava Minvostokrazvitija proinspektiroval strojku mosta rossijsko-kitajskoj družby v EAO. [Online.] In: *Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <https://minvr.ru/press-center/news/4549/?sphrase_id=56991>.
 22. Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu (2017c): V ramkach MTK „Primorě-1“ zarabotal pėrvyj kol'cevoj logističeskij maršrut. [Online.] In: *Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <https://minvr.ru/press-center/news/4500/?sphrase_id=56952>.
 23. Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu (2016a): Minvostokrazvitija vněslo v Pravitěľstvo Rossii predloženie ob uproščennom vizovom režime v Svobodnom portě Vladivostok. [Online.] In: *Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu*, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <https://minvr.ru/press-center/news/1916/?sphrase_id=56958>.
 24. Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu (2016b): Aleksandr Galuška: realizacija MTK „Primorě-1“, „Primorě-2“ vygodna Daľněmu Vostoku i Kitaju. [Online.] In: *Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu*, 2016.

- [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <https://minvr.ru/press-center/news/2233/?sphrase_id=56619>.
25. Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu (2015a): Minvostokrazvitija i kitajskaja provincija Cziliň svěřili časy po sovměstnym projektam na Dal'nem Vostoke. [Online.] In: *Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu*, 2015. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <https://minvr.ru/press-center/news/1414/?sphrase_id=56951>.
 26. Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu (2015b): Rossija i Kitaj zaključat soglašenie o stroitel'stvě i ekspluatacii transgraničnoj kanatnoj dorogi čerez řeku Amur. [Online.] In: *Ministerstvo RF pro rozvoj Dálného východu*, 2015. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <https://minvr.ru/press-center/news/1645/?sphrase_id=56953>.
 27. Ministerstvo zahraničí ČLR (2017): Zhang Gaoli and First Deputy Prime Minister Igor Shuvalov of Russia Hold the Fourth Meeting of China-Russia Investment Cooperation Committee. [Online.] In: *Ministerstvo zahraničí ČLR*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1454102.shtml>.
 28. POOLE, T. (1994): Chinese Set Out Stall for Russia: The City of Heihe Is Now Booming Thanks To a Lively Cross-Border Trade with the Former Soviet Union. [Online.] In: *Independent*, 1994. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://www.independent.co.uk/news/world/chinese-set-out-stall-for-russia-the-city-of-heimhe-is-now-booming-thanks-to-a-lively-cross-border-1429616.html>>.
 29. *Programma sotrudničestva meždu regionamu Dal'něgo Vostoka i Vostočnoj Sibiri Rossijskoj Federacii i Severo-Vostoka Kitajskoj Narodnoj Respubliki (2009-2018)*. [online]. Ministerstvo zahraničí ČLR, 2010. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <www.fmprc.gov.cn/rus/wjb/zjzg/dozys/dqzzywt/t709788.shtml>.
 30. PUTZ, C. (2016): China and Russia Aim to Increase Trade Turnover to \$200 Billion by 2020. [Online.] In: *The Diplomat*, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://thediplomat.com/2016/11/china-and-russia-aim-to-increase-trade-turnover-to-200-billion-by-2020/>>.
 31. *Rasporjaženie no 2094-p: Strategija socialno-ekonomičeskogo razvitija Dalnego Vostoka i Bajkalskogo regiona na period do 2025 goda*. [online]. Pravitelstvo Rossijskoj federacii, 2009. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://government.ru/docs/all/71171/>>.
 32. Russian.China.Org (2008): Stroitel'stvo p'ervogo transgraničnogo železnodorožnogo mosta čerez reku Chejlunczjan, soedinjajuščego Kitaj i Rossiju, načnjotsja v 2009 godu. [Online.] In: *Russian.China.Org*, 2008.

- [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://russian.china.org.cn/china/txt/2008-11/27/content_16842776.htm>.
33. Sputnik News (2016a): China Begins Cable Car Construction to Russia. [Online.] In: *Sputnik News*, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<https://sputniknews.com/asia/201609231045632886-china-cable-car-russia/>>.
34. Sputnik News (2016b). Russia, China Begin Construction of Bridge Across Amur River. [Online.] In: *Sputnik News*, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<https://sputniknews.com/russia/201612241048952767-russia-blagoveshchenk-amur-bridge/>>.
35. TASS (2017): USK "Most" postroit rossijskiju časť mosta Nižněleninskoje-Tunczjan. [Online.] In: *TASS*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://tass.ru/transport/3341980>>.
36. *The 13th Five-Year Plan for Economic and Social Development of the People's Republic of China (2016-2020)*. [Online.] In: National Development and Reform Commission, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201612/P020161207645765233498.pdf>>
37. *Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation*. [Online.] In: Ministerstvo zahraničí ČLR, 2001. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t15771.shtml>.
38. Vladivostok International Airport (2017): About the Airport. [Online.] In: *Vladivostok International Airport*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <<http://vvo.aero/en/about/>>.
39. WING, M. (1950): Sino-Soviet Relations in Retrospect. In: *The Russian Review*, 1950. roč. 9, č. 4, s. 267-274.
40. Xinhua (2017): China-Russia-China Cargo Service Opens in NE China. [Online.] In: *Xinhua*, 2017. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://europe.chinadaily.com.cn/china/2017-04/12/content_28899453.htm>.
41. Xinhua (2016a): China-Russia Trade Likely to Stop Dropping in 2016: Spokesman. [Online.] In: *Xinhua*, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://news.xinhuanet.com/english/2016-01/06/c_134983732.htm>.
42. Xinhua (2016b): Seasonal Floating Bridge Opens on China-Russia Border. [Online.] In: *Xinhua*, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://www.chinadaily.com.cn/china/2016-11/19/content_27426928.htm>.

43. Xinhua (2016c): Bridge to Link China and Russia. [Online.] In: *Xinhua*, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://news.xinhuanet.com/english/2016-12/24/c_135930073.htm>.
44. Xinhua (2016d): Eskluziv: Rossija prodolžit razvivat' vzaimovыgodnoe i dolgosročnoe sotrudničestvo s Kitajem na Dalněm Vostoke – A. Galuška. [Online.] In: *Xinhua*, 2016. [Citované 12.9.2017.] Dostupné na internetu: <http://russian.news.cn/2016-12/28/c_135938333.htm>.
45. ZHAO, H. (2016): Sino-Russian Economic Cooperation in the Far East and Central Asia since 2012. In: *Eurasia Border Review*, 2016. č. 1, s. 103-121.

KAROL, SORBY ML.: DEJINY IRACKEJ MONARCHIE (1918 – 1941)

KAROL, SORBY JR.: THE HISTORY OF IRAQI MONARCHY (1918 – 1941)

Bratislava: Slovak Academic Press, 2017, 340 s., ISBN 978-80-89607-54-9

*Miloš Mendel*¹

Příští rok na podzim si budou mnohé státy a společnosti světa připomínat sté výročí konce tzv. Velké války, jež v soudobých dějinách vstoupila do povědomí jako ta „první“ ze dvou, jejichž plameny sice v obou případech zažehla Evropa, ale jejichž mnohé kapitoly se odehrávaly i na dalších kontinentech.

Významnou oblastí, kde se rozhodovalo o příštím uspořádání světa, byl Blízký východ, především tedy oblasti, jež byly ještě roku 1918 formálně součástí Osmanské říše. Také politické a válečné události na Blízkém východě v letech 1914-1918, ale i v letech, jež válce bezprostředně předcházely, potvrdily, že není „malých a velkých dějin“, jak to někdy vyplývá z eurocentricky koncipovaných studií. Mezi lety 1914-1918 se dějiny nepsaly jen u Verdunu, na Marně nebo v Haliči, dokonce ani během britské kampaně proti Osmanské říši na Galipolském poloostrově, přestože právě ona měla skomírající „orientální“ impérium definitivně rozložit.

Integrální a poměrně zásadní součástí v příběhu Velké války byly jižní a jihovýchodní provincie Osmanské říše. Její dny již byly sečteny, ale přesto se snažila čelit především soustavnému tlaku Británie. Pro tu byla strategicky důležitá oblast Perského zálivu a dalších území ve směru do Středozemního moře, aby mohla vytvořit a kontrolovat co nejkratší obchodní trasy mezi Britskou Indií a svým centrem. Osmané si toho byli vědomi, a tak kromě bojů ve východním Středomoří a proti carskému Rusku kladli velký důraz na udržení svých tří provincií (vilajetů) ve směru Kuvajtu, Smluvního Ománu a dalších opěrných bodů Angličanů – totiž provincií Mosul, Bagdád a Basra. Jsou to zhruba ty oblasti, jež se už dávno předtím v historickém povědomí Arabů nazývaly Irák (al-^oIráq). Jakkoli ve zlaté éře impéria se jeho zájem soustředil jinými směry a Irák platil spíše za „druhořadé“ území, v období těsně před válkou

¹ doc. PhDr. Miloš Mendel, CSc., Orientální ústav Akademie věd ČR, Pod Vodárenskou věží 4, 182 08 Praha 8, Česká republika, e-mail: 31706@mail.muni.cz

a v průběhu jí samé se ukázalo jako strategicky či geopoliticky mimořádně důležité teritorium.

Předpoklady a průběhem osmanské účasti ve válce na straně ústředních mocností či Trojspolku se zabývá i synteticky pojatá úvodní kapitola recenzované monografie. Autor je slovenský historik, znalec moderních a soudobých dějin Blízkého východu, především jeho arabských oblastí. V Iráku strávil poměrně dlouhou dobu, což mu umožnilo tento region nejen důvěrněji poznat, ale rovněž tam shromáždit řadu pramenů a studií v arabštině nebo jiných jazycích z pera arabských (iráckých) autorů. Ve své monografii charakterizuje politicky složitý a geopoliticky mnohotvarý prostor vpředvečer války, kde se střídaly mocenské zájmy koloniálních velmocí – především Velké Británie, Francie a od konce 19. století i vilémovského Německa, které si v dobách před svým sjednocením v roce 1871 nestačilo v asijském regionu ukrojit větší teritoriální krajíc a snažilo se to dohnat svou účastí na osmanských ekonomicko-vojenských projektech.

První světová válka byla vlastně závěrečnou kapitolou vleklého geopolitického konfliktu, který se vine moderními dějinami jako tzv. „východní otázka“ (přínejmenším od roku 1774 po podepsání pro Osmany potupného míru v Küçük Kaynarca) a jehož cílem bylo „rozparcelovat“ Osmanskou říši. Do tohoto širokého kontextu mezinárodní politiky umísťuje autor svůj výklad o oblasti Iráku. Jeho dějiny v letech 1918-1941, jak si své téma vymezil, by totiž bez zevrubného vysvětlení onoho kontextu sotva mohl analyzovat.

Úvod představuje koncisní, ale přehledné a čtivé vysvětlení složitého vývoje říše od roku 1908, kdy se v Istanbulu dostali k moci Mladoturci, stoupenci ideologické kombinace šovinistického panturkismu a účelově pojatého panislamismu, což byl posun, který jim těsně před válkou vytýkal mnohý skalní stoupenec sekularizace osmanské společnosti. Autor vidí tehdejší vývoj v souvislosti s krystalizací spojeneckých svazků v rámci ústředních mocností (Trojspolku), který tvořily Německo, Rakousko-Uhersko a až do počátku války Itálie – tedy státy, jež hodlaly změnit tehdejší rozdělení světa klasického kolonialismu. K nim se v létě 1914 přidali i Osmané. Autor poukazuje na to, že Istanbul měl tehdy stále ještě „na výběr“, neboť poměrně klidné období prožívaly jejich vztahy s carským Ruskem. Nakonec však dali přednost tradičnímu spojenectví s vilémovským Německem (dříve ho pěstovali nějakých 150 let především s Pruskem). Bok po boku se také rozhodli bojovat se svým někdejší rivalem, habsburskou monarchií – a spolu s ní se také v osmnáctém roce jejich impérium zhroutilo. Autor ve svém úvodu rozhodně dává nejen odborníkům, ale především čtenářům z řad poučené veřejnosti dostatek prostoru k vlastnímu uvažování, když zmiňuje komplexní charakter války, strategické i momentální motivy jejích aktérů a složitost zájmů koloniálních mocností i států, které vstoupily do hry později a chtěly se jimi teprve stát.

Pestrá mozaika nových útvarů, které se kolem let 1918-1920 objevily na mapě světa, měla několikerý charakter. Na jedné straně tu v střední a jihovýchodní Evropě vznikla skupina „národních států“, které řešily celý soubor otázek – od vymezení své státní a národní identity až po vytyčování státních hranic, jež nebývalo bez problémů. Stát, který si na ruinách Osmanské říše musel svou nezávislost vybojovat tváří v tvář řecko-britské intervenci, bylo „zbytkové“ Turecko, které mělo plné ruce práce s budováním republikánského sekulárního zřízení. Jen okrajově tak mohlo vznášet nároky na území svých někdejších provincií.

Myšlenka práva na sebeurčení nově vzniklých států, již prosazovaly Spojené státy, snad platila v Evropě, na Blízkém východě však nikoli. Společnost národů, meziválečný předchůdce OSN, byla ovládána vítězi války. Připravila projekt tzv. mandátního systému. Ten měl rozdělit řadu zemí – mj. oblasti Blízkého východu – na mocnostmi spravovaná území. Zakládal se na názoru, že národy či etnika, jež budou žít na mandátních územích, mají právo na sebeurčení, ale dosud jsou příliš málo rozvinuté materiálně i ve smyslu vzdělanosti obyvatelstva, než aby mohly vytvořit plně nezávislé a funkční státy.

Autor monografie konstatuje, že ve hře byly hlavně dvě otázky: První spočívala v převzetí německých kolonií v Africe a druhá v případném vytvoření nových států na Blízkém východě. V obou případech tu hrálo klíčovou roli soupeření vítězných mocností – Británie a Francie. Rusko v roce 1917 po únorové a říjnové revoluci vypadlo ze hry a topilo se v občanské válce a sovětizaci někdejšího samoděržaví. Itálie byla příliš slabá, než aby dokázala držet krok s klasickými velmocemi.

Na Blízkém východě znamenalo přijetí mandátního systému značný problém, protože pro obyvatelstvo mezi syrsko-palestinským pobřežím Středozemního moře a pustinami Arabského poloostrova, resp. hranicemi Íránu opravdu nebylo jednoduché vytvářet „národní“ státy. Tamější společnost se dělila podle staletých (ještě předislámských) kmenových tradic, podle etnicko-konfesionálních a náboženských kritérií.

Jednou z oblastí, které se staly předmětem mandátního systému, byl právě Irák. Do správy ho dostala Velká Británie. Sorby ml. ve svém výkladu správně poukazuje, že britské zájmy v této části arabského světa byly hospodářské a strategické. Spočívaly ve využití území Iráku jako nejkratšího komunikačního prostoru mezi Zálivem, resp. Indií, a mezi Levantou, resp. východním Středomořím. Z britského opěrného bodu v Kuvajtu se měl přes území historické Mezopotámie realizovat obchod z jihoasijského regionu. Zároveň měl Irák sloužit jako území pro britskou vojenskou přítomnost. Třetím strategickým zájmem byla nově objevená naleziště ropy. Angličané věděli, že o tuto strategickou surovinu v Iráku (také v Kuvajtu) nesmějí přijít, když už podcenili vývoj na Arabském poloostrově a nestačili

„vyfouknout“ koncese na průzkum a těžbu ropy Američanům tam, kde se právě tvořil beduínský státní útvar, zvaný od roku 1932 Saúdská Arábie.

Představitelé klasického „politického“ systému na území Iráku, stejně jako mladí iráčtí nacionalisté však mandátní uspořádání odmítli jako nefunkční, ponižující a vnucené zvenčí.

Vlastní jádro Sorbyho monografie obsahuje detailní analytický výklad. S důvěrnou znalostí faktografie nás autor provází politickými dějinami dané oblasti mezi lety 1918-1941.

Kniha obsahuje mnoho informací a jejich zřetězením interpretačních celků. Jedná se o výsledek mnohaleté badatelské činnosti autora. Na řadě míst se v širších souvislostech objevují fakta, která nelze nalézt v žádné monografii na dané téma, resp. jsou stavěna do odlišného světla. Ukazuje se, jak složitá byla vnitřní společenská a politická dynamika mandátního Iráku ve 20.-30. letech 20. století.

Autor dělí jednotlivé kapitoly podle logiky historického vývoje či jeho mezníků. Názvy mají vesměs esejistický tón, což text vylehčuje, ale vzápětí je v závorce uvedeno období, které se tu má na mysli. Sám výklad je již vysoce odborný, náročný, ale čtivý. Prolínají a odrážejí se v něm ony tři základní roviny tamější společnosti: její kmenový, národnostní a náboženský charakter. Autor svou analýzou vytváří dostatečný základ pro pochopení samotné reality daného období, ale možná ještě cennější je obsah knihy pro pochopení politických a ideologických procesů po druhé světové válce, a zejména po svržení probritské monarchie revolučními nacionalisty pod vedením Abd al-Karíma Qásima v červenci roku 1958. Všechny tři výše zmíněné složky irácké reality někdy – a zvláště v souvislosti s irácko - iránskou válkou 1980 – 1988, válkou v Zálivu 1990 – 1991 a vývojem po americké intervenci 2003 – nám někdy splývají. Často máme tendenci dívat se na irácký prostor jako na fotbalový zápas (sunnité proti ší'itům, stateční romantičtí Kurdové proti zákeřným Arabům apod.).

Kromě nesporných kvalit textu samého kniha obsahuje velmi užitečné dodatky a pečlivě vypracovaný rejstřík. Text se opírá o perfektně zvládnuté studium pramenů a literatury (viz poznámkový aparát ve formě end-notes). Všimněme si zároveň jedné zdánlivě „banální“ skutečnosti. Zdroje, z nichž autor čerpal, jsou profesionálně rozdělené a pojmenované tak, jak je to třeba: Prameny a literatura, jež se dále dělí na Dokumenty, Publikované sbírky dokumentů, Memoáry a deníky, Literatura v arabštině a Literatura v ostatních jazycích. Této zdánlivě rutinní struktury nechť si povšimnou zejména čtenáři z řad studentů společenských oborů (často i jejich školitelé!), v jejichž bakalářských, magisterských, ba dokonce doktorských pracích tento princip dělení nebývá zdaleka běžný. Navíc je uveden seznam příslušníků hášimovské královské dynastie, kteří se z vůle britských protektorů stali v poválečném období „loutkovými“ panovníky v Sýrii, Zajordánsku – a samozřejmě v Iráku. Následuje

užitečný seznam ministrů iráckých vlád v sledovaném období. Je tam rovněž několik schematických, ale užitečných map a fotografií, které historickou práci vždy dokážou oživit. Rejstřík je kombinovaný, což je praktické. Obsahuje především jména irácké, arabské a další politické a ideologické scény, stejně jako názvy stran, hnutí, klíčových smluv a konferencí.

Ten, kdo si pečlivě prostuduje monografii Karola Sorbyho ml., lépe porozumí tamějšímu i celoarabskému vývoji v jeho dobovém kontextu, posledních dekadách i v naší hektické současnosti.

INFORMÁCIE O ČASOPISE MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Medzinárodné vzťahy sú interdisciplinárny vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave. Vychádza štyrikrát ročne, v marci, júni, septembri a v decembri. Uzávierky jednotlivých čísiel sú každoročne 15.12, 15.3., 15.6 a 15.9. Všetky príspevky sú pri zachovaní obojstrannej anonymity recenzované minimálne dvomi oponentmi.

Časopis Medzinárodné vzťahy (ISSN 1336-1562 tlačená verzia, ISSN 1339-2751 online) je zaregistrovaný v Zozname periodickej tlače Ministerstva kultúry Slovenskej republiky, evidenčné číslo EV 4785/13. Časopis je indexovaný v databázach ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ a Index Copernicus a cieľom redakčného kolektívu je zvyšovanie počtu a kvality citačných databáz, v ktorých je zaradený.

Časopis publikuje pôvodné vedecké články, diskusie, prehľady, informácie a recenzie z oblasti medzinárodných ekonomických, politických, právnych a kultúrnych vzťahov. Témy prijímaných článkov zahŕňajú (ale neobmedzujú sa na):

- históriu medzinárodných hospodárskych vzťahov
- medzinárodný obchod
- medzinárodné investície
- medzinárodnú migráciu
- aktuálne medzinárodnoekonomické problémy
- aktuálne medzinárodnopolitické problémy
- analýzu súčasných a minulých konfliktov
- medzikultúrne vzťahy
- medzinárodné právo obchodné
- medzinárodné právo verejné

Časopis Medzinárodné vzťahy publikuje články v anglickom, slovenskom a českom jazyku. Anglické články majú vo všeobecnosti prednosť pred slovenskými a českými článkami, hlavným kritériom je však kvalita.

ABOUT THE JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

The Journal of International Relations is an interdisciplinary scientific journal of international political, economic, cultural and legal relations, published by the Faculty of International Relations at the University of Economics in Bratislava, Slovakia. It is published quarterly, always in March, June, September and December. Papers are to be submitted by December 15, March 15, June 15 and September 15 of each year. All papers undergo a double-blind peer review process by at least two referees.

The Journal of International Relations (ISSN 1336-1562 print, ISSN 1339-2751 online) is registered with the Ministry of Culture of the Slovak Republic (EV 4785/13). The journal is currently covered by ProQuest, EBSCO, EconPapers, RePEc, EconBiz, DOAJ and Index Copernicus databases. The goal of the editorial board is to increase the impact of the journal and the number of databases covering the journal.

The Journal of International Relations wishes to publish high-quality original scientific papers, discussions, surveys, short communications and book reviews from the field of international economic, political, legal and cultural relations. The topics of published papers include, but are not limited to:

- history of international economic relations
- international trade
- international investment
- international migration
- current international economic issues
- current international political issues
- analysis of current and past conflicts
- intercultural relations
- international trade law
- public international law

The Journal of International Relations publishes papers in English, Slovak and Czech languages. Generally, English papers have precedence before Slovak and Czech papers; however, the main criterion is quality of research.

INŠTRUKCIE PRE AUTOROV

Príspevky do časopisu Medzinárodné vzťahy sa predkladajú elektronicky v programe MS Word na e-mailovú adresu redakcie **mv.fmv@euba.sk**. Predpokladá sa, že príspevky neboli dosiaľ publikované ani odoslané na publikovanie inde. S článkom sa predkladá aj prehlásenie o originalite.

Autor je zodpovedný za formálnu a odbornú správnosť svojho článku. Články musia popri obsahových náležitostiach spĺňať formálne kritériá – formát strany „ISO B5“, okraje 2 cm zo všetkých strán, riadkovanie 1,15, písmo Times New Roman, veľkosť písma 11. Každý článok musí obsahovať abstrakt a kľúčové slová v slovenskom/českom jazyku, abstrakt a kľúčové slová v anglickom jazyku, 1 – 3 kódy JEL klasifikácie podľa Americkej asociácie ekonómov, korektné určenie všetkých grantov a programov, s ktorých podporou článok vznikol a na samostatnom liste plné meno, tituly, adresu, e-mail a telefónne číslo všetkých autorov. V článku treba definovať skúmaný problém, stanoviť ciele, použité metódy a identifikovať závery a prínosy. Šablóna príspevku je k dispozícii na webovej stránke časopisu **<https://fmv.euba.sk/veda-a-vyskum/vedecke-casopisy/medzinarodne-vztahy>**.

Upozorňujeme autorov, aby dodržali predpísanú šablónu, v opačnom prípade bude článok vrátený na prepracovanie podľa stanoveného vzoru, čo môže viesť k jeho oneskorenej publikácii.

Redakčné uzávierky sú každoročne **15.12.**, **15.3.**, **15.6.** a **15.9.** V mesiaci po uzávierke prebehne obojstranne anonymné recenzné konanie s minimálne dvomi oponentmi. Autori, ktorých príspevky budú v recenznom konaní pozitívne hodnotené, budú kontaktovaní e-mailom. Čas na zapracovanie pripomienok oponentov je spravidla 2 až 4 týždne. Autorské korektúry treba odoslať na e-mailovú adresu redakcie najneskôr do 3 pracovných dní od notifikácie.

Príspevky doručené po stanovených termínoch budú zaradené do nasledujúceho recenzného konania. Na uverejnenie článku v časopise neexistuje právny nárok.

GUIDE FOR AUTHORS

The manuscript submission process is fully electronic. All papers received by the editor (mv.fmv@euba.sk) will undergo a double-blind peer review process. Submission of a paper implies that the work has not been published previously and that it is not under consideration for publication elsewhere. Author's declaration of originality must be submitted along with the paper.

The sole responsibility for formal and scientific contents of each paper is borne by its author. Each paper must follow the formatting instructions – file format: MS Word, page size: “ISO B5”, margin: 2 cm from all sides, spacing 1.15, font: Times New Roman, font size: 11. Each paper must include abstract and key words in English, 1 – 3 codes, following the Journal of Economic Literature classification system, if applicable, the names and ID numbers of grants and programs funding the author's research and on a separate page, full names, academic degrees, addresses, e-mails and phone numbers of all authors. It is necessary to explicitly state research problem, goals, methods used, conclusions and contributions of the paper. All papers must follow the journal template which is available at <https://fmv.euba.sk/veda-a-vyskum/vedecke-casopisy/medzinarodne-vztahy>, otherwise they will be returned for re-formatting.

Deadlines for submission are **December 15th**, **March 15th**, **June 15th** and **September 15th**. All papers will undergo a double-blind peer review process. Authors generally have 2 to 4 weeks to revise articles and incorporate reviewers' comments. Proofs should be returned by e-mail within 3 days of their receipt.

The editorial board has an exclusive right to accept/reject papers.

Medzinárodné vzťahy Journal of International Relations

2/2018

Ročník XVI
Volume XVI

Medzinárodné vzťahy

Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, ročník XVI, 2/2018.

Hlavná redaktorka / Editor in-chief
Ludmila LIPKOVÁ

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Redakčná rada / Editorial board

Md. Nasrudin Bin Md. AKHIR

University of Malaya, Malaysia

Doreen BEKKER

Rhodes University, South Africa

Alexandru BURIAN

Moldavian Association of International Law, Moldova

Eva CIHELKOVÁ

Pan-European University, Slovakia

Alan V. DEARDORFF

University of Michigan-Ann Arbor, USA

Attila FÁBIÁN

University of West Hungary, Hungary

Tatiana FILOSOFOVA

NRU Higher School of Economics, Russia

François GEMENNE

University of Liège, Belgium

Otmar HÓLL

University of Vienna, Austria

Edward H. HUIJBENS

University of Akureyri, Iceland

María Teresa INFANTE

University of Chile, Chile

Caffi Siri Rohaini Binti KASSIM

University of Malaya, Malaysia

LI Hsi-Mei

Chinese Culture University, Taiwan

Klavdij LOGOŽAR

University of Maribor, Slovenia

Stanislav MRÁZ

College Danubius, Slovakia

Rebecca NEUMANN

University of Wisconsin-Milwaukee, USA

Jan OSTOJ

Bielsko-Biala School of Finance and Law, Poland

Hakan G. SICAKKAN

University of Bergen, Norway

Karol SORBY

University of Economics in Bratislava, Slovakia

František ŠKVRNDA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Pavel ŠTURMA

Charles University in Prague, Czech Republic

Chong-Ko Peter TZOU

Tamkang University, Taiwan

Harun UÇAK

Alanya Alaaddin Keykubat University, Turkey

Jolita VVEINHARDT

Vytautas Magnus University, Lithuania

Výkonný redaktor / Managing editor
Mykhaylo KUNYCHKA

University of Economics in Bratislava, Slovakia

Časopis je zaregistrovaný na Ministerstve kultúry
Slovenskej republiky EV 4785/13.
ISSN 1336-1562 (tlačené vydanie / print)
ISSN 1339-2751 (online)